

**MAGYAR IRÓK ARANY KÖNYVTÁRA.
XXV. KÖTET.**

PETELI ISTVÁN

AZ ÉLET

TÖRTÉNETEK, KÉPEK

BUDAPEST, 1908.
GRILL KÁROLY KÖNYVKIADÓVÁLLALATA
BUDAPEST, FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

TARTALOM

**A nagyapó.
A gyehenna.
A kis Gáspárovics.
Elítélve.
Jer édes, a karomba...
Apró képek.
Az édes anya.
Mayer, a zsidó suszter.
Görög Trátyi és az apja.
Az óra.
Levél haza.
A fehér ház.
Nehéz éjszaka.
A Demmel felesége.
Egy kis fiú története.
Játék.
Egy asszony története.
Az ördög.
Az utolsó levél.
A bibliás ember.
Őszi éjszaka.
A folt.
Bucsújárás.
A tolvaj.**

A nagyapó.

Emlékezik-e kegyed a nagyapja házára?

Tornáczos úgy-e? s a grádics felett tölgyfaoszlopos pipázóhely van, melynek oldalait hajnal-kával futtatta be a néni? A szegletben áll, úgy-e, a nagy hárs-karosszék, melynek a környéke ronda, minthogy ott szívja a bácsi napestig a fehér krajczáros pipáját (persze ezt a szortyogó szerszámot nem szabad bevinni a tiszta szobába).

Szakasztott ilyen a Márton bácsié.

Oda járt audienciára, a tornáczra mindenki, a kinek dolga volt a bácsival, mert ő nehéz, kövér ember volt, a ki nagy ok nélkül senki kedvéért se sétifikál. - Itt leste meg a bácsi a barátistákat, a kik tizenegy órakor értek hazafelé az abc-és könyvükkel. Ekkor a bácsi beinti a gyermekeket az utcáról, némi gyümölcsöt ad nekik s így szól: «Mondjátok ki háromszor sebesen e szót: Nabukodonozor s akkor a tietek lesz ez a Máriás». De ezt nem tudták kimondani elég gyorsan s a Máriás visszakerült a lajbizsebbe. S a bácsi jól mulatott. - Jöttek aztán a mészárosok a székből. Megállította őket ily szóval: «Quomodo valet amice?» Azok pedig nem tudtak diákul s elévődött velük egy pohár pálinka mellett. - Ott helyben végezte a délelőtti falatozását is. Egy pohár gügyi, egy falat ösztövéres, paprikás szalonna s tán egy ujjnyi káskával... A néni unszolta: «Nézze, Márton, még ezt a falat száraz bélpecsenyét, vagy ezt a finom szelet zsabonyicrát, nézze meg, a mit magának egy gyergyói örménytől vettem, ha nem fél, hogy az ebéd-jét elrontaná».

Mikor délben be kellett mennie az ebédlőbe, akkor megmozdult az egész ház. A vén szolga már erőtelen («de a gyomra, ne félj! igen jó, pedig drága időket élünk»), hanem segíthetnek a szolgáléánykák (két szürke csipogó verébfiók), a néni pedig hátul úgy kiterjeszti a karjait, mintha ő is segítene. Arra mind nagyon szuszognak és megkönnyebbülve sóhajtanak föl, ha a hüvös, tiszta szobába leülhet az asztal mellé Márton bácsi. No! keress ott egy szem port, vagy pókhálót akármelyik szegletben, vagy akár csak legyet! Zöld szőrfirhang lóg a széles, törpe ablakokon és lépbe mártott nyirág vesszők az ablakpárkányon, a mikre a legyek ráragadnak. Efféléket mindenütt: a veres kasztenen, a tükör felett, mindenfelé kaphatsz. A legyek biztosan rováson tartották e szobát.

A nagy cserfaasztal szegletén jól elfértek a bácsi a nénivel, de a tálak alig a tetején. Ebben egy kis turó, fenyőfa-kéregben; odább egy tál újmódi koránérő fekete szőlő; egy kis mézzel főtt rettek, üvegfedél alatt, mandulával a jó szájjá végett; és hónapos retkek, a miket a fogások között rág az ember, hogy ne unja el magát. A kövér, forró leves párolog a tányérban. A néni alig mer hozzá nyulni. «De Márton! az Istenért, mind lesüti a szájjadlását.» A bácsi hunyorog, de egy szót se szól, csak kanalazza mohón. Aztán jön a főtt hús, «olyan kövér, mint a tapasz», erős tormával. Gyorsan gyúrja a bácsi, ravaszul nézve a nénit, a mint könyezik a haragos növénytől. «De mi búra gondol, Czicza? Tán a fiatalságát siratja?» És jóízűen köhéccsel hozzá. Az ételt csak úgy trappban nyeli le s a néni alig ehetik a nagy sietségtől, hogy ne várokoztassa a bácsit. A sültből nagyokat fal a bácsi. «De nézze a lájbiját, Márton, melyre rácsepeg a zsír». «Ne sajnálja tőle, Czicza! szegénnytől».

Aztán jönnek minden egyéb jó falatok, a miknek nincsen vége. «Tán egy morzsa kalácsot kóstolna meg Márton! a mit magam elegyítettem magának; elfújhatja, mint a pehelyt. Vagy tán egy harapás írós-tésztát ízlelhetne meg? szétszedheti, mint a papirost. Vagy tán egy falat kiszit nyalhatna? a mi élénkíti a vérét.» A bácsi hamisan megfenyegeti: «Mit borsolja már a véretem, Czicza?» A néni szégyenlősen elfordul, nehogy valami illetlen beszéd következék

utána. - Az arany színű bort a gyűszűnyi poharakból csak csinján szopogatja a bácsi, mert a guta künn leszelget a kapu előtt. «Vajjon, Czicza, férjhez menne maga ismét, ha özvegyen maradna?» «Oh, mi bolondokat beszél, Márton! A halállal nem szabad tréfálni, Márton! csapjon a szájára, az Isten bocsássa meg a bűnét.»

Aztán igen szuszogós lesz a bácsi s azon ülőhelyében el-elszundít. Minden azon módon marad az asztalon és senki meg se mer mocczanni a házban.

Az Isten igazán bocsássa meg! Mert a halál gondolatával nem szabad tréfálni. A néni mindjárt sírva fakad, ha rágondol, mennyi kedvese pusztult el körülötte. Csak ketten maradtak már. Annyi gyermekük volt, hogy se szeri, se száma. Kereszteltek, temettek. Mi költség! Csak gyözzön eleget keresni az ember! A szép nagy fiát: a pelyhedző ajakú Istvánt elcsalta Bardócz, a barát, a forradalomkor. Ott a Besén mentek ki, nagy dobszóval, énekkel. Vajjon ki fogta be a szemeit?... A feketeszemű Rózsika, a ki a néni ölébe ülve, lehelte ki beteg torkán a lelkét... Az okos kis Miklós, a kinek a testén nem akart kiütni a himlő... És oh! a menyecske leánya: Mari, a ki megszökött a forradalom után egy kvietált német őrmesterrel. Oh! Néha sírva gondol a néni az egyetlen unokájára, a leányának a fiúcskájára, de Márton előtt nem szabad beszélni róla...

És oda lettek a szomszédok mind... A kikkel kereskedtek, a kikkel czivódtak, szeretkeztek. A tutajos szomszéd,... a ki alkonyatkor átdöcögött az utca túlsó feléről s leült az ő házuk elé s akkorákat hazudott, hogy majd leszédültek... A bivalykereskedő, a zsíroskabátú vén rácz. Hol vannak mind? És hol a liszt-lopó molnár, a ki érzékeny, rebegő vékony hangján énekelgette:

- Nem minden szép, a mi szép,
Az szép, a mit szeretünk...

és pengette hozzá a gitárját... A gyerekek pedig cziczáztak az utca közepén, keringőket, játsztak, farkas-bárányt, kántálva, hogy belekábult az ember... Hol vannak mind; a gyerekek kedve, az öregek élete? Istenem, beh kihalt a világ! Oh, nem kell az elmúlásról beszélni. Nem jó! Ne kísértse a bácsi az Istent.

A bácsi pedig nagyokat bólongatott jobbra-balra a karosszéken és horkant egyet-egyet. A néni ijedten szökik fel, hogy megfogja a fejét. «Megüti magát, Márton.»

- Dehogy, Czicza, hiszen nem aludtam. Nem, mert mindent tudok, csak behunyom a szememet. Bár tudnék aludni, Czicza, de kerüli az álom a szememet.

Igy hazudozott a bácsi, a mi pedig vétek az Isten parancsolata ellen.

A jó Isten ellen... a kit pedig boldogan féltek. A bácsi igen jóba volt Vele. Kompanizált vele s minden ügyes bajában egyezkedett vele. Mikor a tutajokkal megindult Gyergyóból, szépen megbeszélte vele a dolgot. Rendesen el is ért Aradig szerencsésen a terhével (persze Márton bácsi is jól nyitva tartotta a szemét) és akkor viaszgyertyákat gyujtott a tiszteletére... Ha valami csalfaságon járatta az eszét az üzletben, avagy egy-egy húsos fehérnépet csipkedett volna meg valamely homályos szegletben, nem evett Márton bácsi két szeredán húst s így vezekelt. S azzal rendben volt. Viszont, ha valami ügye rosszul ütött volna ki (minek utána ki-dühöngte magát), megcsinálta a mérleget: «Én vétkeztem ezt, Ő megcsapott úgy... jó... kvitt». Azonban vénségére nagymisére is eljárt mindennap (ingujjban azokban a nagy melegekben) s buzgón dicsérte a Véghetetlen, mert megigérte vala neki, hogy jó dolga lesz a másvilágon, ha tisztességesen viseli magát e földi életén...

Az ebéd után ismét kitelepítették a bácsit a virágos tornácra és pőfékelt valameddig, mikor nyughatatlanul fordult vissza: «Jár-e az óra, Czicza?»

A néni mindjárt megértette.

- Négy mindjárt az óra, Márton! a kávé várja már, úgy-e, fiam? Jó forró lesz, magam ügyelek reá, ne féljen. - S ismét ettek kávé, brassai czvibakkal, mert ebben nincsen élesztő s igen könnyű az emésztése s tán valami haszontalanságot: valami kis tojásos pereczet, vagy egy picziny kaviárt, olajbogyót, vagy tán egy csepp sós halat, avagy száraz sonkát, a mit a néni páczolt corianderrel, salétrommal és egy parányi fokhagymával.

Senkivel se volt koczódásuk. A bácsi nem adott pénzt kölcsön, nem kért senkitől, így barátságban élt az egész világgal... Öregségére faneműt vett a szovátai székelektől (kerékfalat, lajtorját, lapoczkát, mi egyet-mást), hogy éppen valami dolga legyen, de erről a kis üzletéről nem vezetett főkönyvet: «Veszem egy sustákért, eladom két sustákért s punktum. Kár nincs benne». Ez volt az egész üzleti politikája.

Szép egyformaságban éltek így, hacsak valami forradalmi harcos kollégája nem vetődött a portájára. Akkor megelevenedett a bácsi. A harcos pajtásainak odaadta akár a lelkét. A kikkel jártak Gálfalva mellett (ott, igaz, futottak), de a piski hídnál, Segesvárt, a vizaknai lankásokon. A fia ott veszett el valahol. A haza vette el. Az Isten neve legyen dicsőséges...

- Adj ide, Czicza - mondta, ha valami régi kollégája vetődött be - azt a karabint, nem azt a kovást, de az aczéllal kiveret duplát - és czélozgatott a bácsi, bárha a fegyvernek nem volt magja és behunyta a félszemét s a száját félrehúzta és kifeszített karja úgy reszketett, mint egy gyenge faág, a mit a szél rebegtet. Czicza ijedten nézett reá.

- Felizgatja magát, Márton; nem jó komédiázni a pisztolylyal, még elsülhet; az Isten őrizzen tőle.

- Csak hadd szóljon, mint a mennydörgős ménkö... - felelte és igen zordonul nézett a nénire.

- Nem, nem szenvedhetem, nem szeretem a kezében látni, még valami bajt szerezhethet magának.

- Gyáva asszony, - boszantotta a nénit. - Csak jönne, jönne, jönne a német ismét, hogy még egyszer lássam őket szemtől-szemben. Mert elmegyek, úgy tudja meg, Czicza!

- De Márton, ki is veresedett egészen. Ha szeret, tegye le a kezéből. A nyakán is megdagadt az ere. Ne kiabáljon, az Isten szent nevére...

A bácsi akkor sunyorgott alattomosan és meg volt elégedve magával, hogy ráriaszthatott Cziczára...

A magyar nadrágját soha se vetette le a bácsi *azóta*; aranyrojtos nyakravalót s zsinóros, gombos kitliket viselt, bárha nem illett nagy, csúf potrohán.

Igy éldegélve a bácsi (mindennap egy nap telvén el) egy éjszakán átszólt a szomszéd kis ágyban forgolódo Cziczához:

- Nem alszik, Czicza?

- Nem, Márton. Valami megfeküdte a gyomrát?...

- Nem, Czicza.

Aztán elhallgattak s később ismét újra kezdte Czicza:

- Tán a lelkét nyomja valami?

- Az, Czicza. A Mari fiáról álmodtam.

Azután mindjárt utána tette:

- De ne beszéljen róla, Czicza. Nem akarom, hogy beszéljen róla. Nem, egy szót se szóljon róla...

Ez a Mari egy tekergő némettel szökött el a forradalom után a Márton bácsi házából. Valami peczkes őrmester csalta el. Soha se akart tudni felőle a bácsi. Megszökött vele... Mikor a fia megszületett, Mari is meghalt. Jó. Megszökött vele. Jó. Senki se emlegesse őt. Jó. Elveszett... Jó... jó...

- Vajjon mi lett a fiucskából?

- Én tudom, hol van...

- Maga tud róla, Czicza? Az én hátam megett trafikál vele, Czicza? Van-e lelke?

- Az unokánk ő mégis, Márton. Egyetlen unokánk, Márton! Bár a mindenható Isten venné le azt a kérget, a mi a maga szívében van. A szegény fiú mesterlegény Pesten, Márton! míg mi itt jó módban élünk.

Aztán nem beszéltek többet, de egy napon vörös nyakravalós, kifoszladozott aljú szűk nadrágban s feszes, kis begombolt szürke kabátban felment egy legény a tornácra, Márton bácsi elejébe.

- Ön azon Márton úr, - kérdezte az idegen ficzkó - a ki a mamám apja?

Ühm. Ez az «ön» mintha megütötte volna a bácsit. Kellemetlen ábrázatú ficzkó volt, valami gyér, vörös szálakkal vékony ajaka felett. A Mari fia volt vajjon? ki «mamá»-nak nevezi őt? A bácsi oldalvást nézett a ficzkóra s nagy füstfelhőt fújt felé a pipájából.

- Én vagyok: Dagobert - folytatta a nyurga, nyavalyás legényke - s a tisztelt neje hívott önökhöz. Az írásaimat van szerencsém bemutatni...

S oda adta a Czicza néni nagybetűs, reszkető kézzel írott levelét.

- S mi célból jött hozzánk, barátom?

- Ez sajátságos! A felvilágosítással önök tartoznak s meglepő valóban, hogy ön kérdi tőlem: miért jöttem? Remélem a meghívó az ön hírével történt?

Ez mind azon a helyen folyt, a hol a délelőtti pipálást szokta végezni Márton bácsi. Az arcátlan legyek ingerkedtek a bácsival. Márton így szólt:

- Tessék helyet foglalni.

A néni szaporán a konyhából tipegett a vendég elé. Kedvesen megölelgette a jövevényt, eltolta magától, visszahúzta, hogy jól, jól megnézzék. Az unokája volt, oh, be szívesen megcsókolgatta volna mindenfelől. Azonban a ficzkó mereven megszegte a derekát az egész komédia alatt.

Az utcán elmenők a nyílt kapun át barátságosan köszöntötték Márton bácsit. A bácsi morgott valamit s mély tekintettel vizsgálta az unokáját.

- Valami mestersége van az öcsémnek? - kérdezte a bácsi.

- Mindenesetre. A Schultz és Weber cég alkalmazottja vagyok, a fűszerelő-osztálynál. Az írásokkal szívesen szolgálhatok.

- Ú-úgy, szerel uraságod?

A néni leült a grádicsra és szeretetteljesen hordozta szelid kék szemeit az uráról az unokájára. De egy szót se szólt, mert remegett. Ő ezt egészen másképen képzelte.

- De tán nem is reggeliztél, édes fiam? - És elfutott a kávéért.

Dagobert úr keresztbe tette lábait az asztal mellett s így szólt:

- Kávé? Ez a puha burzsoá csemegéje. Mi, ha szabad mondanom, tartalmasabb eledelekkel erősítjük az izmainkat.

- S mivel erősítik az izmaikat uraságtok?

- Hússal, szolgálatára.

A néni aggódó igyekezettel mindjárt közbe vágott:

- Igaz, édes fiam, igaz. Hol is van az eszem? Húst, persze. Ebben a perczben.

Oh, édes jó Isten, akár a testéből odaadott volna egy darab húst, csak hogy összebékéljenek.

- «Mi» azt mondta uraságod «mi». Kik azok?

- Mi? A szocialisták, a jog előharczosai, kérem alásan.

És a hidegsültet nyelve, mohón koczogtatva állkapcsát, barátságosabban, oktatólag elegyedett szóba Márton bácsival.

- A szocialisták: a kik harcolnak a francia forradalom nagy vívmányaiért: a szabadságért... egyenlőségért... testvériségért...

A pofája kifeszülve a nagy falatoktól akadozva folytatta:

- Egy mindegyikért; mind egyért... A szocialisták...

A nap enyhén sütött. A bácsi kétfelé terpesztette a lábait, hogy jó biztosan üljön. Azt hiszem, attól tartott, hogy leesik.

- S ezt mívelik uraságtok?

- No úgy mondja, szívem, hogy «uraságod». Hiszen ez az unokája.

- De azért mégis csak uraság, Czicza! Mi egyformán uraságok vagyunk.

Dagobert savanyúan mosolygott. Ugy látszott, jól érezte magát és a széken hintáztatta magát.

- Ezt míveljük. Az én föladatom az, hogy fölvilágosítsam a vidéki népet, a párt megbízásából. Bizalmas körben hajlandó vagyok írásaimat megmutatni...

A reggelit néhány pohár itallal öntötte le. Oly kihívó volt, hogy a bácsinak kedve kezdett telni benne.

- És már rendben vannak uraságtok mindennel?

- Mivel?

- Az állammal például?

- Mi az? A népakarat az állam. Mi alkotjuk, a törvény az, a mit mi szabunk.

- Valóság... De ha ütni talál az állam?

- Visszaütjük. Kik hozzák a törvényt? A hízott emberek. Nekünk is van jogunk, hogy meghízzunk, hogy mind egyformák legyünk.

- Vagy mind soványak egyformán. Valóságos igaz. Segítse reá az Isten.

- Az Isten? Azt tartsák meg maguknak. Van elég erőnk nála nélkül is.

- S nem Ő adja azt is?

A bácsi hangja bizonytalanabb lett. A ficzkó gúnyosan mosolygott.

- Eh! mi meghagyjuk aztat önöknek. Mi a valósággal foglalkozunk. Az a henye embereknek való...

- Az Isten? fiam... fiam...

A bácsi rebegett. Nem! semmi csoda se történt. A föld se nyílt meg, hogy elnyelje e semmi-házit. A hangja megtagadta a szolgálatot, csak Czicza néniire függesztette táskás, vörösszlű szemeit. A ficzkó nekibátorodott a biztatástól:

- Az ócska fölfogást tartsák meg az urak. A miénk a jövő. Testvériség az egész világon. Egy nép, egy nemzet, egy világ...

A néni oktanul rebegette:

- Egy nemzet? Te magyar vagy, úgy-e?

- Én? Én szocialista vagyok. Ott a hazám, a hol jól megy dolgom. A többi ostobaság és sifli...

Márton bácsi lassan, segítség nélkül fölemelkedett. Valósággal félelmesen meredt a ficzkóra. Mily nagy lett! A pipát kiejtette a kezéből s kivörösödött az orczája. A néni önkénytelenül melléje simult s a kezét a vén ember homlokára szorította. Az erek lüktettek mind. Az ajaka szederjes lett.

- A haza... a haza... - rebegette Márton bácsi. A mellét kifeszítette s a fejét fölvetette. Valósággal félelmes és daliás lelt egy perczig.

Egy perczig csak. Aztán összeesett s a néni segített, míg a székbe beültethette. A bácsi hangtalanul rebegette:

- A haza... A haza is...

Aztán mintha nem is tudna semmit az unokájáról, bizalmasan Cziczához fordult:

- Látja a bűnöm büntetését? látja-e, Czicza?

És kifeszített karral a nyitott ajtóra mutatott s oly mélyen és erővel tekintett a ficzkóra, hogy lehetetlen volt félreérteni őt.

S kísért, kísért a szemével, a míg Dagobert vissza-visszaforodva, lustán kisompolygott a kapun...

S mikor kihaladt, a bácsi szemeiből két kövér csepp buggyant ki. A néni eltakarta az arcát.

De egy szót se szólt többet felőle.

A bácsi eltolta később a pipáját is, a mit Czicza alázatosan átnyújtott Márton bácsinak.

- Nem beteg maga, Márton? - kérdezte.

A gyeheenna.

Már elment szegény Kis Farkas.

A világ észre se veszi, hogy a föld az ő híjával forog a tengelye körül. És itt a körülötte valók, mi is, egy igen könnyűt sóhajtottunk utána s megyünk tovább, mintha mi se történt volna. Mert egy oly ártatlan ember, ki másnak az útjába sohase állott - akár van, akár nincsen.

Elment... minthogy egyszer vén fejével valami oly nagy dologba elegyedett, a mihez igen gyengének született.

Ő a német nyelv rejtelseit magyarázgatta az iskolában; szeliden, magánosan élt; szerette a gyermekeket, a virágokat és gyümölcsfákat; sovány, gyérszakállú, gyengehangú ember volt s úgy látszott, hogy soha szenvedély nem fogja felborzolni érzéseinek a tükrét... Soha nem bántott senkit s a gyermekek is a haszontalankodásaikat némi pártfogói jóindulattal mivelték vele szemben, minthogy rá haragudni nem lehetett. Az utcán a tanítványai virágszállal ajándékozták meg hunczutságból s a nevenapján az egész csorda reá szállt verssel, énekkel, hogy kifacsarjanak tőle egy szónoklatot (a mit Farkas évről-évre el szokott mondani, a miben «Ádám apánk s Éva anyánk» előfordult) s egy kosár almát. Az almát megették s a magvát visszavitték, minthogy tudvavaló volt, hogy Farkas gyümölcsész ember, ki a jövő nemzedék almaszükségletének ügyét viseli a szíven! - s áldásos voltát szóban s kis nyomtatványokban hirdeti. Ezért minden időben marokszámmal hordták hozzá a gyermekek az almamagokat, hogy vesse el és valamit ha csinált is e teménytelen maggal Farkas, ha nem - bizonyos az, hogy kertész híre terjedt, a gazdák respektussal emlegették nevét s a gazdasági gyűléseikből ki nem felejtették. Nem, sőt az idevaló ujság nem is emlegette másként, mint «jeles természet-tudósunk»-at... a mi jól esett Kis Farkasnak, s efféle ártatlan örömök között éledgélve, úgy látszott, hogy Farkas minden nagyobb háborgást kikerülve, békés egyedségben, nagyobb rázkódás, kegyetlenebb keserűség nélkül fog beszimulni az örök feledékenységekbe - mikor a Kis Farkas által imádott német mitológiából való Nornák észrevették szelid hívüket - s visszatartották a mi kis, csendes városunkba Pintyi Ottiliát.

Pintyi Ottiliát... és jöttére Kis Farkas kilépett a világ küzdterére, míg csak le nem tört...

Mily impozáns hölgy volt ez az Otti! Innen a szurdékból, a Kis Farkas tözsomszedságából vitte el feleségül egy gazdag brassai oláh pénzváltó, szép, nyílóbimbó korában (hányszor simogatta Farkas e kékes-fekete erős haját s hányszor e rózsaszínnel belehelt üde gyermek-arczot) s teljes virágában került vissza, a gazdag oláh megtérven apáihoz, egy halom pénzt hagyva az özvegyére.

Visszatérven pedig Otti, észre lehetett venni, hogy Kis Farkas professzor úr nyakkendő, keztyűt kezdett viselni s egy kis pálczát nem ártalt lógnatni a kezében... Észre lehetett venni, hogy a szerény Farkas egyenesebb, rátartibb kezdett lenni s érintkezéseiben, köszöntéseiben nyájjasabb, leereszkedőbb lett. Észre lehetett venni, hogy Farkas nem csupán a mindenki által tudott időben az utcán, de rendetlen időszakokban is sétálgat, nevezetesen a piactéren, közel azon házhoz, hol Pintyi Otti lakik... Sőt látható lett, mint gombolja be ilyenkor a kabátját és mily mély gondban elmerültnék látszólag lépdél, kire se nézve, kit se köszöntve. És főképen csakhamar mindenki észrevette, hogy Farkas magyar nadrágját bugyogóval cserélte fel s magyarkáját gombos gérokkal.

Világos volt, hogy valamit akar a professzor úr. «Czivilizálódik» - mondták a gúnyolók.

Ő, ki kerülte a haszontalan szóbeszédet, ekkoriban fecsegőnek árulta magát a piacztéren; hozzácsatlakozott a sétálókhoz s hajlongott, mosolygott, mint más jóízű legényember szokott. «Megpendült» - jegyezték meg a jóakarói. Sőt dörzsölődni kezdett az úriemberekhez Farkas, azzal a világos igyekezéssel, hogy őt mindenki észrevegye, - s egyszer a nőegyesület nagygyűlésén is megjelent (a hol azelőtt soha senki se látta), az elnöknő háta mellé állva, hangosan éljenezve, tapsolva a beszédre.

Ekkor persze Otti is észrevette Farkast s ismerősként mosolyogva köszöntötte a fejével s a gyűlés végén meg is szólította, így:

- Emlékezik-e még rám, kedves Farkas úr?

Mint szeretett volna Farkas valami igen szépet felelni! - azonban a végzete az volt, hogy sohase jutott az eszébe a legjobb felelet a leghelyesebb időben, hanem a mit felelnie kellett volna, az csak odahaza ötlött az agyába s ezt hangosan a kopasz falaknak szavalta el. Ottinak így felelt volna (meleg pátoszszal):

- Hogy lehetne elfelejteni egy ilyen szépséges hölgyet, Otti! de hogy mernék én emlékezni magára édes! Csak visszasóhajtok a fiatal korom után, melynek maga volt a napfénye, mikor együtt eregettük le az árkon a papircsónakokat; mikor a berekben barabolyt ástunk a nyíló tavaszon; mikor együtt énekeltük nagypénteken a passiót; mikor bujósdit játszva, a Fésüs néni rosszszagú színe sarkán csókolóztunk... oh Otti; szabad-e emlékezni reá?

És így felborzolva magát, szégyenkezve elhallgatott s leeresztette a karjait. Azonban egy kis séta után nekibuzdult ismét:

- Sohase is felejttem el, Otti... sőt méltó szeretnék lenni arra, hogy észrevegyen engemet. Nem hogy valamim... izé... legyen, hogy valamiképen hozzám volna csatolva... izé... mert én arra méltó nem vagyok... de szeretném, hogy észrevegyen s egyszer így szóljon: ezen Kis Farkas egy férfiú... egy izé... én ezen Farkasra nagyon büszke vagyok - és a többi és a többi...

Igyen szólott volna, ha tehette volna, de bárha csak a falaknak szólott, úgy tetszett neki, mintha kis beszédét személyesen elszavalta volna Ottinak s ekkor egy ideig nem mert arrafelé járni, a hol a szépséges hölgy lakott, nehogy a szeme elé kerüljön. Kerülte... de az eszét elfoglalta teljesen az a gondolat, hogy valami oly nevezetes dolgot kellene kitalálnia, a mit Otti észrevegyen. Valami jeles, az országot, a világot betöltő dolgot; - egy híres dolgot, a miért a Farkas neve szárnyra keljen s melyről egyszer, ha értesülne Otti, így szóljon: Farkas, Farkas... te mégis nagy vagy, nevezetes vagy... én szeretlek, Farkas!

Ily híres dolgot azonban nehéz találni. Az emberek már mindent föltaláltak. Az egész élet a jelentéktelen, unalmas esetké lánczolata.

Néha megizzadt Farkas a törekvésében. Mit találjon fel?

Egy gondolatot, Istenem! Egy nagy, jó gondolatot! a miben feltűnni, kiemelkedni lehet, mint a hogy a nap fölkel az égbolton...

Az étvágya elveszett a küzködésben s álmatlan éjszakái meghosszabbodtak. Az almamagvak garmadába gyűltek a tányérok s a német diktándókat por lepte a polczon. Keserű, türelmetlen lett, kötődő az iskolában s kiveresedve vitatkozott semmiségekért a kollegáival. Egy gondolat!...

Az Otti sötét ablakait nézve, éjjel, rőtta a piacsteret. Kiállhatatlannak találta a foglalkozását s kicsinyeseknek azokat, a mikben eddig örömét lelte. Képes lett volna valami nagy gazemberiséget elkövetni, csak hogy feltűnjön, ha hozzá tudott volna kezdeni - a mit észrevegyen Otti. Ah! Otti a ki oly messze, távol vagy és oly szép vagy!

A gyermekek kikerülték az indulatos embert az utcán s az ismerősei elhúzódtak tőle: «Valami különös változás van Farkason, - mondták, - mi leli?»

A nőegyleti gyűlésen így szólt Otti: «Emlékezik-e még reám?» Mintha bátorította volna valamire Farkast...

Az életének a nyugalma fel volt dülva. Félhangon forró szavakat súgott a falaknak és megölelgette a karosszékeket. Néha merészeket álmodozott ébren. Néha vasszegekkel kivert bundában maga dulakodott az erdő fenevadjaival, véres tetemeiket lerázva a bundájáról, mint a legyeket... máskor tűzi szerszámokkal maga nekimegy az ellenségnek és hadseregeket perzsel le egy lehelletével... Az emberek ezt látván, álmélkodnak, mondván: «Oh! ez a Farkas mégis rettenetes ember... egy rettenetes izé...»

Egy őszi napon nem ment el Farkas az iskolába.

A direktor (egy jókedvű kövér pap) a szurdékba maga ment el alkonyatkor, hogy meglátogassa Farkast, ki a hámból máskor sohasem szokott kirúgni. A régi ház (még a Farkas apjáé volt) csendes volt s a pitvarban a kemencze padkáján, gondban gunnyasztva találta Farkast. Az ajtónyílás zajára Farkas felugrott s egy izromban a direktor nyakába szökött:

- Megvan! - így kiáltott föl.

- Megvan? Ki?

- Megtaláltam... Egy sugallat, egy, mondhatnám egy kinyilatkoztatás, egy... izé... Megtaláltam.

- El volt veszve valami?

A szegény Farkasnak az arcza égett s a szeme fénylett, mint a madárra leső macskáé. A direktor kedvtelve nézett reá: «részeg lévén ezen magyar». Farkas a kezét a kövér ember vállára tette s pártfogóan, fenhéjazólag ismételte:

- Meg-ta-lál-tam... Hallani fognak rólam. A város, az ország, a világ... egy izé... egy forradalom. Az iskola meg lesz elégedve velem. Én, (hangosan ismételte), én meg-ta-lál-tam.

A kövér pap némi kényelmetlenséggel feszelt. Egy így nekibuzdult emberről nem lehet tudni: mit tesz a következő pillanatban? - Farkas megszorította a pap kövér kezét.

- Egy háború... egy irtóháború... egy izé... a rettenetes ellenség ellen. Az irtózatossá kártevő ellen, a fegyver a kezemben van... a fegyver. Ő megtámad minket; nem az országot, de az egész világot... még a hol nyájasabban is mosolyog az isteni nap. Én ellene megyek... mi ellenébe megyünk, mi legyőzzük; mi megsemmisítjük. Én megyek elől, országok kelnek a nyomomba...

- Jó, barátom uram! Jó, menjünk, de nem ebben a pillanatban. Addig leülhetnénk s egy pohár vizet megihatna barátom uram!

- Ő megtámad minket s a világ tehetetlenül áll. Nézi, mint tarolja le az emberek verejtékének árát. A közvagyon rablója, alattomosan, a föld mélyén turkálva jön és halál, pusztulás jelöli az útját! Hadd jöjjön!... Itt vagyunk mi, magyarok! Itt van Kis Farkas. Egy jó fiú... egy ártatlan... izé... egy porfi... De e férfiú ellene megy a tudomány fegyverével. Az Úr őt választotta ki eszközéül. Véghetetlen az ő bölcsesége és ereje...

Valami lázas felmagasztaltsággal emelte fel a karjait. A pap megzavarva nézett rá: Részeg-e, bolond-e? oh, Uram! - Farkas egyszerre leeresztett hangon folytatta:

- Most hagyjon el, barátom... nem vagyok képes elbeszélni, a mi elmémet foglalkoztatja. Most hagyjon el, legyen nyugodt. Én virrasztok a közjó felett. Értse meg: a fegyvert én fogom... a

fegyvert Kis Farkas a kezében tartja... Néha elmaradok az iskolából, mert a közjó hív. De azért hálátlanul nem hagyom el az iskolát, melyen egykor Anteus-képen megvettem a lábaimat... Ne féljen. Visszatérek még. Én írni fogok. Elég...

És barátságosan kituszkolta az alkalmatlan férfiút s ekkor mind a két karját merően az égre szegezve, felkiáltott:

- Látsz-e engemet, Otti... Otti... s boldog mosolyra húzódott vértelen keskeny ajka.

*

«Megbolondult», azt mondták Farkasról, mikor kibujt odujából. Oly határozott és kurtán felelő lett, hogy alig merték megszólítani.

A járása keményebb lett s mintha megnőtt volna. Az iskolát csak ritkán kereste fel s az óra alatt az ablakból a messze hegyeket vizsgálgatta. A gyerekek tartózkodással ügyelték s egy tiszteletlen ficzkót megvert a botjával. A feleletei kurták, tömörek lettek s a kérdezősködőkön végignévezve, elfordult.

Magával az igazgatóval is rövidesen bánt s arra a kérdésére, hogy «említett dolgozatát mikor fogják élvezhetni?» azt felelte: «A magamegtartóztatás ékíti a komoly férfiakat». A méltatlankodóknak a pap azt felelte: «Ne bántsuk! Ki tudja, mi lakik benne?»

Egyszer a pedellussal egy őszirózsa-csokrot küldött Farkas a szépséges Ottinak.

A félváros tudott róla.

Mindenki foglalkozott vele.

Mióta titok vette körül Kis Farkast, nagy arányokban nőtt meg az emberek szemében. Mindenki tudta, hogy a földművelésügyi miniszternek nagy paksamétát küldött.

- Miért éppen oda?

- Mert «természettudós», mondták s persze a mit kitalált, oda küldi.

A postamester reggelenként a piac téren sétálva a város elejével, első dolga az volt, hogy rejtelmesen, tagadólag intett. Mindenki megértette. Még semmi se érkezett a minisztertől. Valami roppant nagy dologra volt elkészülve mindenki.

Mi lehet az?

A boltosok kiállottak a bizonyos időben, mikor Farkas haza szokott menni az iskolából s egy oldallökéssel figyelmeztették az idegent: «Ez ő.»

A postán mi se érkezett s ekkor a gazdasági egyesület évzáró közgyűlésére egyszerre rövid levélben jelentette be Farkas, hogy «nevezetes ügyben előterjesztést lesz teendő». «Előterjesztés», oly megrázó nagynak tetszett e szó. - Farkas előterjeszt... Mégis a természettudós a gazdákhöz szól először... Ime, a férfi! mindenki gögös volt reá...

A városháza nagytermét megostromolták. A tél betakarta fehér bundájával a várost, mégis a terem ajtait nyitva kellett hagyni, hogy a kinnrekedtek is hallhassanak valamit az előterjesztésből. A karzatot hölgyek töltötték meg s a tanulóifjúságot durván kiutasította egy hajdú.

Kis Farkas izgatottan, sápadtan ült a padsor közepén.

A döntő percz közeledése felizgatta. Az ajaka reszketett s az orrczimpája lihegett az izgalomtól. Mikor rákerült a sor, alig érthették a szavát.

- ...Az alattomos gyilkos ellenében, - így szólt - mely nemzeti vagyonunkat pusztítja, harcot hirdetek e helyről. Harcot, uraim!... harcot...

A néhány szóra elfult. A karzaton valaki kiabált: «ne szoríts»; némelyek kacagtak, mások piszegettek.

- Valósággal - szólt fontoskodva a direktor - a harcról már beszélt nekem a kollega úr...

- «Halljuk! halljuk!» recsegte egy borízú hang.

- ...A rettenetes vész ellenében illetékes helyen már kopogtattam... De míg az ádáz ellenség folytatja gyilkos munkáját éjjel és nappal: szómra illetékes helyről választ eddig még nem vettem s ezért...

- Az átkos kormány... kiáltotta egy keserű hang. «Halljuk!» recsegte a borízú, mire halk nevetés kelt...

- Nem hát a tárgy fontosságához képest, csak néhány szóval akarom inkább tájékozni a közönséget s az érdeklődést ébreszteni: teljterjedelmességében előterjesztésemet már úgy is benyújtván az illetékes helyre. A vész, uraim! naponként szölleinkben terjed.

- Hol a fenében terjed, mondja, polgártárs? - kérdezte a bús hang.

- Szölleinkben, uraim...

- Van ott valaki?

Farkas erősebben kiáltotta:

- A *filloxera* dúl szölleinkben...

- Ez dúl? - kérdezte a direktor...

- A filloxera? - kérdezte csodálkozva, a publikumban csalódottan mindenfelől. - «A filloxera?» A szót egyik a másiknak adta. Mindenki összenéz csodálkozva... *Csak* a filloxera? A szót tovább adták, míg kiér a folyosóra. Künn is hallatszott: «csak a filloxera? Csak a filloxera?»

A beszélgetés általános lesz.

Csalódottan kérdezik: Csakugyan?

Egy erős hang kérdi: «Csak ezt találta ki, tisztelt úr?» «Ez ellen menjünk?» kiáltja öklét rázva egy mészáros.

Az elnök csengetni kezd.

Az igazgató malmot csinál a gyomrán a két hüvelykjéből és csodálkozva néz Farkasra.

Farkas kigyúlva néz szét és haragosan kiált:

- Rossz hazafi, a ki kicsinyli vagyoni erőnk ellenét. A kinek nincsen vagyona...

- Az szegény... - szakítja félbe a bús hang. - Farkas haraggal rákiált:

- Ez nem komédia... Menjen ki innen, a kinek nincsen helyén a szive.

Egyszerre tíz torok zúg fel. «Menjen maga ki!» «Szamár». «Nézze meg a kolontost»... «Mi menjünk ki?» Erős piszegetés süvít át a termen.

Farkas pogány tekintettel nézett át a termen és daczosan leült. Arra egyszerre csend lett.

Az igazgató jóízűen hozzászólt: «Mondja már végig, barátom, ha belékezdett. A kinek nem tetszik, ne hallgassa.»

Farkas gyorsan peregtette, kedvetlenül:

- Milliók vesznek el a földben. Erőnk elvész s előterjesztésem bőven tárgyalja: mi a kárunk? mi a védekezés módja? mondhatnám, mi a fegyver a támadás ellen?

- Halljuk, halljuk! - riadt a zúgásba a borizú hang.

- Ellenében megyek, uraim: a tűzzel... Mi a tűz?

- Halljuk, halljuk, mi a tűz? - kiáltják mindenfelől jókedvűen.

- Röviden végzem... A tűz... Mondhatnám... A védekezés, szerény véleményem szerint, a következő: A szőlő alján ássunk egy nagy, nagy gödröt... egy igen nagy gödröt. Az innen kiemelendő földet hordjuk fel a tábla szélére. A gödörben most csináljunk egy nagy, nagy tüzet. Most jönnek a munkások többnyire lenge öltözetben, mely elégetendő lesz. A gödör után következő pászmából óvatosan ássuk ki a beteg tőkét és dobjuk be a tűzbe... Innen fennebb megyünk... Itt egy gödör képződött már az alatt. Ez új gödörben új tüzet élesztünk. A most következő pászmából óvatosan kiszedjük a beteg tőkét s az eleven lobogó tűzbe beledobjuk. Most egy új gödör képződött s ebben...

Egyszerre mindenfelől kiabáltak a teremben, mintha a kórus szólana:

«Ebbe új tüzet élesztünk... és a felette való pászmából... óvatosan... kiássuk a beteg tőkét... a lobogó tűzbe beledobjuk... a beteg tőkét...» Egy harsány hang belekiált a zajba:

- Hisz ez a «Gyehenna». «A gyehenna» - hangzott fel egyszerre mindenfelől.

A gyehenna.

Az emberek kétrétbe hajolva a kacagástól, tagolják a «gye-hen-na» szót és egymásra dőlnek.

Az elnök fájdalmas tekintete irgalmat kér és az alelnökre hull. Valaki röhögve kérdezte: «Hát a lenge munkásokat a végén hova dobjuk?»

A kórus kiáltotta: A gyehennába... S elfáradva, újból kezdik a kacagást.

A gyűlés feloszlott.

*

Minden bizonyynyal Pintyi Ottiliának is a karzaton kellett lennie. Nem látta Farkas, de érezte. A hőség ellepte e gondolatra és összeborzongott mindjárt. A teremből kivonulók zajongásából ki-kihallszott: a gyehenna... szó.

Farkas körültekintett. Csak egy gomolygó ködöt látott. Egyszerre igen kicsinyes dolognak talált mindent: a filloxerát és a tüzet. Egyszerre elveszítette a bizalmát és egyszerre mintha mély sötétből világosságra nyitna, elvakultan nézett körül, kábulva. Egy-egy élesebb kacagás emléke belenyilalt az agyába. «A gyehenna».

A terem kiürült. Az elnök is kivonult, a tanártársai is s egy szóval se közeledett Farkashoz egyik is. A szolgák az ajtó sarka mellett várakoztak:

- Itt méltóztatik maradni? - kérdezték.

Az elhagyatottság érzése hatotta át, mintha egy hangtalan rengeteg közepén magára maradt volna Farkas... Oh nem!... Mintha egy nagy magasságból mélységes gödörbe hullott volna le. Fájt is minden tagja, kivált a feje... A szemét megdörzsölte, hogy lásson.

Egyszerre idegennek látott magán mindent: a kezét, a lábát. S magát a termet, mintha sohase látta volna.

Vajjon nem álom-e mindez? Nem bírt egyenesen menni. A durva hajdú, ki a deákokat kidobta, Farkas mellé állott:

- Fel se vegye, téns úr, a lelketleneket! Ügyeljen a lábára, téns úr, mert itt grádics van...

Ez a vígasztaló szó kissé felébresztette. - «Köszönöm» - dadogta s megemberelte magát.

Az utcát azonban ismét idegennek találta s violaszínben látta a szemközti házsort.

Hova menjen? Nagyon erőtlennek érezte magát. A plébánia előtt a feszületbe beleütődött. Megállott, levette a kalapját s a kocsiutra tért, minthogy úgy tetszett neki: hogy a gyalogjárón tán emberek járnak? Még azt találja mondani valaki, hogy: «gyehenna».

Alkonyodott, a hó szállongott, a hideg pihék a Farkas gyér hajjal fedett búbját ellepték. Ez kijózanította.

Erre a szégyenérzés töltötte el. Nevetségesen csekélynek ítélte az egész ellenséget; a filloxerát s a tüzes gödröt.

A hosszú utca szegletén valaki pipára gyújtott. A gyújtó lángja láttára azt hitte, hogy őt gúnyolja valaki s egy kis közbe fordult be, hogy kikerülje. A kapualjában a szolgálok vihogtak... Mintha megütötte volna Farkast a kaczagás. Nem neki szól-e vajjon?

A szurdék elején egy kövér varga levette a kalapját a professzor úr előtt alássan:

- Megtörtént, téns úr? - kérdezte bizalmasan.

Farkas igent intett.

- Jól történt, téns úr? A Maros-árkon voltunk a bőrökkel s nem mehettünk el a gyűlésre. Mit talált fel a téns úr? Nagy tisztesség az utcánkra, téns úr...

Farkas sietve haladt hazafelé. A szurdék vége felé egy csomó gyerek havazódott. Visító torok kiáltotta «gyehenna», erre karban ismételték: Gyehenna, gyehenna...

Farkas ijedten tekintett szét s gyorsan berántotta a kaput és bezárta. Magára volt...

Az udvaron leült a küszöbre csüggedten és a fejét mélyen lehajtotta. Tán nem vették észre, a míg haza jött...

Istenem! egy egész világ omlott össze benne. Most eltagadja, hogy itthon van, jó; de holnap az iskolába kell mennie. A holnapra rettegve gondolt. Holnap végig kell mennie az utcán. Az emberek szembekaczagják. Megöli. Kit? Mindenkit? A gyermekeket is az iskolában...

És a piaci emeletes ház előtt is elmegy Farkas holnap, a hova őszirózsa-csokrot vitt a pedellus? Valaki behúzódik az ablakból, ha Farkas arra téved és a selyem karosszékre leroskadva, nevet, nevet... És Farkas belemarkolt a mellényébe görcsösen...

A hópihék belepték a Farkas czipőjét. Bután nézte s kijebb nyújtotta a lábait. A sötétség csendesen ránehezedett az udvarra. A színek fekete üregéből mintha ismerős alakok néznének Farkasra. Édes apja pipával a szájában a gerenda végén ül... odább arra az ajtóféltre kötöttek hintát. Ottit felhajtotta Farkas magasra a hintán s a kis leány kaczagva kiáltotta: «még magasabbra, még... mily messze látok». A szkumpiás zsákok ott állottak s azon tanulták a leckét... ott volt egy meszes gödör, a melyben elbujtak. A «gödör» szó eszébe jutván, Farkas egyébre fordította gondolatát. Hátul a kert, a hova az almamagvakat vetette el sorba... Az első könyvet ez a gondolat facsarta ki a szeméből...

Utálatos keserőséggel telt meg a szája. A havazódó gyerekek visongtak az utcán. Mintha «gyehennát» kiáltottak volna. Farkas fölkel a küszöbről. Magára volt. Mégis megnézte a kaput, jól be van-e zárva?

Az apja? Miért jutott az eszébe? Mennyit kinlódott a sok rossz adóssal, csaló baráttal... Milyen boldog az örökös pihenésben s elfelejtésben... Odább ment, botorkázva a sötétben.

Az jutott az eszébe, hogy ő alszik most. Megcsípte a karját... kábult volt. A faskamara ajtajába beleütődött. Felkiáltott, mert úgy érezte, mintha meglökte volna valaki. Odább lépett s a kút kávéjához tántorgott. A gerenda vége nagyon megütötte a térdét. Hozzákapott s a kút peremére leült. Valami lágy, penészes levegő csapta meg az arcát a mélységből.

Ez a langyos lég jól esett az arcának. Ezért a víz felé fordult.

A holnap... Istenem! Eszébe jutott a holnap... Egészen kábult volt.

Átölelte a kút pereme gerendáját s mindjobban szorította, mintha valami édes derékhoz vonta volna magát.

A mélységből mintha halk morgás hallatszana; mintha domborolna egy boldog meglegeedésben élő cicza... mintha álmatagon sóhajtana valaki alulról...

Farkas mind jobban hajtotta le a fejét s tátott szájjal itta az enyhe levegőt. A hó belepte a nyakát s Farkas összerázkódott.

Arra gyors elhatározással eleresztette a kút kávéját s eszméletlenül terült el a havas földön...

A kis Gáspárovics.

A kis Gáspárovics a tanuló fiúcskákkal barátkozott. Az volt a főfoglalkozása.

A nénye masamód-boltot tartott s a Gáspárovics kötelessége az lett volna, hogy a kalapos-skatulyákat hazaszállítsa a vásárlókhoz. Ám Gáspárovics e kötelességét lanyhán teljesítette, mert ritkán volt a boltban található. Ő inkább a kollégium környékén tekergett s barátkozott a fiúcskákkal.

Barátkozott a kicsi fiúcskákkal, minthogy a nagyobbak fenhéjázók s derogált nekik a Gáspárovics barátsága. Gáspárovics ugyanis jelentéktelen, parányi púpos férfiú volt, bárha a szive nagy és mélyérzésű vala. A fiúcskák még álmélkodni s lelkesedni tudtak; ezért Gáspárovics (hogy hathasson rájuk) gyönyörű skatulyákat csinált nekik, oly kis, szép aranyos papírral bevont skatulyákat, hogy azokkal akármit lehetett kezdeni. Nekik felajánlva az ily csinos holmikat, a barátságát ráadásul odaadta. Néha kis csiga-házakat csirizelt a tetejére, vagy lángban égő szívet (a melyeket a pogácsákról áztatott le) a jelesebb fiúk részére, jelesebbnek tartva a jobb szavaló, szebb nevű (mint Alfréd, Elemér stb.) fiúkat s az ily barátaiért akár a tűzbe is elment volna.

Az ily fiúkat megleste az utcán, átsegítette őket a vizesárkokon vagy a könyvestáskájukat czipelte utánuk. «Barátom»-nak nevezte őket, megvastagítva a hangját, fejét hátraszegve. A gyermekek mindezt kedvesen fogadták, minthogy Gáspárovicsnak némi bajusza is volt s a skatulyái igen szemrevalók valának.

Ily ártatlan élvezetekben dúskálódva Gáspárovics, maga is nyugodt, boldog ember vala. Ekkor a sors meglegyintette Gáspárovicsot, egy asszonyt vetve az útjába. Nem az útjába, de sőt éppen az udvarukba, a hol Szent György-napjára két kis szobát vettek bérbe a nénjétől; - inkább persze az ura (egy durva rendőr), a kivel különben nagyon kevés bajunk lesz.

E rendőr egy szombat este megverte a feleségét. Ebből Gáspárovics mit se látott, de hallotta Ágnes, (így hívták a rendőr feleségét), a mint hangosan sírt. Ezért Gáspárovics arrafelé sündörgött és odaadta volna összes skatulyáit, ha megkérdezhette volna a szép nagy asszonyt: «Mi a baja, lelkem?» Ő sohase hallott ekkora megtermett fehérnépet sírni s a szívet meghattotta a szepegése. Járván, Gáspárovics indulatosan összeszorította az öklét. Azon éjjel Ágnesről álmodott s egy bikát látott, mely vadállatot Gáspárovics gyűrt le. Meg is izzadt belé.

A következő szombaton Gáspárovics (a rendőr ablaka alatt járván, Ágnesre gondolt) ismét siránkozást hallott. A kis ember úgy fölindult, hogy benyitott a rendőr ajtaján.

- No, mi az? - rontott Gáspárovicsra a vad ember.

- Semmi, semmi, instálom... rebege Gáspárovics s szaporán becsapta az ajtót. E visszavonulás szégyene okán még mérgesebb lett s nagy lépéssel méregette az udvart sötétig, gyötrődve, míg csak a rendőr el nem ment a posztjára.

Ekkor kopogtatott az Ágnes ablakán. Annyi lelkes mondanivalója volt, hogy mikor az asszony kinyitotta a táblát, egy okos szót se volt képes kiejteni. Beszéd helyett az öklével befenyegedett Ágnesre és kegyetlen tekintettel kísért a mozdulatait.

Az asszony (egy nagy, lágy, fehérbőrű, kékszemű szőke) a sötétben alig látta Gáspárovicsot.

- Mi kell? - kérdezte csodálkozva.

- Mi? (a Gáspárovics torka össze volt szorulva). Mi? nem akarom hagyni kegyedet. Ha valaki bántotta kegyedet, mondja meg nekem. Itt van egy férfikar, a mely megvédelmezi s a mely megbosszulja. Mondja csak meg; szólnia kell.

Ágnes egészen nyugodt és derült volt. Az ura kabátját keféltette. Szelíden korholta:

- Menjen haza, fiam, - mondta s bezárta az ablakot.

«Fiam!» Nagyon megszúrta e szó Gáspárovicsot, mint a tövis; keserűen nyelt, lehúzta a kalapját a szemére; legyintett s a fal mellett hazahúzódott s féléjszakáig skatulyákat épített szótlanul. Másnap fölkereste a barátait s bosszúsán nézett meg minden fehérnépet, a kit az útjába hozott a sors. Serkedző néhány szál bajuszát simogatta, gyér haját turkálta vékony ujjával, oly rátartóan lépegetett, mint egy szarka. «Fiam?» És nagyon vastag hangon beszélt a barátaival.

A következő szombat estén (akkor kapta a fizetését a rendőr) ismét nyöszörgő, panaszos hangok szűrődtek ki a rendőr szobájából. Gáspárovics hallotta, azonban fölnézett a csillagos égre, füttyörészve, részvétlenül s gangosan ellépegetett az ablak alatt. «Fiam?» Hát hadd szenvedjen, ha sértegeti a barátait! Bement a kamarájába és belekönyökölt az öklébe s szigorúan nézett maga elé.

Mégis... mégis... Némelyek vacsorálnak; lefeküsznek puha ágyukba; kezüket az orcájuk alá téve, mosolyogva alusznak. Mások sírnak; falatuk keserű; álmuk zaklatott, föl-fölríadva: nem vágódik-e egy döng a hátukba? vagy szőke hajukat nem rángatja-e egy paraszti marok?

Gáspárovics nézegette a szobáját tünődve. A gyertyája leégett s egy-egy köny serkedt ki a pillája alól. Ez az Ágnes egy «dolorosa Mater», mint a diákok mondják, bárha gyermeke egy csöpp sincs neki. És miért tűr és szenved? Mert nem férfiú. E szót fönhangon így mondta: «fér-fi-ú», hogy hatásosabb legyen. Egy fér-fi-ú, a ki fölemeli az öklét arra, a ki öklét reá meri emelni. De Ágnes?

És ábrándozva gondolt az Ágnes fehér bőrére, kék szemeire, széles, erős derekára, gömbölyű csipőire... Csipőire? És erre elpirult, megszégyenelve magát.

Másnap egy virágos szalagot emelt el a nénje fiókjából, csokrot kötve az álla alá s kemény pomádéval réczefarokszerű kacskaringot fésült a füle mellé. A konyha kis tükre előtt elmenve, benézett s kesernyésen belemosolygott. A fiúcskák ok nélkül várhattak ez nap, ha szívszorongva is: Gáspárovics, a kis figura ember e nap érezte először, hogy ő másfajta nembeli, mint az általán szoknyát viselő fajták és különösebben Ágnes, a rendőr felesége.

Ágnest - felbuzdult érzésével tiszta, szenvedő angyalnak látva ábrándos szunnyadásában - reggel némi csalódással látta meg, a mint viseltes, színehagyott ruhában, kosárral a karján a piacra ballagott ki nagy talpán. Nyugtalanul kísérté messziről s mikor szinte elérte, (beszélni akart vele), átcsapott egy mellékutczába, hogy ne találkozzék vele. A másik sikátoron mégis elejébe került facsarosan s rámosolygott a nagy asszonyra. Köszönt neki s arra elvörösödött és úgy eliramlott, hogy szinte futott előle.

Messziről megleste, míg haza ér és később nyughatatlanul benyitott a konyhájába.

- Mit vett a piacon? - kérdezte akadozva.

A fehérnép szeliden felelt:

- Murkot.

- Szereti? - kérdezte.

Az asszony csodálkozva nézett reá.

- Én mindent szeretnék tudni, a mit maga tesz. Én mindennap látom magát. Az ablakomból ide lehet látni. És én az este is idehaza voltam.

- Ide lát - és?

- Én hallottam az este is a sírását. Nem akarja, hogy én lássam kegyedet?

Az asszony vakargatva a veteményt, fölrántotta a vállát, mintha azt mondaná: «bánom is én!» Aztán befordult a szobájába.

Gáspárovics gondolkozva fölkelt és hazament; azonban délután ismét benézett a szép asszonyhoz.

- Ne féljen tőlem, Ágnes - így kezdte bátrabban - és bízzék bennem. Én olyan vagyok, hogy a ki reám bízza magát, azt én el nem hagyom. Hiszi-e?

- Valamire szüksége van-e?

- Nekem? Sőt én hozom a segítséget (mondta kissé sértődve). Azt hiszi tán, hogy én nem látok? Én látok. Én mindent látok. Én hallok. Én mindent hallok. Én tudom a szenvedését.

Az asszony szárazon mondta:

- Nekem nincs szenvedésem.

- Ohó! Olyanokat ne mondjon nekem. Hát nem érti, én mindent tudok. Én láttam kihulló könyeit, én hallottam sóhaját és a szívem majd meghasadt. Bárha (igazán legyen mondván) nem láttam a szemeimmel, de mintha látnám, a mint szép hajfonadékait egy durva kéz fölcsavarja s egy másik kéz ütést mér fehér testére s haját eleresztve, megszorítja e kart, oly szorosan, hogy vörös stráf támad rajta.

Ágnes csöndesen mondta:

- Menjen el, lelkem és ne bolondozzék itt.

- Én menjek el? Én, a ki a szívemet odaadnám? Én, a ki sírok, ha tudom, hogy szenved. Oh, bízzék bennem. E kar védelmezi meg, a ki a kebelemre menekszik. E kar, a mely oly szilárd, mint az acél...

Ágnes hangosan fölkaczagott:

- Valami baja van, fiacskám? Csak nincs tán *itt* valami baja? - kérdezte és a homlokára mutatott.

Gáspárovics vadul nézett szét. Az asszony e tekintetre jobbindulatulag folytatta:

- Maga véd meg, fiacskám? Mitől szívem? Az uram reám üt? Ez a baja? Jól teszi, hát tegye... Onnan láthatja, hogy szeret az uram. Azt szeretném, hogy ne is érjen hozzám. Akkor szépen volnánk. De csak üssön, ha szeret. Attól aludjék, fiacskám s ne ténferegjék ilyen beszédekkel, nehogy meghallja az uram. No, hallja! Azt szeretem, a mit mond. Ugyan menjen, fiam, a merre lát s ne kacagtassa ki magát.

Aztán rátette a kezét a Gáspárovics kis vállára s tréfásan megtaszította.

Gáspárovics úgy ment ki, mintha ittas lett volna. A keserűség eltöltötte. Mintha a gégéjét a görcs szorította volna. Valósággal alig látott s attól félt, hogy kiabálni fog. Tehetetlennek érezte magát, mintha összetörték volna.

Tapogatózva kapta meg a kilincset s az ágyára vetette magát. Később sírt. Aztán éktelen düh lepte el. A megaláztatás, a szégyen érzete került a fekete keserűség fölé.

Ő vele... ő vele... Gáspárovicsal bántak így, Gáspárovicsal, ki a szívét ajánlta föl? Mi történt vele? Gáspárovicsal, a ki száz halállal szívesen halt volna meg érte?

Nem... ő nem mehet soha a napvilág elé. Mindenki meglátná a szégyent rajta, a melyet rá-mértek, mint egy ocsmány sebet, a mely soha sem gyógyul meg.

Hánytorgott és vonaglott, fenteregve a derekáján, a mely mindjárt forró lett. Mit tegyen? Soha emberszem elé nem léphet, nem, soha. Fejét üsse-e vajjon a falba? hogy szétlocscsanjon az agya?

Erre a gondolatra kissé megremegett. Vér, vízzel elegyes agy folya a padimentumon akkor. A cseléd bejönne. Kezét összeapná és nagyot sikoltana. Nem... ez igen fertelmes lesz.

- Nem.

A pisztoly? Ágyán meleg vére lefolya, le... le a derekáján csepeg... kopp-kopp, aztán csorogni kezd és a kis veres csermely megindul az ajtó felé, a merre lejt a deszka.

Nem... erre felült. Kissé megfázott és megtörülte a homlokát. Ott van a víz... ott suhog le a Maros. A víz úgy felpuffasztja a testet. Mily csúf. A homlokát megtörülte és felállott.

Kiverte a fejéből a fertelmes képeket. A feneketlen keserűség maradt csak a szívében... Akkor egy benső sugalom szólalt meg benne:

- Nem eszem, mondta félhangon.

Nem, egy falatot se eszik Gáspárovics, míg csak vázzá összeaszik. Mindenki eljön és búval néz reá... Eljön a nénye és így szól: «Egyél». A szemén könny lesz bezzeg ekkor és málna befőttet hoz magával. Nem! Ha a lelkét váltaná meg a kárhozattól, nem, Gáspárovics nem fog enni, nem fog inni... ő halni akar... És eljön Ágnes: a zsebkendőjét a szemére fogja szorítani és a szegletbe ül. Nézi, nézi Gáspárovicsot, keservesen sóhajtozni fog, kezeit tördelve.

Gáspárovics pedig aszik, aszik, mint egy szilvaszem a tüzes kemenczében... s akkor végre, mint egy nesztelen levegőcske, puh! kilebben a lelke a száján.

Igy lesz. Gáspárovics így költözik el az örökkévalóságba, siratva mindenektől.

Keményen megállott. Így lesz... és toppintott.

Azalatt besötétedett egészen. Az elhatározására egyszerre mintha sokkal éhesebb lett volna, sokkal éhesebb, mint a hogy volt valaha.

Bezárkózott. Az egész valóját áthatotta az elhatározása. Ha egy pakli cukor édességet hajítana be valaki az ablakon, ki... kihajítaná azonnal. Ha egy hosszú rúd piros kolbász ereszkedne le a padlóról egy kerek lyukon... nem... kidobná a kutyáknak. Az elhatározása megingathatatlan volt. Járt le s fel a sötétben. A fiókjában egy fél zsemlye volt. Eszébe jutott. Kivette s földhöz csapta dühvel. A szemével kísérte, hogy kikerülje, ha arra tévedne.

Az a darab zsemlye kissé megzavarta. Álom nélkül forgolódott. A zsemlyedarab mind nőtt, nőtt víziójában s oly nagy lett, hogy betöltötte a sötét szegletet. A nyál meggyűlt a szájában. Behunyta a szemeit s a körmét bevágta az ágyékába, hogy erősítse magát.

Azonban valamikor éjjel így gondolkozott:

- Az elhatározásom megváltozhatatlan. Azonban miért kezdem meg ma? miért ne holnap? Egy éjjel hamarabb, egy éjjel később dobjon el magától egy utált életet egy fér-fi-ú: nem mindegy-e ez?

Nem; és fölkel. Szégyelt volna gyertyát gyújtani, de fölkel s a sötétben négykézláb végigmászott a szegletig, a hol a zsemlye kajánul vigyorgott szegény Gáspárovicsra.

Másnap reggel bús arczczal kezdett kínos koplalására.

Akkor egy éles hang kiáltott be a konyhából:

- Mit váratod magadat (a nénje beszélt), mint egy méltóság úr? Elaludtad a reggelt ismét, lajhár. Azt várod, hogy még egyszer mondjam?

Erre Gáspárovics vontatva kilépett. Egy csésze kávé gőzölgött az asztalon.

- No, riadt rá a nénje.

Az öngyilkosságát egy nappal ismét kénytelen elhalasztani. Egy nappal csak...

Napközben fekete papírral bevont skatulyákat csirizelt, halálfejeket vágva ki fehér papirosból reá.

Este egy kis barátjával találkozott az utcán. Neki adta. A kis vitéz így szólt:

- Nem kell ily csúf skatulya. Edd meg.

Gáspárovics vastagon így szólt:

- Barátom, így veted meg az ajándékomat? Akarod, hogy holnapra egy fehérét készítek, barátom! rózsákkal a tetején. Barátom. Az élet sem egyforma, hát a skatulyák!

Elítélve.

Mikor Klemi háromhónapos üdülése után visszatért a tűzhelyéhez, kedvesen átölelte az urát s megcsókolgatta. - Rosszkedvűen váltak meg egymástól, mikor elment. Az ura szófukar, a feleségénél jóval idősebb, a gazdaságban keményen elfoglalt ember volt; s a házat - a gyerekes testű s lelki asszony - tömlöcznek találta. Egynéhány hónapos kis leányát elvesztve, a házuk felett teljesen elsötétedett az ég s sok kedvetlenkedés után hazament anyjához, azt mondva, hogy megtámadott egészsége helyreállításáért megy.

A viszontlátáskor Balási a felesége ölelése elől kissé visszahúzódott. - Miért ölel ilyen melegen? - kérdezte magától. - Mit jelent ez a mohó öröm? - S eltartotta magától a szép kicsi asszonyt, apróra végigvizsgálva. A szemét bágyadtnak találta, leányos testét kissé meghúzódottnak. Puha, piros ajkát, ragyogó fehér fogainak mennyei sövényét kíváncsabbnak találta, mint valaha, de valami ösztönszerű, névtelen gyanú okán nem csókolta vissza. «Miért ily kedves?» Zajos kedveskedése idegenkedést keltett benne.

A felesége anyját, nem szerette. Heje-huja vérű, lármás, mulató asszonynak ismerte s távol tartotta magát tőle. «A leánya vajjon tisztán jött-e vissza tőle?»

Kézen vezette be. Klemi gyönyörűnek talált mindent a szobában: a bársonyosan játszó nap-sugarat, a bútorok álmos fényét, a virágos kaktuszokat. Balási erőltettnak képzelte a dicséreteket s csodálkozva ügyelte. Az asszony, mintha az ura szemének kérdésért megértette volna, elpalástolhatatlan zavarában még zajosabb lett.

- Jobban érzi magát idehaza? - kérdezte Balási, de mintha gúny volna a hangjában.

Az asszony kissé fellengősen felelt, bárha az ajaka remegett. Egészen gyerekes módon hintázta magát zavartan a szűk diványon s az urát maga mellé csalta. Balási bizalmatlanul kiegyenesedett az ölelés elől s kissé mereven mondta:

- Ha unatkozott az anyjánál, miért váratott magára oly sokáig?

- Hosszúnak találta az időt? Kedves érte. Búsult utánam?

- Tán a régi barátai tartóztatták ott?

Igen elevenen tiltakozott:

- Nem találkoztam ott senkivel.

- Senkivel?... Az unokatestvérével se? a régi széptevőjével? Bakóval?...

- Ne-e-m találkoztam vele... Magára vágyakoztam.

Balási lesütötte a fejét: «Hazudik», gondolta. A gyanúja mind erősödött. «Miért hazudik?...» Merően megnézte (mint a vadászkutya, mely a szomszéd bokorban tudja a fűrt) s az asszony érezte, hogy figyeli őt. Feszés hallgatás után az ura ölébe csötörködött s átölelte a kedvetlen férfi nyakát. Balási felállott.

- Mit gondol? Az én koromban nevetséges ez az édelgés!

Felragyogó szeme, melylyel átölelte a szépséges kicsi asszony testét, meghazudtolta a szavát, de mégis kisietett a szobából, mintha valami sürgős gazdasági dolog hívta volna ki. Az asszony végigkísérte a szemével, a mint az ura nagy lépéssel ment át az udvaron az istálló felé tartva, aztán hosszasan felsóhajtott s gondolkozva bontogatta ki útiruháját. Az arczáról letűnt a derű.

Csak alkonyatkor tért vissza. A ló, melyen járt, egészen habos volt.

- Messze járt?

- Érdeklődni kezd a dolgaim után?

Este ki nem fogyott az asszony a kedveskedésből. A rövid válaszok szárazságát nem látszott észrevenni. Régi érzékenykedését, sértékenységet mintha elvesztette volna. Akart kedves lenni s ez a szándékossága szembeötlő. Egy kis kartonköntöst vett fel s fehér nyakánál kitűrte a szövetet. A mint a falu alatt elsötétedett, fel-felnyújtózkodott s félig összehúzott szempillái alól kéjes bágyadsággal, mosolyogva nézte Balásit. Egy-egy szem epret kettéharapva, a másik felét az ura ajaka közé erőltette s az ebédülőben készítgette magát a lepihenésre. A mellén kikapcsolta a gombokat s babrált a résen kitűnő finom hímzés szélével.

Balási hátradőlt a medvebőrrel betakart diványon, a szemeit behunyta s egy-egy morgásszerű hang tolult a szájára, röviden, akadozva felelt az asszony fecsegésére: «Mért kötöd be a szememet ügyetlen? - gondolta. - Mit nem szabad látnom?»

Szép nyáreleji éjszaka volt s valami madár nyughatatlankodott az ablak alatt való bokron, halkán pityegve. A hold sovány sarlója s a rebegő csillagok elenyészni készültek a vak sötétben.

- Már késő az éjszaka, én uram... és mezítelen karjával átölelte.

A nagy ember összerázkódott, mintha megütötték volna. Erős fogással felkapta a feleségét, mint a pelyhet, azután lecsúsztatva, hogy testének minden ízét érezze; felzaklatva, heves lépéssel vitte el a hálószoba ajtajáig - s ott megrántotta a csengetyű zsinórját.

A belépő szobaleányhoz töredezetten így szólt:

- Asszonya fáradt... Legyen segítségére.

A leány meghajolt és előre lépett be.

Klemi bágyadtan rebegte:

- Elhagy?

*

Mert mindinkább megizmosodott a Balási gyanúja. Valami bűnét takarja el Klemi a kedveségével. Házasságának a mézesheteiben se volt ily odaadó, csábító. «Mily oktan...» Zajosan becsukta az ajtaját és vetkezetlenül heveredett le. «Mily oktan. Oly ügyetlenül leplez el valamit, hogy többet kell képzelnem, mint a mennyi tán van. Mert valami van. Mi az?» Leánykori kalandjai elevenednek meg az eszében. Az udvarlója az unokatestvére volt. Mily bizalmasak voltak... mindenki tudta... Fiatal, léha ficzko volt, négy csengős lóval járt s cigánynyal muzsikáltatta magát az utcákon végig s mikor eltűnt a csengős ló, a mulató fiú a szemhatárról, akkor tette a bús leány kis kezét az anyja a Balási kezébe. Oh! a kis Klemi kedve most virágzott csak ki. Akkor: fátyolt vont szép szemére a soha fel nem száradó köny... Most megtanult mosolyogni... Titka van... Mi az? A széptevő gavallér ismét előkerült s valami kis hivatalt nyomorít a városban... s Balási mind a két kezével rácsapott a diványra, hánnykolódva.

A Klemi kedvessége jelent valamit, engedékenysége jelent valamit. Hogy hazatért hívás nélkül, megalázkodva, hízelegve: jelent valamit...

Mintha látná, mint sürgölődött a léha gazficzko a felesége mellett; a régi parázs mint lobogott lángra ismét s mint omlottak egymás karjába s ajkuk mint forrt össze.

Ah! kiköpött Balási, minthogy azt a száját ő is megcsókolta.

Egészen átizzadva, minden ízében reszketve hevert. Már sugarak ragyogták be a bolthajtásos nagy szobát s alatt a gazdasági udvarban neszeltek a cselédek, mikor a hálósoba ajtaját kinyitni hallotta. Mindjárt rá a Balási legénykori szobájának kilincsét nyomta meg valami bátortalan kéz.

Az asszony nézett be vonakodva. Éjjeli köntösét csak egy kis szoknya fogta át, lábának rózsaszíne mosolygott ki alóla; gömbölyű karját magasra fentartva, kezével ernyőt képezve a napsugár ellen. Félve megállott, csak féltetével nyulva be a szobába, tétován nézve körül.

- Már késő az idő? - rebegte. - Hány az óra, Elek?

Balási rekedten, durván kiáltott rá:

- Szerencsétlen...

Tehát éppen Balásira van szüksége Kleminek, hogy elrejtse valami szégyenét. Egyszerre eltöltötte az eszt az a meggyőződése. Az asszony mégis sietve besurrant a szobába, féltetével az ajtóhoz dőlve:

- Rosszul aludt, uram? Istenem, le se feküdt. Beteg?

- Menjen... menjen... mondta mély hangon s tenyerét szembe fordította vele. Aztán lassan fölemelkedett, keményen megsúrolta a homlokát és mint a ki egyszerre elhatározta magát valamire, csendesen folytatta: «Nem vagyok jól. Így megfázik» s könnyen átölelte a remegő asszonykát, (a kezét égette az asszony meleg teste), lassan átvezette a nagy ebédlőn a hálósobáig. Az asszonyt beeresztette, aztán kalapot vett s kiment. Az udvaron mindjárt rendelkező hangja hallatszott.

A mint a csűrkertén túl a mezőre ért, lassan, halkán, meggondolva mondta:

- Megcsaltál... *Elitéllek*, mert szégyent hoztál reám. *Az idő felelni fog* a kérdésemre... Várjunk...

És ettől fogva - erős meggyőződéssel eltelten - ép oly figyelmes és szeretetreméltó lett, mint a felesége hozzá. A heves, kemény úr: méltóságos, figyelmes udvarló lett.

A felesége kedvéhez igazodott, kedvességeit alássan vette; megköszönve ma egy szál virággal, új ékszerrel holnap. A mulatságairól figyelmesen gondoskodott. Csábította a vígságra. Maga megfiatalodott az igyekezésben. El nem fáradt a gavallériában egész nap. Lovat idomított alája, mellette járván, tartva a nyeregben a kezét s kezet csókolt neki, ha egy-egy kis dallal szórakoztatta este a zongora mellett. Ilyenkor karbafogva vitte a hálósoba ajtajáig.

- Ma igen kedves napot szerzett nekem, édesem. Köszönöm. Fogadjon az álmába.

Az asszony mosolyogva hajolt meg és a mint belépett, remegve, csüggedten roskadt le az ágya szélére és éjfélig gondban ügyelt az ura szobájából jövő neszre. A kemény ember el nem fáradva, éjfélig egyforma lépéssel mérte a szobáját.

Másnap aztán remegve kezdte ismét a játékát az asszony - az életeért. Leánykorában így, homlokára simítva a haját, szerette az ura; oleander virágát odatűzi, a hova rég, egyszer tűzte volt az ura és hosszasan elügyeli a tükörben: illik-e? A ruháit újból és újból ékesíti, minden nap másképen, hogy eltalálja: mint kíváncsi igazában... Fedetlen nyakára azt az aranykeresztet tűzi; s karpereceit az urával kapcsolatja tökéletes formájú karjára, melyeket ő adott egyszer... És aggódva, félve, csábító, gyönyöröket ígérő tekintettel, félig nyitott ajakkal, tétován lépett ki az ura elé.

Balási komolyan, szinte bánatosan lát meg egyszerre mindent.

- Nem találsz már csinosnak?

- Ah! mindig újból ígézel meg.

- Mégis van valami közöttünk. Mondd meg: mi az? Elválva élsz mégis tőlem. Az ajtóig kisérsz s bezárod a tiédet. Miért, ha nem lettem már csúf? ha meg nem untál?

E leplezetlen csalogatásra aztán egyszerre kitisztul a Balási szeme, ragyogó, józan és ügyelő lesz s Klemi tudja, hogy aznapra ismét elvesztette a játékot.

Ilyenkor könyg gyűl a szemébe, elfordul, tehetetlen düh forr a szívében s elbújik valahová sírni a kert mélyében, remegve vizsgálva testét, nem *erősödik-e* még? Kétségbeesve, félve a futó időtől, mely bűne titkát könnyörület nélkül világgá kiáltja. Néha elcsüggedve a gyötrődéstől, a mint messziről az urát jönni látja, a kétségbeesés merészségével elejébe ront, hogy elmondjon neki mindent s meggyónjon mindent. És ha megöli, hát jó... legalább egyszerre vége lesz mindennek... és futván, a mint már majd eléri az urát, a remény egy gyenge sugara hatol be félelmének éjszakájába - s akkor mosolyt erőszakol az arczára és az ura mellére dől.

...«Az enyém vagy (mondta a csábító ficzko az anyja házában), én értelek meg csak és engemet értesz meg. Vágyakozom utánad - és te vágyakozol utánam. Ne félj szeretni, az Isten oltotta belénk e vágyakozást.»

S mikor a kábulásból felocsúdott és sírt, az anyja nevetve mondta:

- Hiszen már nem vagy leányka; - asszony vagy. A te vad zsarnokod, urad, nem ért meg tégedet s elzár, mint egy rabot. Fiatal vagy, élvezd az örömet, ne félj... már asszony vagy.

És az anyja, ki útálja Balásit, suttogva oktatta: mit kell tennie, ha visszatér az urához...

- És jaj! a tanács gaz és rossz volt... és el fogja a játékot veszíteni Klemi. Félelemmel és csodálattal nézi az urát. Ez az egész ember, ez az erős, nagy férfiú az apró kis csselfogásokon felül van. Érti az erejét Klemi - s elpirul és sír. A kaczerkodás fegyverei nem fogják őt. Ma még nem veszett el Klemi, holnap elvesz bizonyosan. A mint meglátja a Klemi bűnét, jaj, tán szétzúzza vagy megveti. A lábához ha borulna sírva, bűnbánattal, - ki tarthatja ki az ő kemény, lenéző tekintetét. És bárha remeg tőle, szertelen megnőtt a szemében.

Mindennap kevesebb bátorsággal s reménységgel indult útra, az ura meghódítására. Mind megadóbb lesz, a mint veszti a diadalra való reményt. Szelídebb, alázatosabb lesz s Balási látja, a mint reggelenként a felesége a kis falusi templomba fut. Megölelgeti az úton ödöngő apró gyermekeket s a vén, rongyos asszonyok között az oltárlépcsőig hajtja meg a homlokát. A falusi recsegő orgona kiált s a gyermekek a padok szélén nyújtják a nótákat. Klemi mit se hall belőle, hanem megragadja a felfeszített Ur lábát, könnyörögve nézve a meghajtott fejre.

- Oh, nagyságos asszony... mit tesz? - kérdezik a vénasszonyok s támogatják Klemit és vezetik ki az ajtón... Nem jó megfélekezni magáról, kedves...

A falu első fordulójánál az ura várja a feleségét. Nyájasan szólítja meg és a karját nyújtja:

- Véletlenül találom itt - mondja csendesén. - Régebben nem szokott errefelé járni. (Klemi azt hiszi, hogy átlát a testén erős szeme.) Aztán csendesén, szinte szomorúan folytatja: - Boldog a hitével... Kibékült az Istenével?

- Ő megbocsájt, ha megbánjuk a vétkeinket.

- Ő megteheti, mert Isten, de mit csináljunk mi, szegény emberek? - S hirtelen könnyebb hangba csap át: - Mily nagy szavakkal dobálózunk e derült, szép napon, kedvesem! mintha szavalnánk... Simuljon inkább hozzám. Tán nem aludt jól, mert igen bágyadt? Pedig a színe kitünő, kedvesem. Jó néven veszi-e, ha bókolok a színének? A falusi levegő jót tesz magának, kedvesem. Egészen kitelt...

Klemi erősen megkapaszkodik az ura karjába hogy el ne essék. «Látszik-e már rajtam?» nyilallik át a fején a félelmes kérdés. Mintha az ítéletét olvasta volna fel a bírāja.

Úgy érzi, mintha nemcsak a torkát szorítaná a szó, de mintha a ruháját is szorosabbnak érezné s oly fáradt lesz, hogy majd elesik. A szemét behunyja s lezárt szemhéján át is érzi az ura szigorú nézését. Nyögés szakadt fel a melléből és akkor a kert korlátján át valaki átszól: «Leütöttem.»

Klemi rémülten kérdi: «Mit? mit?»

- Semmit, kedves. Egy méhfarkas garázdálkodik a méhesben. Lesik hajnal óta - a rablót... Egy nagy darázs az, kedvesem, semmi más. Egy karsu dereku zsvány, ki maga nem tart háztűzet, hanem lesi a csendes, dolgos méheket, kik gyermeket ápolnak és nevelnek - és elfogja őket az útban, a mint hazatérnek. És elveszi a mézüket...

- Egy méhfarkas...

- A sorsa érte el... nem üthettem én agyon.

Klemi ijedten kérdezte. Azt se tudta mit mond:

- És megölte volna őt?

- Irgalmatlanul. Az álnokot... zsványt. Mit is kérdez, kedves?

Azon este Klemi szórakozott és nyomott volt. A harcot feladta. A szót Balási vitte és a régi családi képekről mesélt, kik rámaikból az ebédlőasztal mellett ülőkre derülten a falakról néztek le. Szép, zsinóros derékvállas, gyöngyökkel átfont hajú barna hölgyek azok: bárány az egyiknek a lábánál, a másinak karja kávécsészés asztalkán pihen.

- A nagyanyám tiszta szép szemét nem láthatja, kedvesem, mert a képe a homályos szegletben áll; - de én látom. Mind féltünk a szemétől, a mikor kicsik voltunk, ha hibáztunk valamit. Már mankóra szorult, de ő átlátott rajtunk, mint az üvegen s ha szigorúan nézett reánk, úgy sírtunk, mintha megfenyített volna. Ily tiszta és igaz volt. A homályos szegletből ő reánk néz, Klemi. Nincsen-e bűne?

Az asztal mellől Klemi csendesen, eszméletlenül lesimult a földre.

Balási mozdulatlanul, komoran nézte, lustán. Az arcza elborult, eltakarva egy kegyetlen vonást, mely a szája körül képződött.

Aztán fölemelte az elalélt asszonyt, az ölében bevitte az ágyára és csengetett a szolgáló után...

Reggel lóhátra ült és csak későre tért haza.

A cseléd levéllel várta.

...«Ha eszébe jutna, hogy kerestessen, édes Uram, oh hagyja el. Sohase fog látni, jobb, ha híremet se hallja. Legyen kegyelmes az emlékemhez, mint a hogy az Isten meg fogja bocsájtani a bűnömet, mert megbántam, a szivemből... Ha tudná, mint szeretem magát... A sors ért el... jobb, hogy nem a te kezéd ért el... A sorsom ért el... oh jobb, mint hogy a te tiszta és becsületes szemed elé kerüljek. A nagyanyádtól örökölted a szemedet, melytől féltél gyermekkorodban, ha hibáztál... Édes uram»...

Balási lehajtotta a fejét s nehéz, forró könnyek peregtek alá az arczára.

Aztán az ökle összeszorult; puskát vetett a vállára és kemény lépéssel kiment a kapun, a város felé vezető útra térvén.

Jer édes, a karomba...

Csendes nyugalomban éltek: Annamária néni és Justin.

Annamária néni vén leány, egy jólelkű, mindennel megelégedő, ártatlan lélek; Justin pedig az urától elválva élő, gyámoltalan, még ifjú fehérnép volt.

Csak egy, napkeletre néző ablakos szobácskát és egy parányi konyhát nevezhettek magukénak, de az egészen elég volt nekik, minthogy nem is vágyakoztak egyébre. Ott úgy eltöltötték a napjaikat, hogy észre se vették, hogy éltek. Napestig takarítottak, stoppoltak, foltoztak újból és újból kezdve, minthogy azt sohase is lehet bevégezni, mindenük már régi holmi lévén.

A háztartás az Annamária nénié volt. Ő valami csekély tőkét forgatott (zabbal, koczás moldonnal, sóshallal, kaviárral mivel spekulált) s abból éltek. Nekik igen kevés kellett, (még a morzsákkal is spóroltak), hiábavaló hiúskodásokra, világi mulatságokra soha se gondolva.

Annamária néni tán sohase volt fiatal s Justin elfelejtette mellette a fiatalságát.

Egész életében se tett Annamária néni mást, mint hogy szolgált és szeretett. Előbb az apja keze alatt verejtékezett, mert az öreg úr bosszús, elégedetlen ember volt s idegen arcot nem szenvedhetett maga körül; - aztán az öcscsének szolgált, ki rendetlen életet élt (komédiás volt) s időtöltött korában kompanizált össze egy penészes, tisztátlan nőcskével, ki azonban a kis Justinnal ajándékozta meg őket. Öcscsét pedig az ital a sírba vivén: Annamária az özvegyet szolgálta s aztán az édes kis babát kényeztette mindaddig, míg férjhez nem adta. Érthető tehát, hogy Annamáriának sohase volt érkezése arra, hogy magára gondoljon, de talán kedve se volt reá. Ő bizonyosan úgy született, ama szelid szemekkel; csontos, barna arczczal; vértelen, keskeny ajakkal; kemény pomádéval símára leragasztott, közbül elválasztott szürke hajjal; munkától bogos ujjakkal; ama kávészínű, minden divatot megtagadó feszesen álló ruhával; - és ily külső díszek nélkül szükölködven, más se vette észre s ő se tudhatta, hogy neki valami neme volna és ah! bizonyára vágyó szemmel soha se méregette végig őt vágyó férfiszem s ama dolgos kezét férfiujj nem érintette szerelmes indulattal...

Justin, mint mondtam, mellette nőtt fel akarat nélkül, istenfélésben, engedelmisségben hozzátámaszkodva Annamária nénihez, valamint egy gyenge növény, melyet a szél ereje ellen egy gyámolító karóhoz kötöttek. Felnőtt, óva a széltől, esőtől, égető napfénytől, dermesztő hidegtől, minden nehéz munkától; megtöltve ábrándos mesékkel, a miket a színdarabokból tanult a néni és belecsepegtetett a leányába. Justin ily törekeny testtel, érzékeny lélekkel felnővén, jött egyszer egy borotvált arcú, ifjú, kóborló komédiás (az Annamária öcsce is ily mesterségben élt, halt) s az ő első epedő tekintetétől, virágos szavától megzavarodott Justin és hamarosan odadobta magát neki, megesküdvén vele. A komédiás, míg csak tartott az ételneműkből a spajzban, itókából a pinczében, sóhajtozott Justin mellett, de nemsokára: tán nyughatatlan véréből is üzelve - egy nap, bucsú nélkül, minden érthető ok nélkül, otthagya az imádságos hölgyeket, úgy eltűnve a nagy világban, hogy hírét is alig-alig hallották.

E katasztrófa után Justin hozzátámaszkodott ismét az öreg nénihez s két csigabigára hasonlóan, bebújtak ismét a házukba, csak Isten hírével élve; kissé unalmasan, de mindig dolgozva; szükségék hijával, de örömek nélkül is; imádkozva, álmodozva - e két nő egy őszi reggel így járt:

Ugyanis a hét órás reggeli misére a barátok templomába menve, az ő rendes kis padjukban (a Mária-oltár kis fülkéjében) egy virágos oleanderágot találtak. Látván a virágot, zavartan összenéztek és körültekintettek:

- Valaki itt felejtette - súgta Annamária.

- Valaki ide tette tán... - rebegte Justin és elpirult.

- Éretted tette volna ide valaki? - kérdezte szigorúbban a néni, a mire Justin leborult a térdeplőre és fejét mélyen meghajtván, valami névtelen vágytól megborzongva, mondá:

- Miért ne én érettem... édes néni?

Félve is a virágos ágtól, vonzódva is hozzá, fölemelte és kesernyés illatát belélegzette s igazán nem is tudott valamiért imádkozni azon a napon...

Egész nap ama virággal a kezében, gondolkozóan járkálva, szórakozottan tett-vett és késő estig, a szeme előtt tartva a hamar megfonnyadt szirmokat, kötött harisnyát egy magányos szegletben, de oly telhetetlen dühvel, mintha az egész meztláb járó világ éppen a Justin munkájára várna. Másnap a templomba menvén, a padon viszont egy szál oleanderágot találtak.

Keresztet vetettek, félrehúzódtak s úgy téve, mintha elmerülnének az imádságba, (az eszük erre-arra kalandozva), egyszer önkéntelen egymásra néztek. - Annamária így szólt:

- Hiszen te sírsz, Justin...?

- Én sírnék, néni? - rebegte Justin és aztán dideregve, (hüvös is volt az idő a templomban), alig hallhatóan súgta: «*Reá*, az uramra gondoltam» - és arczán leperegtek a könnyük...

Reá, az urára gondol... az istenházában; ama tekergő, rongyos komédiásra? - Annamária keserűket nyelt erre... Istenkáromlást követve el a leánya... ez elfordult tőle... Elfordult, de észrevett mégis a homályos szegletben egy kopott, rongyos, sovány fiút a szentelttartó mellett, erre hevesen kézen fogta Justint és magával czipelte haza...

Az utcán ezt kérdezte: «Láttál tán valamit?» de Justin mit sem felelt, hanem oly rendetlenül baktatott a sáros úton a néni mellett, mintha álmában járna. «Megfázol - mondta Annamária néni - gombold be a reklidet, hiszen reszketsz»... és karonfogva őt, vezette, minthogy az apró pocsolókat, mintha szándékosan kereste volna fel a leánya; s otthon dióhajás pálinkát itatott vele.

Későn, délfelé, fel se nézve ülőhelyéből, így szólt Justin:

- A menyasszonyi köntösömrre (te varrtad, lelkem néni!) emlékezel? te tűzted fel ide a mellemre az oleanderágot...

- Sohase szerettem a kesernyés szagát, - vetette oda ridegen a néni.

- Akkor nem mondtad, lelkem! Igen, de ő hozta volt...

- Ki tudja, honnan lopta? - mondta rosszlelkűen a néni és nagyokat csapott egy zörgős faággal a falra, hogy kizaklassa a tapadó legyeket.

Az ebéd alatt alig ettek valamit. Egy szót se szóltak; de Justin nyugtalanul kitekintett az ablakon, mintha keresne, várna valamit. Erre Annamária a morzsákat összegyűjtve az abroszról és gyúrva bogos ujjai között, így szól:

- Adtál-e hálát annak, a kitől minden jó jön, hogy a mai darab kenyerünket is kirendelte az ő szent kegyelme, érdemünk felett? Senkire se szorulunk, látod! csak ő reá... az ő oltalmában élünk; rossz emberek szándéka ellen ő védelmez minket... Gondolsz-e hálával rá (az egyszerű, szürke vén leány egészen fellengozve beszélt), mint halmoz el jóval minket: - meleg házzal, ruhával, kenyérrel... és békességgel...

Justin - tán nem is hallgatva a nénire - közbeszólott:

- Láttad-e *őtet* a szenteltvíz-medence mellett, az uramat? Félek, nagybeteg... Vajjon honnan került haza?

- Észrevetted-e őt?

- Az arcza beesett... a szeme, mintha megnőtt volna...

- A ruhája rongyos... Mi, látod! jól megélünk... meleg, tiszta szobában...

- Tán beteg volt... és senkije sincsen szegénynek...

- Emlékezzél, mily durva, istentelen volt... kikaczagta a szegénységünket, foltos ruháinkat, imádságunkat... Egyszer mégis el akart vinni tőlem, hogy vele menj a bizonytalanságba, nyomorúságba s reám kiáltott, mikor elleneztem és tégedet a karodnál fogva elrántott. Azt hittem, megver... «Miből akarja a lányomat eltartani?» - kérdeztem. - Emlékezzél, mennyit sírtunk... És másnap itt hagyott minket a szégyenben...

Fölemelkedett az asztaltól s átölelte a Justin fejét.

- ...Azóta a sebeink begyógyultak. Ne gondoldj te többet reá... Mit adhat ő neked? A szégyent, a nyomorúságot... Egyszer az útfélen ott hagyna tégedet, hogy meghalj ijedtedben, míg ő festett kóristánékkal kikacszagta tégedet... És én is elvesznék itt egyedül, öregségemben, elhagyatottságomban... Nem sajnálnál itt hagyni engemet?... Mert (és keményen nézett rá), mert ide nem jön be hozzám többet... Nem, nem... még az örökkévalóság árán se, nem... nem, de soha... a szemeim elé soha se lépjen... azt tudd meg...

Justin oly merően rákapcsolta a szemét a szelid nénire, kétséggel és félelemmel, hogy csak a szeme fehérsége látszott, aztán átölelte Annamáriát és a fejét a néni vállára hajtotta. Remegett, de nem sírt...

A míg a néni a konyhára kihúzódott, hogy mosogasson és félbeszakítsa a kínos beszélgetést - Justin kinyitotta a bimbózó violákkal megrakott ablakot és szavakat váltott valakivel, a ki ott állingált valakire várva és mire Annamária néni visszatért, (a rövid őszi délután gyorsan lehaladó nap ragyogó sugarai kerültek el a sáros utcára), Justint az almárium nyitott ajtaja előtt találta, a mint a meleg, őszi felöltő gombjával babrált gondolkozva.

- Mit akarsz ott?

- Elmegyek, néni - rebegte lehajolt fejjel.

- Elmégysz?... hova? - hangosan, ijedten és indulatosan kiáltotta...

- Elmegyek, néni... Elhívott *ő*... az uram.

- Itt hagynál engemet?

- Itt volt az ablak alatt az uram, míg te künn voltál.

- Elmennél?... tőlem? a nyomorúságba?

- Azt mondta az uram: «jer édes, a karomba...»

És átölelte az Annamária fejét, zokogva csókolgatva a szemét, homlokát, pomádés ősz haját, bogos kezét s így szólt:

- Elmegyek veled... oh lelkem! Monda-e neked valaha valaki ezt: «jer a karomba, édes?»

És föltette a kalapját is...

Annamária leroskadt egy székre. A keménység elmúlt az arczáról, a szeme könnyel telt meg...

Pergett egyik sóscsepp a másik után és Annamária eltakarta az arcát a kezével.

Mit siratott vajjon?...

Elmenő leányát?... vagy magát, kit ily gyöngéd szóval sohase illetett férfiak?...

Apró képek.

I.

Csifó frájter és a lova.

Anton Csifó frájtert szabadságolták a betegsége okán. Hitvány, köhögös, keszeg ficzkó volt. A szüleit nem ismerte s sokat vetődött a falujában kegyelemkenyeren, míg katonasorba nőtt. Minthogy lángoló szemmel ügyelte a testét tapogató doktort s untalanul unszolta, hogy: «ne tessék vizitálni a bordáimat, mert az jó itt is, ott is», a német «tauglich»-ot mondott rá, bárha szűkmellűnek találta. Mint mondom, nem volt neki senkije odahaza.

Jó, tüzes huszár lett Csifóból; merész, rendes, engedelmes. A lovát (Lármásnak hívták) roppantul szerette; a szereit (a bőrátvetőit, csákója, bundája, szíjait, sapkáját) az ágya fölött a polczon tökéletes rendben állottak éjjel-nappal; puskája, kardja ragyogtak; a pajtásai - mint jó székelő fiúk - igazszívű, füttyös, jóbeszédű ficzkók valának, a tiszt urak nagyon megkedvelték, úgy hogy Anton Csifó oly boldog, elégedett volt ebben az ő új familiájában, a nagy kaszárnnyában, mint egy kis isten. Mégis Csifó a tavaszra úgy lehitványkodott, mint egy leperzselt mező száraz kánikula után.

Köhögött, fuladozott, de akár mint kimélgették a tiszt urak, (ha valami zákányos őszi szél zörgette tán a lombokat, ki-kihagyták a gyakorlatból), a német doktor egyszer, mintha csak esetleg jutott volna az eszébe, kedélyesen megtaszította Csifót s így szólt hozzá: «Te huszár, menjél te haza és szedjed össze magadat, mert nem jól kinézel.» «En? én? dehogy, instálom, - dadogta Csifó s elborult a szeme, - itt hagyjam én? a kaszárnnyát? én?»... Azonban itt nincsen szó, se jobbra, se balra... kimondatván a szó, Anton Csifó frájter hazament, hogy szedje össze magát, mint az parancsoltatott.

Hazament a szováitai sóhegyek felé. A kankalinok már le voltak akkor virágozva; a selymés Szakadát-ban az aranysárga mocsárvirággal behimezte már a mezőt a nyár eleje... a tavalyi cserfaleveleket már letaszította a ragadós, fényes új lomb... fecskék tojtak a sószi klák ernyője alatt; a lágy, andalító tavaszi levegőt a bűzát érlelő meleg váltotta fel a madárdalok völgyekben... Anton Csifó elkeseredve, mi szépet, mi kedvest észre nem vett, - idegenül, fáradtan ödöngött s igen sínylette a kaszárnnyát.

Nem barátkozott, nem beszélgetett a parasztokkal; nem, Csifó a város felé vezető országút mellett való berekben lógott egész nap; egy-egy cserfa tövére lekuporodva, nagy tüzeket rakott s nézett arra felé, a hol a kaszárnnya fekszik... álmodozott és igyekezett, hogy összeszedje magát, a mint az parancsoltatott.

...Ott benn a kaszárnnyából már mennek ki a gyakorlatra a huszárok, a trombitászok szárnyal a mezőn a Maros mellett... a nap játszik a ragyogó szerszámokon, lovak szőrén... egyformán dobognak a patkós lábak, aztán hajrá! hegyek ellenében, a föld is reszket örömeiben, a mint a huszárok száguldanak át a testén... a menték lebegnek... oh, Anton Csifó kitátott szájával lélezett, aztán köhögött és igen fázott, daczára a lobogó nagy tűznek, mely a lába előtt égett.

Aztán hazamennek... «Lármást» valaki megcsutakolja (ki? vajjon ki?); a csajkákban hozzák már a párolgó lét; a fiúk lehevernek a fehér pokróczokra; pucczolják az egyet-másokat, míg valamelyik kacagva beszéli el, mint fogták el a mezőn az ögyelgő vén huszárt nagy derendocziával... oh, mindez oly rendes, kedvderítő dolog...

A tűz Csifó előtt hamvába fullad lassankint; a zsarátnok halk neszszel omlik szét... csak nézi, nézi s nyögve sóhajt fel és hallja, a mint alkonyatban éneklük a kaszárnnyában a szerelmes nótákat az ágyak tetején heverő fiúk: a kedvesnek édes csókjáról; vagy anyjuk meleg öleléséről, kakastejjel gyúrt kalácsáról...

Anton Csifónak senkije sincsen, se anyja, se szeretője... Neki minden gyönyörűsége ott a kaszárnnyában bimbózott, virágzott ki... A faluban, idehaza, kutyába se veszik; ezek a házas gazdák, kik a kegyelemkenyeren felnőtt fiút ismerik... a leányok félvállról néznek rá - ha százszor is huszár! - mert egy pászmát ki nem tud kapálni velük a törökbúzás oldalon; s a fiúk, ezek az izmos, tömzsi, kemény, veszekedő székely legények lenéznek, oh!... egy cseppet se szedheti össze magát Csifó idehaza, hanem idegenképen csatangol mezőn, oldalokon; és a meleg ájzerben úszó szűk völgyekben didereg, visszasírva a hangos kaszárnnyára, a párás, langyos istállóra; vágyik a trombitaszóra; a pajtásokra; virzsínia szivarokra, promenádokra és romlik mind jobban-jobban, már csak árnyéka annak a Csifónak, a kit parancsszóra haza küldtek, hogy szedje össze magát.

És a mint így a zabföldek már sárgulva hajladoznak a szellő libegésén; a kukoricza szakálla barnulva fityeg a cső száján; a völgyön, a mint szállong a fenyves szurkos illata... egyszer egy délután hosszú sorban kígyózik fel egy nagy csapat a remetei úton, az emelkedőn. Zörgő szekerek jönnek elől, utánuk fényes huszártisztai csapat és mellettük és utánuk ficzánkoló huszárlegények, rendetlen csomóban.

Anton Csifó ránézett a látományra. Reszketett s törülgette a szemét, hogy megtudja: ébren van-e? A patkók kattogása már hallszik a köves úton... tehát felszökött esze nélkül Csifó és rohant a berken át, az országút felé.

Oh... tán megbotlott, tán elfulladt a futásban, megtámaszkodott egy öreg eperfához s így szólt: «Még megbolondulok... hiszen az a tarka kancza ott tán a Magyaros... a deres, túl: a Nőhang... mellette a Lator, a Mendel, a Kényes... tán csak nem az én századom az, oh, teremő Jézus atyám, a ki ott jön? »

Ismét összeszedte magát s idejében az országútig érkezett: «Hova mentek, fiúk? hova?» - rebegte és fölemelte mind a két karját.

A katonák ránéztek, de csak mentek tovább, mert nem ismerték meg... Csifó rekedten kiáltotta: «Hova, hova mentek?» - Berontott a lovak közé... Egy privattiner poroszkált leghátul két vezetéklóval s odadobott néhány szót.

Valami gyakorlatot készítenek elő a tiszt urak... s az első stáció ott a faluban lesz, míg a lovak kipihennek... «Hé... hé!» - kiáltotta Csifó s lobogtatta a karjait a feje fölött. Oh Istenem! Háttul, egészen háttul egy fekete ló ballag lesütött fejfel... Mintha egy hegyes tüvel szúrták volna meg Csifót. Üvölteni kezdett: «Oh a Lármás... a Lármás, az én lovam, az én édes lovam»...

A katonák megállottak.

- Te vagy az, Csifó? - kérdezte az egyik.

- Te, Csifó? mit keressz itt. Élsz-e még?

Ebből mit se hallott. A fekete ló visszanézett az ismerős hangra és halkán felröhögött:

- Én... én, lelkem, én vagyok! - kiáltotta - édes lovam, én vagyok egyedül. - S ilyfajta számárságokat rebegve, megtelt mind a két szeme és odaugrott és átölelte a ló nagy fejét.

A huszár mindjárt leszállt a Lármásról, a többiek körülvették a mezitlábos paraszt fiút. Még a tiszt urak is megállottak, de senki egy szót sem szólt.

- Te, lelkem - rebegte és czirógatta a barmot, veregette, ölelgette és Lármás odanyomta a kobakját a fuladozó ember melléhez. A köny csak buggyant a Csifó szeméből és végigcsorgott lesoványodott arczán.

Aztán így szólt: «Felülhetek, úgy-e? Felülhetek rá még egyszer? Utoljára.»

- A ló nincs megcsutakolva - mondta félhangon egy kevély tekintetű hadnagy, de azért ő se szólt többet, mert oly mélységes vágy sugárzott ki a Csifó szeméből, oly félénk, alázatos, egyszerre rimázkodó és követelő lélek ült ki az arczán, hogy annak nem lehet ellentmondani.

- Miket beszélsz? Mért utoljára? - kérdezte durva hangon egy huszár és tizen is szöktek oda, hogy felsegítsék Csifót a lóra. De Csifó egy ugrásra a Lármás hátára szállt föl.

Lármás pedig halkan nyerített fel s kényesen megszegte a nyakát, a mint Csifót megérezte a nyeregben és úgy lépegetett, mintha tojáson járna.

Mindenki odanézett.

Száz lépést előre tett vele és százat vissza. Tátott szájjal lélekzett Csifó és kigyúlt az orcája. Arra valami az eszébe jutott, egyet csettintett, megszorította a ló vékonyát, nagyot kiáltott, megragadta a kantárszíjat - s azzal hajrá! nekivágatott a dombos oldalnak.

Hogy rohant a Lármás! Mint a szélvész. A kavicsok röptültek a lába alól.

- Mit csinál az a bolond? - kérdezte mosolyogva a tiszt.

- Fogjátok el, - mondta egy második tiszt, de harag nélkül.

Mindenkinek jó kedve szottyant.

Négyen is utána iramodtak.

Mily futás volt az! Lármás szállt, mint a madár. Aligha érintette is a gyepet.

A legények kiáltottak. A Csifó inge lobogott a szélben, az arcza égett.

Aztán az élen fogták el. Csak úgy lefordult a lóról Csifó. Igen lihegett... azután vér bugygyant ki az ajakán. Köhögött, de mosolygott.

- Szép volt, - rebegte bágyadtan...

A ló a fiú felé hajolt, meleg párát fujt rá s kaparta a gyepet.

II.

A tavasz.

Időtöltött úriember lóháton, gondolkozva megy át a nagy erdő fensíkján. A ló baktat lehorgasztott orral, mintha a föld illatát iszogatná; a lovasa, mintha gond ülne rajta, messzire elnéz, - láthatólag semmit se lát - mintha a tavaszi langyos, puha levegő álmosítaná el.

Pedig nyughatatlan az erdő körülbé mindenfelé. A virágok illatát csalogatja ki a szelid napfény; a füvek nődögélnek; a színtelen ifjú falevelek rezegnek az élés boldogságában s taszigálóznak a szunnyadónak, pihegőnek látszó nedves levegőn. Minden kászolódik, sűrög, mosolyog bizakodva. Egy kicsi eső volt azelőtt való napon. A marhahajtó úton kicsillog a mélyedésekből egy kanálnyi rezgő víz; a cserebokrok piros ághegyein mintha eleven vér serkedne ki.

A rengeteg nagy ürességen valami titkos nesz uralkodik. Egy nagy tátott száj lélezkzik és liheg. Apró perczegés itt; lágy sóhajlás túl; - a szülés igyekezésében kiserkedő verejték gyöngyének a kipergése; a születés gyönyörében kipattanó rügy megrázkódása; a szálló legyek szárnyának a suhogása; a férgek kicsúszása a téli mély sötétből a pillangók ágyára szőtt selymes takarónak a feszülése, elpattanása... összefogva: mindez valami halk, sejtelmes, zűrzavaros, méla hangokból nagy szimfónia szövődik össze. Az árok alján lezuhanó víz mély morgása képezi pedig az orgona-pontot hozzá.

Az élet aztán ott van még az igazi: a mély útban. A kövér, lucskos oldalán tobzódik az élet. A füvek meghajolnak; tátott szájjal lélezkzik a virágkelyhek a langyos levegőt; a bokrok nyers hajtásai, aléltnak a boldogságtól, ölelgetik össze a lábuknál remegve feligyekvő sötétzöld burjánokat...

A mint baktat az időtöltött úriember, - mit se látva, hallva abból, a mi él és zajong körülötte, - egyszerre felüti a fejét, mert valami megzavarja a fensík isteni pompáját. A mellette elvonuló mély út oldalából két emberi fej bukkan fel. Egy silimán hitvány leányka az egyik. Sovány, csontos, fejletlen fej; nem is szép. Viseltes, színehagyott keszkenyő takarja el a borzas haját s köríti a színtelen, csak egy pár égő szem fényétől besugárzott arcot. A másik fej egy nagy brontes, szőrös, rusnya ficzkóé. Minden nagy e barmon: az arcza, az ajaka, a fogai; a vállai olyanok, mint egy hegyhát.

A leányka így szól a baromhoz:

- Menj el te orczátlan, te szégyentelen... úgy utállak, de úgy utállak, mint a bűnt...

Hatalmaskodva, élesen így kiált a leányka s hadonásznak a levegőn a karjai. «Hozzám mersz nyulni? - kiált a legényre - mert kikaparom a két rossz szemedet, te undok, irtózom tőled»... s úgy csapja innen is, túl is a barom durva pofáját a kezével, hogy csattanásán van mit hallaniok a virágoknak s lomboknak. Ám a ficzkó csak vigyorog ezen; minden foga látszik örömeiben, nem is védekezik, mintha jól esnék neki a pofozás. A leányka pedig fáradhatatlanul csapkodja a nagy melák legényt, a tarkóját, a hátát. Puff, puff, még csattan.

Az időtöltött úriember a lóháton morog meglegedetten: «ez aztán a derék kis leányka, jól teszi, jól teszi, ha bírja» s bárha maga is mosolyog, mégis elfordítja a fejét a jelenettől. Mert nem szeretjük valahogyan, ha megalázottnak látjuk a magunk fajtáját. A barom, látszik, csak most veszi észre, hogy egy idegen tekintet téved oda az ő kis történetéhez s mindjárt (mit tesz a brutális barom?) egy fogással lefogja a leányka hadonászó karjait; mind a kettőt, bizony egyszerre; s átkarolja a leányka derekát úgy, hogy meg se tud mozdulni, akármennyire kapálózna.

Az időtöltött úriember erre megszorítja a lóva vékonyát egy kissé s gyenge poroszkálásra unszolja a csodálkozó lovacskát. Kopp, kopp... a patkók kattognak odább. Mindenfelé hallszik a csattanás, de néhány gyorsabb lépés után ismét viszont óvatosan, csendesen lépdegél a csendes tavaszi délután az állatocska.

...Oh, mindjárt meg is áll teljesen, mert a gazdája megfogja a gyeplőt. A mély útból (onnan a dombról már be lehet látni) fájdalmas nyöszörgés éri utól a fülét. Mi történik? Ama barom, ott alatt, magához kapcsolja a leánykát s ropogatja a derekát. Az úriembernek vissza kell fordulnia.

A leányka vergődik a ficzkó karjában; sikolt, fájdalmasan, ijedten jajgat s vergődik, mint egy madár a macska szájában.

Az időtöltött úriember agyvelőjébe nyilalik ez a segítyt hívó, félig síró hang s mindjárt megfordítja a lovát, rácsap s visszatér gondolkozás nélkül, hogy megmentse a szegény gyereket a gazficzkó karmaiból.

Ott terem. A leányka térdre hullva, magából kikelve, szenvedve; - a ficzkó lihegve, a brutális erő lobogva ki a szemén. - «Mi lesz, te rabló?» - kiált rá nyersen.

A küzdelem abban a perczben megszűnik, a rabló karja leleng a leányka derekáról s szégyenkezve egy lépéssel odább áll.

- Mit akarsz, te zshivány?... elereszted rögtön azt a szegény gyereket!

Egy perczig a csendben ismét hallszik a havasi patak dörömbölése a mélyben. A következőben a leányka, mintha az álmából zavarták volna fel, kerek szemmel rátekint a megmentőjére s így szól:

- Maga ki, bácsi? Magának mi a dolga itt? Magát ki hívta ide?

A hangja mind élesebb, biztosabb lesz.

- Mit elegyedik maga a más dolgába? No nézzék, a bolond vén embert, mi mindenbe üti bele az orrát? Hát maga ki? Menjen innen, hallja!

A leányka felemelkedik. Lesimítja összegyűrt fersingjét, megköti lecsúszott fejkendőjét az álla alatt s csipőjére akasztva mind a két kezét, kihívóan vágja oda:

- Nézd, a vén tekergőjét! Látja, hol az országút? Arra menjen.

Az időtöltött úriember gyengén felrántja a vállát. «Igaza van», mondja halkán, megrántja a kantárszíjat s trapp... trapp... futva iramodik meg a ló az országúton, mely előtte kígyózik fel az erdőbe...

III. Az uram.

A falu végén a vándorköves, szakadékos mezőn tanyázó cigánysátorból egy rongyos, mezt-lábos, fekete cigányleány (a papsajtlegeléssel betelve) az utolsó, graniczerral fedett házikó kerítésére rákönyököl és benéz az elhagyott udvarra. Ott egy viseltes, beteges formájú ifjú paraszt-fehérnép a küszöbön ülve ránéz a cigányleányra s rászól:

- Mi kell?

- Hát... semmi.

- Hova valók vagytok? A sátorral vagy?

- Ühüm... Messziről, a gyergyai havasokból valók vagyunk.

- Te rongyos! - vontatva, nagysokára folytatja - leány vagy?

- Láthatod tán.

- Nem látom. Gyere be. Adok valamit.

Végigméri lustán s gyors elhatározással így szól:

- Szeretnéd, ha csíkos strimpflied volna? Szeretnéd, ha gombos topánkád lenne? Gyere be...

A parasztasszony befordul a házba s kiczipel egy tarka kendőbe bekötött batyut.

- Űlj le oda. Nem is bő a lábszáradra a strimpfli. Úgy... A topánkában kotyog a lábad, de sarjával kitöltheted. És ti nem szoktatok erre felénk jönni? Mi? Felöltöztetnélek, ha tudnám, hogy elmentek innen és nem látlak többet.

- Nekem adnád a cipőt? Dugva?

- Az enyém. Kisasszonyok viselnek a városon ilyen stráfos harisnyát. Drága... Vedd el. Neked adom, te rongyos; kösd meg kócczal a térdeden felül. Van még egy köntösöm, a minek bő az ujja.

- Bő az ujja? Oh na! S nekem adod?

- Egy szót se szólj. Tedd be a kaput. Vedd fel. Állj az eperfa alá. Siess. Hogy hívnak?

- Aniko...

- Aniko... Engemet: Sebesnének hívnak. Én asszony vagyok. Az uram a városban van. Szolgálatban van az uram...

S erre kibuggyan (miért? miért nem?) a köny a szemén s betakarja az orcáját mind a két kezével... Zokogásában a lapos melle zilál... De lefojtja a sírását és szürkén folytatja:

- Vedd fel, Aniko. Nem is igen bő rajtad az a köntös. Kisasszonyok viselnek efféle czafatot a városon. Szép-e? De még egy szalmakalapom is van. Kisasszony-félék viselik azt is. Ne. De gombold be a köntösödet. Neked adom, de úgy, hogy mindjárt elviszed innen s ne lássam meg többet. Neked adom a kalapot is.

- Mi lelt?

- Mi a bajod vele? Várj, kihozom. Egy borjúnak az ára van ezekben a rongyokban. Vidd el. A városon a rossz fajta kisasszonyok viselik az ilyen holmikat. Az Isten verje meg őket.

A mint a virágos szalmakalapot kihozza, úgy megmarkolja, hogy összetörik a markában.

- Nem baj... Úgy is kaczagás eféle piszkot viselni kiöltözött parasztleánynak a városon... Ott (s messze hely felé int) e féle kalappal csavarják el az ifjú paraszt embereknek a fejét a rossz fehérnépek...

És keserű dühvel rongygyá tépi a czifra kalapot; kitörli az öklével a szemét és hevesen folytatja:

- Menj... menj. Nincs egyebem. Menj vele sietve. Ne is merj errefelé nézni. Fuss. Jaj, nem bírom.

A cigányleány a mint kiódalog, a kapunál visszafordul:

- Aztán mit mondjak, - ravasz tekintettel vigyázva az asszonyra - mit mondjak? ha kérdezik, hogy hol kaptam ezeket a szép holmikat? Nem loptad?

- Nem... Én becsületes asszony vagyok... Asszony. Az uram a városon szolgál már két eszten-deje, de nem jöhet vissza... mert nem akar, vagy nem jöhet haza. Viheted... Tedd be a kaput.

...S maga is belép a házikó ajtaján. Bezárja, neki dől és hangos fuldoklás között sírja:

- S mondd meg, hogy mindent megvettem... úgy öltöztem fel... a milyeneket ő szeret a városon - s még se... még se... engemet szeret... az uram...

IV. Honvágy.

Egy bakát temettek a városban. Valamiért nekibúsult erősen (mit firtassam már, hogy miért?) a szívének fordította a puskáját egy baka és azzal vége lett... Nagyon szép parádéval temették el. Egy kényes szakaszvezető dirigálta a csapatot a koporsó előtt és a katonabanda fújt keserves nótákat. A cselédlányok mind kiálltak a kapuba és a járókelők megállottak a komédián, bárha pogány hideg idő járt.

Topp... topp... egyformán lépegettek a bakák s a posztóval betakart dob rekedten dübörgött. Az oláh templomban a hegyoldalon, sírdogáltak a harangocskák s a hosszúszakállú pópa dörzsölgette a kezeit, fázva topogva. Az egész piaczs elcsendesedett, míg áthaladt a temetés.

A kút előtt haladt már a menet. Ott a havasról jött szántalpas szekeresek, kik fenyőágakat hoztak a havasból, hogy karácsonyfát csináljanak belőlük a jó gyermekeknek, állanak. A katonák a havasi szántalpokhoz oly közel marsiroznak, hogy majdnem surolják a faágakat - s egy komisz baka, ime, a sor szélén igen elkomorul.

Elkomorul... valami jutván az eszébe. Egy tömzsi, vállas, kemény, törpe legény az. *Onnan* vala ő, a honnan valók a faágak. A havasról való. Rá van írva a formájára. Nehéz, otromba, czammogó járású, szőrös ficzko - van benne valami a medvéből - nagy állkapcsa, lobogó, mélyen benn fekvő szemei vannak. Megy, nézi, nézi meredten a fenyőágakat és egy friss havasi leánykát ügyel, ki a szántalp mellett áll, kozsókkal a derekán, rojtos, csíkos keszkenőbe bebonyálva. A baka reámered s eltéveszti erre a lépését... Eltéveszti a lépését.

- Te marha, - morog rá a szomszédja - mit teszel?...

- Mi-i?

Ő semmi hibát nem követ el... Ő tán csak álmában lépdél... a lelke azonban odahaza van... a kis, deszkavágó fűrészmalomban, ama parányi katlanban a rohanó havasi patak mellett, melynek gerendából összerótt csatornájában omlik ki a kék víz a jégcsapokkal kicsipkézett kerékre. A házikóban egy öklömnyi ablaküvegen bizonyosan a város felé néz egy sugár, szépséges, sápadt leányka, (a szántalp mellett álló leányhoz hasonlít), az ő szerelmes bakájára gondolva...

A bombardon recseg, dübörög... topp, topp... egyformán lépdélnek keményen a bakák s a sor szélén járó kemény oláh legény lehajlik a sorból s beleharap a fenyőágba, mely a havasi szántalp felett zöldül...

Beleharap a fenyőágba... és rágja, örli fehér fogaival a keserű ágat s nyeli boldogan... oh, bizonyosan azt se tudja, mit tesz?

- Barom, - morogja a társa, - abrakolsz?

V. Az anya kicsiben.

A dugáson ereszkedünk le egy tutaj hátán. A havasi patak köves, üres ágya megtelik a dugásból lezúgó vízzel (a kövér, piros keserűlapuk a marton mohón lebzselik) és morgó zajjal az egész szűk völgy. A madarak mind leszállnak a fenyves sűrűjéből a víz suhogására s csippenve, örült kedvvel szántják a vízpárás levegőt. Megébred a búsan magábazárkózott, mély havas. A tutaj inog, mintha rángatnák; alig értjük egymás szavát.

A kanyargó patakágyban úgy száguld az előrezúduló víz, mint egy megveszett állat. A kormányzórúdnál álló oláhnak a szeme majd kiugrik, hogy elég gyorsan forgassa a tutaj orrát. Mégis valahol egy sziklakar keresztbe taszítja a gerendákat és míg a víz dühödten tovább száguld, átsapva a tutaj tetején, alatta, a tutaj recsegetve megáll.

A havas - a mint a víz megszökik alólunk - csöndesedik fokozatosan. Egy-egy káromkodás, aztán csüggedt szóbeszéd s mi kikászolódnak a bokáig érő jéghideg vizen a partra. A mint nekivágok az ösvénynek, - hogy valami emberlakta fészket keressek, a honnan alkalmas-ságot kapjak a továbbhaladásra - belezavarodom a havasba.

Sehol senki. Egy hang sincs, hacsak rám nem visít egy-egy havasi tarka-barka madár, vagy a fahajat kopácsoló harkály. Messze az oldalból vékony füst szállong fel a fák koronája felé. Arrafelé törtetek. Ott vagy szuszéknak való deszkát szárítanak, vagy szenet égetnek. Úgy! Egy fekete kunyhó (mint egy szőrös sümölcs valami banya képén) kuporog egy tisztás szélén.

- Hé, ki van ott? - kiáltom; ki se felel. Egy összerótt szolgafán lógó üst alatt lángol a tűz. - Senki sincs itt?

- Na! - szól vontatva valaki. Éretlen gyermekhang ez. Közelebb megyek s a mint egy bokornál kifordulok a tisztásra, szemrehányó, bosszús leánykahang rivall rám:

- Ügyeljen!... hát ügyeljen; mire lép?

Odanézek a lábam alá. Egy rongycsomó hever a földön, egy halom havasi letépett virág tetején.

- Mi ez?

- Hát egy gyermek van a földön. Nem látja? Hiszen letapossa!

- Egy gyermek?

Keresem, hol van.

- Ott ni! - mondja az elkeseredett képű leányka, a mint a kunyhó mellől kilép és ama rongycsomóra mutat.

Érdeklődve nézek oda, a hova mutat:

- Nincs gyermek - mondom.

- Oh, Jézusom, Jézusom... hát nem látja?

Jobban megnézem. Egy szokmány rongyai hevernek összegömbölyítve ott. A csupja át van kötve faháncscsal, úgy, mintha egy baba feje volna. Még piros bogyóból két szeme is van, nyilván szurokkal odaragasztva; és szája is van, valami fahajból odacsirizelve. Karja is van; a szokmány karjából, mohával kitöltve. Tehát jobban megnézem.

- Ez gyermek, te leányka?

- Hát nem látja?

- Aztán te csináltad, leányka?

- Én hát, egyedül, - dünnyögi - csak nem is apó.

- Az apó nem is tudna ilyet csinálni?

- Hogy tudna? Ő nagyon öreg ember már.

- S te csak vele élsz?

- Csak? Hát nem elég az apó?

Aztán fecsegő lesz: «Maga ki? Maga mért jön? Ide senki se jön, (közeledik hozzám) bárha mi örökre itt lakunk».

- Örökké? Hát akkor ki tanított meg tégedet leányka, ilyen szép gyermeket csinálni?

- Szép, úgy-e? Ki tanítana meg? Senki. Hát kell is azt tanulni? Azt hogyne csinálna az ember. Akkor kit ölelhetne meg az ember?

- Igaz. Azért csináltad, hogy megölelhess valakit?

- Hát hogyne! Még azt se tudja?

S azzal felemeli a ruhacsomót. A karjaira fekteti gyöngéden, aztán a kebléhez szorítja mosolyogva, boldogan.

Hogyne: Az anya ébred meg ebben a leánykában. A mély havasban nő; embert se lát; anya nélkül, testvér, pajtás nélkül él; ez a leányka kitalálja ismét a babát. Vágyik a gyermekre... valamire, a mit ölelhessen...

VI.

Levele érkezett a kisasszonynak.

Őszül az idő. Fenyeket a felhő mindenfelől. A tejfehér köd felhúzódik a sötét erdős hegyek derekáig. Míg az ormok fehérednek már a hótól (a fenyők úgy merednek fel, mint egy roppant fűrészfoga), alant, a rohanó havasi víz partján az égerbokrok még zöldek, a megpuffadt, összegömböörödött, megszáradt veres cserebokrok között. A sziklás úton, mely a szomszéd faluba visz, egy úrileány lépked tűnődve. Áthalad a mi falunkon (az asszonyok mind szelíden köszöntik) egészen a postáig.

A postamester kiszól az ablakon át: «Nincsen levele, kedves kisasszony».

«Igen köszönöm, - feleli a kisasszony, lehajtja a fejét megadóan - köszönöm» és megfordulva, ismét visszaballag a falun; az úton, mely a közsiklák között a mély víz partján vezet.

A falu útján a kisasszonyra tapadó szemek is mind ezt kérdezik: «S nincsen-e még levele, kedves?» A kuvaszok kiállanak az útjából, leülnek az út szélére; a szekerek kitérnek előtte, hogy ne zavarják, mintha azt mondanák: «Baj, hogy nincsen még levele!» A víz, a mint az egyik hullám leloccsan a másikra, mintha sóhajтана; a sár, melyből kiemelkedik az apró láb, mintha feljajdulna: «Oh, miért is nincsen még levele szegénynek!»

Széllél, ha ébred a reggel; hóval, ha elegyesen csorog a felhő: mindennap az úrileány a szomszéd faluból jön a postahivatalig és megy vissza, tűnődve... tűnődve.

Azon a nyáron került a kisasszony a szomszéd, eldugott havasi falucskába tanítónénak, valami messze való városból. Szelíd és szomorú; a gyermekek nagyon bátrak vele. Valahonnan vár valamit, ugyan vár; mi mind nyughatatlankodunk azért: hogy miért nem érkezik már meg az, a mire ő várakozik? Mi lehet az? Ki se kérdezősködik tőle felőle, de azzal a Semmivel fekszik és kelünk. A szénacsinálók a havasi kaszálókon, este, a tűz világa mellett arról beszélnek; a templom pitvarában istentisztelet végén azon tűnődnek; a guzsalylyal le és fel utcázó vén-asszonyok, pergetve az orsót, arról zuvatolnak: «Még meddig vár a szegény, arra a levélre?»

S csak nem jön... nem jön.

A mezőre leszáll a téli takaró; vékony kukoriczaszárak merednek ki az egyforma hó alól: a víz martjain nyalja a csillogó jégrámát a suhanó kék ár; a bocskorok alatt csikorog, rikoltozik a ropogó hó - a tanító kisasszony mindennap bejön, hogy kérdező szemmel ránézzen a postamesterre. «Nincsen; semmije sincs még, kedves kisasszony» - feleli a postamester.

Oh Istenem! Mily gonosz lélek kell, hogy legyen az, a ki így várakoztatja őtet! Levelek pedig jönnek feles számmal a postahivatalra. Szerelmes leányok hoznak ki onnan szaporázva valami írástudó vénhez, hogy kedves izenetet betűzzön ki belőle; - nyomorú szegények, kik segítséget várnak a betűktől - és annyian kapnak írt, vigasztalódást a levelekből, csak a szegény tanító-kisasszony megy ki onnan árván lehajtott fejjel. «Féljen - bátorodik egy öreg asszony hozzá közeledve - a rossz emberek szándékától, útonálló vad fogától, a mint azon félelmes úton egyedül jár...» «Vad fogától, rossz emberek szándékától miért féljek?» - kérdi vissza szelíden, búsan, mintha azt mondaná: «Más szerencsétlenségtől félek én». Mindenki érti. Ah, nincsen levele szegénynek.

Pogány, csikorgó tél hatalmasodik el a szűk völgyön. A Bucsinból leszálló farkasok kórust üvöltenek az éhségtől, a falut gyűrűző berekben; a verebek felfűvődve dideregnek a szalma-fedelek eresze alatt, s kicsípi magát puha fehér köntösében - mint egy koporsóba fektetett menyasszonyt a halál - minden fa, minden bokor... Egy nap: honnan? mi úton? senki se tudja - az a hír suhan át az elcsendesedett falun, hogy a kisasszony levelet kapott.

A jégvirágos ablakocskákon a meleg szájak akkora lyukat olvasztanak fel legalább, hogy lássák a kisasszonyt, kezében ama papírkával; a sövénykerítéseken át arrafelé fordulnak a vigyázó legények: «Levele van szegénynek».

Egyszerre elevenebb lesz a falu. Mintha egy súlyos tehertől megszabadulna, fellélekzik: «Levele van neki!» Egy szót se szólnak, de egy kéz, ha megszorítja a másikat: mindenki tudja, miért; valahol ha elcsattan egy csók: mindenki érti, miért: «Levele érkezett a kisasszonynak». A kiragyogó szemek végigkísérik, valamíg csak kiér a faluból a kisasszony, hogy a mély, kanyargó víz mellett elhaladó sziklás úton hazatérjen.

A levél még a kezében van. Mintha félne kibontani; vagy mintha csak az emberszemek előtt nem akarná kinyitni az édes, várt levelet. De gyorsabban igyekszik előre... A ropogós tél siettetni tán csak.

Átlép a határkövel kijegyzett falu végén. Puha, nagy hópihék szállingóznak; az ég elszürkül s varjúk kárognak valahol...

...S másnap várják a kisasszonyt és mindennap várják. Nem jön. Hiányzik a falunak. «Nem tudtok róla?» kérdezik. «Miért? Megkapta a levelét» felelik.

Megkapta...

...Egy cigány hozta be a sziklás útról a levelet. A sziklás vízmartba kapaszkodó galagonya-bokor tövisein akadt fel. Finom a formája, piros a pecsétje, mint egy vércsepp. Belül csak egy-két sor van bele írva:

«Ne várjon hiába. Nem megyek... A mi volt, elmúlt; álom volt. Ma esküszöm azzal, a kit szeretek...»

A kisasszony aztán jött hozzánk. A víz felénk hozta, mert mi szerettük őt. A molnár fogta ki.

VII.

A tudatlan madár.

Nyár derekán, a Mező-havas tetején, a fenyőkéreggel fedett sátorban, hajnalban ébreszt fel a napsugár.

Az égtől földig vetett levegő-ágyon rózsaszínű meleg por piheg, mely messze, a hegyhát fenyőlombdunyhája csupján lilába játszik s zöldesbe olvad. Az éji gyász elbúvik a tömött, nehéz erdő sűrű aljába a felkelő világosság elől. A hajnalra rebeg minden, kéjes kinyújtóz-kodása közben ébredvezve. A bábakalácsok üvegszerű, pattogó rózsaszín szirmai élednek; a légyölő-galóczák vérpiros pofája vigyorog a szárnyaló legyekre; a zsályák balzsamos lehelete leng a mozgó levegőn; a mályvák, az idétlen, borzas gyalogfenyők szurkos illata terül el a rettenetes nagy havason. Éles szél borzolja fel a nyavalyás perjét, tánczoltatja a kokozza bogyoit, az eprek pehelyszerű virágszirmait. A lomha nagy test: a havas, mozgolódik, lélekzik; fénylik a harmattól, suhog a széltől.

Felkelek s végigbotorkázom a harmattól csúszós köveken. Az a rejtelmes erő, mely fel-ébresztette körülöttem az életet, engemet is megmozdulni kényszerít.

Egy nyílegyenes fenyőfásor szegi el az utamat. A sor szélén egy dús, össze-visszanőtt ifjú fenyő sátorából két fényes csepp ragyog reám.

Közelebb megyek: «Mi villog ott?» - Nézem.

Mintha két kicsiszolt gyémánt fénylene ki. Még közelebb megyek. Egy parányi madárfejből ragyog ki két szem. Egy hitvány madaré. A dolmánya zöldeskékes, a szárnya szürke, fehérrel csipkézve a szélén.

- Pi-pi... a parányi czinke reám ügyel egy cseppet s a földre is ügyel egy cseppet. Tán ott a fészke. - Pi-pi... elevenen, kedvesen bókol, himbál, hajlong: jó reggelt mondvá mindennek.

Egyszerre igen derültnek látom az egész hideg havast, sziklákat, mohos fákat és még közelebb megyek a beszédes madárhoz.

A czinke felém fordítja egészen apró fehérfoltos pofáját és valamit vigan - tudom is én mit - locsog.

De engemet is csak úgy néz, mint a többi tárgyakat körülötte és nem merem fogadni a köszönetét, mint a többi egyet-másnak.

Mégis bólintok feléje. Meg se rebben a czinke. Tovább egyre bátrabban, bizalmasan mondja: «pi-pi...» és visít vigan.

Egészen mellé lépek. Tovább csippen a sűrűben, félelem nélkül.

- - Ah! Egyszerre eszembe jut: ez egy tudatlan madár; mely azért nem fél tőlem, mert itt született a Mező-havas-tetején, itt is nőtt fel és *nem ismeri az embert*. Ezért bízik bennem.

VIII.

Az irgalmas ember.

Két ifjú liba élt egy virágos udvaron, egy gunár és egy tojó. Szép, fehér, fodros, libegő tollakkal ékes szerelmes pár voltak s minthogy mindenük megvolt, a mi csak kellett nekik, nagyon jókedvűek voltak. Örökké egymást bujták; együtt sétálgattak; fürdögéltek; s ha szembeállva, elkezdték halkán tereferélni bizalmasan, öröm volt őket nézni.

Egy nap a könnyűvérű fráter, a gunár (a tavasz borzolta a vérét tán fel) átbujt valahol valahova, a hova más libahangok csalogatták, hihetőleg könnyű kalandra. Meghallgatta s meghallván a becsstelen: - elfelejtette családi köteles hűségét, szép párját; békés, jó életét; pázsitját, vizét, magját s megszökött; ürt és mély bánatot hagyva maga után.

A tojó járván, kelvén magára, bokrok mélyén, árnyékos színek sarkán, árkokban, kutatva kedves párját - megbizonyosodván árvaságán: kiállt az udvar közepére és hegyesen, élesen elkiáltotta magát, mondván: «Jőjj, jőjj! szerelmes társam! hé!» Odább tipeg ekkor és minden világtájék felé fájdalmasan rikolt: «Hé, hé, párom! jőjj...» Előre szalad és visszaszárnyal mind hevesebben, rikolt a hűtelen után: «Jaj, jőjj, hé!» Nem eszik, nem iszik, nézdegél; lebegteti a szárnyait, sűrög-forog, rikolt, sikoltozik; ah, még egy nyugodalmas percze sincs, jajgat, sikoltozik és kesereg.

A bús tojó asszonya pedig, - egy ifjú, érzékeny szívű menyecske, - hallván a sirámot, így szól: «A szegény liba! A hűtelen párja megcsalta őtet. Nem lehet élni e zajban, melyet az udvaron a nyomorult csap. A lelketlen gunár megrepeszt a szegény tojó szívét. Oh, csak tenne így velem az én férjem, majd adnék én neki». És később meg így szól: «Jőjj... úgy sajnálom az árvát, jőjj, szakácsné! úgy megesett a szívem a búján. Jőjj, vesd végét a boldogtalan bújának!»

A szakácsné pedig jött és másnap megették az árvát, uborkasalátával és makarónival...

A Végzet ezt látva, az ismét következő napon talált csak rá a hűtelen gunárra a harmadik szomszédban és a gunár, a Végzettől üzelve, váratlanul visszabuvik valahonnan valahogy ismét a virágos udvarra s a mint megérkezik, körülnéz szaporán az ismerős tájékon. Megjárván pedig, a bokrok mélyét, árnyékos színek sarkait, eszébe jut keservesen itthagyt szép párja és kiállván az udvar közepére, hegyesen, élesen, parancsolóan így kiált: «Szép társam, jőjj, jőjj!» Tipeg, kiált, előre szalad, visszaszárnyal, mind hegyesebben üvölt, sikolt, nem eszik, nem iszik, nézgelődik, ah! egy nyugodalmas perczet nem hagy se magának, se az udvarnak, (az önvád furiái furkálván a keblét), az ifjú menyecske, a gunár gazdasszonya, az érzékeny szívű hölgy, így szól a szakácsnéhoz: «Oh jőjj, mesd el a nyakát e boldogtalanoknak. Láthatod, mily nagyon szenved a boldogtalan, nem hallhatom a nyögéseit!»

És oly nagyon megesett a szíve rajta, hogy a jövő héten megették a gunárt is uborkasalátával és makarónival...

Eddegélvén pedig a libát, az urával, így szóltak: «Ez igen sok libahús egymásután». És ennyi volt a gyászbeszéd a tragédia felett...

IX.

A kigyó a paradicsomban.

Egy nagyon szép köntösös, czifra fehérnép állingál a zúgó vásárban, szemmeltartva egy paraszt párocskát, mely a falujából benézett a városba, csodát látni. A parasztleány kézen vezette az ő serdülő, sugár, kékszemű párját és untalanul boldogan össze-vissza néznek. Egy sátorból virágos pántlikákat lobogtat feléjük egy vén nyigoczás. «Szép holmi» mondja a legényke. «Gyönyörű - sóhajtja vissza a leányka - és még csipkék is vannak.» A legény átkarolja a leányka derekát - örömeiben ez odasimul - és összemosolyognak. «Nagyon drága portékák ezek nekünk» súgja a leányka. «Menjünk, - feleli a legény - mert megkívánod».

A sátrak végében kihimzett fodros főkötők mosolyognak rájuk egy asztalról: «Illenék a fejedre - mondja a legény - a főkötő!» «Úgy? - feleli a leányka - hogy illenék leány fejére a főkötő?»

«De hát te nem is akarsz menyecske lenni?» kérdezi vidáman a legényke és megtaszítja a leányt. «Hát mondjam?» csippen vissza ártatlan hamiskodással a lány és visszataszítja a legényt.

Ezen is kaczagva, a nagyon szép köntösös cifra fehérnép közeledik az évődő párocskához és látszik, szinte szívja be a locsogásukat, mint akár a virágillatos levegőt.

A párocska ögyelegvén odább, elérkeznek valami falusi asztalos portékájához s ott mindjárt letelepednek, szorosan egymás mellé, egy tulipános láda tetejére. «Mennyi minden fér el egy ilyen ládában, - mondja a leányka és megsimogatja gyöngéden a gyöngyszínű láda tetejét - ilyen lesz nekem, úgy-e?» «Hát annak a kanapénak a fiókjában még!» mutat a legény egy festett falóczára. «Oh, te buksi - kaczag a leányka - annak a fiókjában csak ágynemű áll.» A legény megcsípi a leánykát és kaczagó szemmel perzsel rá: «S hát az ágyneműben mi van?» A leányka ártatlanul felel: «Abban semmi sincsen, az csak áll, dísznek, buksi.»

A legényke arcza nekimelegedik a beszélgetésbe és mindjárt egy ringó bölcsőre mutat, mely a fadíván mellett áll. A vállával meglöki a leánykát s megfogja a kezét forró kezével. «Hát az ott, lelkem - kérdezi és rámutat a bölcsőre - mi lesz abban?»

A leányka, megértve valamit, kipirul egészen a hajáig, feláll a ládáról és megsértődve, kedvetlenül így szól: «Csúfakat beszélsz, ez nem szép» s kirántja a kezét a legényéből.

«Én semmit se szóltam» - mondja restelkedve a legényke és át akarja ölelni a leánykát. «Nem szeretem, a ki orczátlan» - feleli a leányka s kisiklik az ölelés elől. A legényke zavarodottan áll meg.

A beszélgetés megszakad közöttük. A nagyon szép köntösös, cifra fehérnép mindezt irigykedéssel nézi félszeggel. A vásáros nép tolong körülöttük, gyerekek sipolnak; koldusok harmonikát nyomorgatnak; boltosok rikoltoznak; kocsisok káromkodnak; cigányok ordítva alkudoznak - a cifra fehérnép, mintha nem látna mást, nem hallana egyebet, mint amaz ártatlan párocska szelíd évődését. A maga ártatlan leánykorának rég bezárt ajtaja pattant fel tán s oda lát be. Irigyen ügyeli őket; kesernyés tekintettel.

A legényke odább sompolyog a leányka mellett, restelkedve. A pogácsás sátor előtt megáll s egy szép, nagy szívet vesz a kezébe: «Nézd lelkem - mondja engesztelődve - ezt megveszem neked, ha szereted?» A leányka visszafordul s mindjárt mosolyog szépen. «Megveszed nekem? - kérdezi - szép portéka, ott fog állani a kaszten tetején, ha lesz kasztenünk...» «Jó, ne haragudjál reám.» «Én nem haragszom reád.» És mindjárt kezébe veszi a pogácsát. «Vers is van rajta», mondja a leányka és betűzni kezdi a szép szavakat. A bosszúsága megolvadván a gyönyörűségben, bizalmasan átnyúl a legényke keze után, a szép szívet pedig boldogan a kebléhez szorítja a másik kezével. Így menve odább boldog egyetértésben a zúgó vásárban, a nagyon szép köntösös cifra fehérnép éppen a boldog párocska háta mögé kerül. A legényke ekkor észreveszi az idegen, szép, cifra fehérnépet, szemét rajta felejtí. Még a szája is egy kissé tátva marad, úgy rámered. A cifra fehérnép pedig megáll előttük s ezt kérdi:

- Mit vettetek?

- Mi? - kérdi idegenül a leányka.

A cifra fehérnép - a csúf irigység, az ajakán mintha egy kelés fakadt volna fel - nem tudva egyebet mondani a visszautasító szócskára, vigyorogva, kicsinylőleg ennyit kérdez:

- Csak pogácsát vettetek? És mit csinálsz vele? Megeszed? Hova valók vagytok? Falusiak?

A leányka kipirul ismét bosszúságában.

- Menjen el, - mondja indulatosan. - Mi köze velünk? Azt veszünk, a mi tetszik nekünk.

A cifra fehérnép csúfondárosan felkaczag. «De po-gá-csát...» mondja s szótagonkint hámlik le az ajakáról a lenéző, bosszantó kérdés. És azzal tovább megy.

A legényke a szép fehérnép után néz.

A leányka restelli a pogácsát vinni. Oly nevetségesnek tartja a szép pogácsát a kezében. A szó megakad a szájukon.

A mint elkedvetlenedve tovább mennek, egyszer elfordulva a párjától, átnyújtja a pogácsát a legénykének:

- Vigye maga is - mondja.

- Vigye a kinek kell, - mondja vissza gyorsan, durván - én nem.

- Hát akkor mért vette?

A legényke felrántja a vállát s mogorván ballagnak odább.

Az édes anya.

Az őszön a legnagyobb úr, a Halál, a boldog kis házba belépett. Tán egy derék, megbízható lélek hiányzott a légióiból s beintette Kádárt, a bányatisztet. A felesége, kétségbeesve ellene szegült. Ők szerelemből házasodtak; igen boldogan éltek s volt egy kis fiuk (egy hétesztendős, szőke, fehér emberke, a szemük fénye), ki egy óráig se tudott volna ellenni az apja nélkül. A nagy kaszás azonban úgy tett, mintha észre sem venné az ellene mondókat, lecsoszogott előre az ismeretlenbe és Kádár erőtlően utána hanyatlott.

Azon a napon, mikor Kádár meghalt, az ő árva fiúcskája, a kis Jánoska így szólt dicsekedve az édes anyjának:

- Nézd, mily gyönyörű orvosságot kaptam, piczikém, a doktor bácsitól! - és igen boldogan gurította az aranyos dobozát, hogy felvidítsa az anyját, ki akkor nagyon bánatos vala.

Kint pedig, a folyosón, a doktor komor képpel ezt súgta a kétségbeesett anyának:

- Ügyeljenek, nehogy a gyermek valahogy megtudja az apja halálát. A gyermek igen eszes és érzékeny s a szívbajos fiúcskára végzetes lehetne, ha megtudná, hogy az apját sohase fogja látni.

Ezért Jánoskát hátraköltöztették a kertre néző szobába s az anyja mellette maradt, rendezgetve a fiú játékszereit egy homályos szegletben, bárha csak úgy nyüzsgött a folyosó a sok járókelőtől.

- Valami ünnepre készülnek tán odakinn? - kérdezte Jánoska az anyjától.

S minthogy igen gyöngéd kis fiú volt, hozzátette: «El tudok én játszani magam is piczikém, ha tán vendégeid volnának.» Bizonytalanabban tette azonban hozzá: «Hanem ha az apa jöhetne be tán hozzám, mert ma nem is volt nálam», minthogy nem szeretné megbántani az anyját az által, hogy inkább az apját áhítja.

- Nem, - rebegte az anya, - az apának vendége vagy, és arra kicsordult a könny mind a két szeméből.

- Egy bogár repült a szemembe, - magyarázta.

- Egy bogár, piczikém? Akkor nézz csak merőn felfelé, mert arra mindjárt kimegy belőle a bogár...

A mama úgy is tett, felfelé nézett, mosolygott, de a bogár mégse ment ki a szeméből.

A folyosó alkonyattal elcsitult, arra Jánoska mellé húzott egy asztalt az édes anya, s egy díszes tornyot kezdett építeni kövekből, de úgy reszketett a keze, hogy mindjárt le-ledőlt az építmény.

- Úgy megbántotta a bogár a szemedet, piczikém? mert mind a két szemed pillája alól szivárog egy-egy csepp - s előre nyújtotta a fejcskáját s megcsókolta az anyját ott, a hol a bogár bántotta.

Az apa bizony másnap sem kereste fel a kicsi fiát, sőt tán amaz ünnepség mián (úgy dübörögtek, zakatoltak, kalapáltak künn), csak az öreg dada maradt mellette azon délutánra.

- Tán a király nevenapja van? - kérdezte a kis ember, - minthogy úgy harangoznak a toronyban. Tán löni is fognak? De attól én igen félek.

Ébren figyelt. Nehéz kocsi indult meg az utcán; énekszó egy-egy töredéke lopódzott be a kis szobába és valami szokatlan, nyugtalan mozgolódás zaja, a mit nem hall az ember a fülével, csak az érzékeivel. Késő őszi, szürke, nedves idő volt s a harang mély kongása, mintha libegni látszott volna a vastag levegőn.

- Ó, hogy vártalak, piczikém, - rebegte, a mint az anyja későn belépett. - Én úgy félek valamitől; nézd csak, hogy reszket a kezem! De talán, ha gyertyát gyújtánál, vagy ha tán játszanál velem, vagy ha énekelnél nekem, vagy... vagy...

- Vagy?

- Ha (egész halkán súgta), ha az apa idejönne már hozzám.

- Az apád elment.

- Elment?... Valahová? Hová? Pedig meg se csókolt. De mindjárt jön?

- Nem.

- Tán csak reggel?

- Reggel sem.

- Estére, azt hiszed?

Mind követelőbben unszolta az anyját s arra elborult az arcza. De megemberelte magát mindjárt, a mint az anyjára nézett; s az ajakát összeszorította és nem sírt.

- Apád csak később jön vissza.

- Bizonyosan felülvizsgálatra ment. A tavaly is, tudod, magunkra maradtunk volt, mi ketten, piczikém. Oda ment, úgy-e?

Merően kutatva nézett az anyjára.

- Akkor sírtam, de akkor még kicsi voltam. Mi, meglátod, jól megleszünk magunkban. Te versekre tanítasz, énekelsz s mindennap a sóhegyekig felmegyünk az országúton s egyszer csak meglátjuk a Sándor János bá' szekerét, a melyen az apa jön. Jó?...

Bátor kis lelke ereje csak idáig tartott, mert miután így felbátorította az ő piczikéjét, betúrta fejecskéjét a párnába és keservesen sírni kezdett. A vén dada megérintette a gyermek vállát.

- Nem szégyelli magát sírni, egy ekkora nagy fiú, a kinek az apja épen bányász.

- De én nem sírok, tudod, Klári!... az nem is igaz... Én csak gondolkozom, úgy-e, piczikém, te is tudod.

S titokban letörölte kicsordult könyét, szepegeve visszafordult és valami várjátékot kezdett meg a táblán, a miben a piczikéje kedvét lelhesse. És hogy felvidítsa, szándékosan hibásan lépett, de mindjárt megértette, hogy kedveskedésével rossz időt választott és eltolta a táblát.

Azon este igen nehezen telt az idő. A gyermek önkéntelenül tartózkodott a kérdezősködéstől, az anya erőszakosan kereste az okot, hogy beszéljen. Mikor azonban a vén dada megigazította az ágyat az éjjeli nyugalomra, a fiucska odahúzta a Klári ránczos fejét s rebegve ezt súgta:

- Hát meggyógyult apa? Ő beteg volt, tudod.

Az aszott, öreg fej gyengén igenelve bólintott a kérdésre, minthogy az édesanya rájuk nézett. Arra Jánoska a fal felé fordult s egészen a paplan alá bujt. Azonban az apjával foglalkozott, mert a mint a nehéz ködből kibontakozott a hosszú, hideg reggel, ezt kérdezte:

- A felülvizsgálatra ment el apa, piczikém?

- Igen, kedvesem.

- Pedig itt felejtette a kofferét. Én már az este láttam a szegeletben, hogy itt felejtette.

Azon nap azonban többé nem tudakolta az apját.

Dél felé felkelt s kezét a nadrágzsebébe dugva, katonásan, peczkesen lépett s félhangon mondta: «egy-kettő, egy-kettő», a hogy az apja kommandirozni szokta tréfásan. Csak innen látszott, hogy az apjával foglalkozott.

- Már írtál apának? - kérdezte este. - Írtál, piczikém, rólam is? Ő mikor fog írni neked?

Mínt hogy valami titkot érzett, a mit előle rejtegetnek (s mindazt jól lehetett olvasni kutató, okos szemeiből), az anya másnap azt a szép virágos köntöst vette fel a fekete helyett, melyet a kis ember felettébb csecsesnek talált és a félhomályban énekelni kezdett az anya a gitár mellett, hogy szórakoztassa a kis fiát. Valami ócska nóta volt az, a miben egy bárányról volt szó, mely a hímes mezőn bégetve keresi az anyját... furulyaszó leng az illatos levegőn...

És arra elfuladt az anyja hangja, a kis fiú pedig hangosan felsírt. De a mint szorosan átölelték egymást, mindjárt abbahagyták a sirást s a kis ember szilárdnak készült hangon kérdezte:

- És meg is találta az anyját a báránka, piczikém?

- Hogyne, kedvesem... hogyne!

Aztán elfáradtak mind a ketten és a fiúcska rosszul aludt az egész éjjel. Azért másnap reggel mindjárt levél is érkezett az apától, a melyet ujjongva fogadott a kis ember.

- Rólam is ír, piczikém? - kérdezte mohón. - Úgy vártam, hogy írjon már, csak nem akartam mondani neked.

Ó, hiszen abban a levélben csak Jánoskáról volt szó. Hogy igen jó fiú legyen Jánoska és nagyon szeresse az anyját és aztán karácsonyra minden jó dolgokat fog küldeni azon messzi helyről, a hol ő van.

Azt a levelet aztán sokszor is kellett elolvasni. A fiúcska untalan nyüzsgölődött, mert hol az egyik, hol a másik szót elfelejtette az ismétlésnél olvasni az anya: «Ó, bár csak én tudnám elolvasni, mert te igazán nem tudsz jól olvasni, piczikém». És élesen kiabált a vén Klári után, hogy ő olvassa jobban. De ő se tudta jobban s azért ismét és ismét az anya kellett, hogy elolvassa, de könnyezve.

- Nagyon megkínóztalak, úgy-e, piczikém? de úgy vágytam, hogy apa írjon nekem, igazán.

Ez okon mindennap reggel tehát a postalegény levelet hozott az apától. A kis fiú az ablakból leste, a mint a havas úton ballagott a házuk felé a postalegény: «Oh mily lomha ember», mondta s tapsolva, sikoltozva küldte a piczikéjét, hogy elejébe menjen és elvegye a levelet tőle. Ő mindjárt választ is íratott az anyjával s megüzent mindent, hogy mi történik itt; mi hiányzik, mit hozzon karácsonyra és szapora levélváltásba elegyedett a képzelhetetlen messze útjában bujdosó szegény emberrel, ki a János édesapja volt.

Derültebb és nyugodtabb lévén a levelek jöttével, azt kérdezte:

- Miért nem táncolsz velem, úgy mint régebben, piczikém?

- Mert beteg voltál, kedves.

- Igen, de már nem vagyok az... az apa sem beteg már?

S akkor végig táncolták a szobát mind a ketten, de akkor a vén dada gunnyasztott búsan a szegeletben. «De te is. Klári, te is táncolj velünk», - lihegte.

Az idő hidegebbre válván, visszaköltöztek az utcái szobába s látta, mint ereszkednek le a Bucsínról szekeresek fenyőfákkal megrakva.

- Tán karácsonyra hozzák? - kérdezte Jánoska. - Az angyal jön tán, piczikém, s azért hozzák a fenyőfákat az erdőből?

A hegyek ormai fehérek lettek s jégvirágokkal szőtte be az ablaküvegeket a tél.

- Vajjon apa tudja-e, hogy mi készül nálunk, piczikém? Az angyal bizonyosan tudja. - És egy alkonyatkor valósággal látta az angyalt, (egy fényes sugár), a mint átsuhant a ködös levegőn, elvillanva, eltűnve a fatornyú templom mellett. A fiú sápadt arcza kipirosodott egészen s megilletődve, rebegő ajakkal beszélte el piczikéjének. Az angyal után sűgött aztán, hogy beszéljen az apjával ott, a hol van, s mondja el neki, hogy mit küldjön a fiának. De titokban mondta, hogy senki más ne tudja, még piczikéje se. Ha el fogja küldeni apa, a mit Jánoska kíván, akkor tudni fogja, hogy csakugyan megérti őt.

S ideges türelmetlenséggel várta a karácsony napját. Ah! üzenetet akkor vesz az édesapjától, ki oly nagyon elment, hogy nem is köszönt az édes fiának, a mikor elment.

A karácsony előtt való nap délelőttjén az anya otthagyta az örökös helyet, a melyet soha egy perczig el nem hagyott addig, hogy csecsebecsüket vásároljon halott ura nevében a kis fia karácsonyfájára.

A vén dada roskadó lépéssel topogott a gyeplőszár végén, lovat játszva a kis fiúval, míg sírva ékítette az édesanya a másik szobában a gyökérből kivágott fenyőfát a fagyos föld alatt romló édesura nevében beteg kis fia örömére.

Aznapi délután se térhetett vissza az anya a gyermek szobájába. Egy szegény mázsatiszt temetésére harangoztak, kit éppen ezen a napon kísérték ki a temetőbe, hát fekete köntösét ismét felvette az özvegyasszony, s az ő drága halottját siratva, kikísérte az ura bányásztársát.

A harangok kongva ringtak a ködös levegőn s messziről a fa tóka csattogása hallatszott a bányatelepről. Onnan hozták a halottat a bányászok komor pompájával. Az izmos karok könnyen emelték a költöző szegény ember örökös házát; oldalt mellette kis bányász-mécsesek csillámpoltak s előtte mély bűgással omlottak a rézhangszerek torkából a gyászos nóták. És katonai rendben, csendesen lépkedtek a buggyos újjú bekecses munkások oly egyformán, hogy lépésük szabályos dűbörgése messzire elhallzott.

A kis fiú szorongva nézett ki az ablakon, a mint a fekete tömeg elvonult az ablakuk előtt, felkígyózva az oldalon, kőkeresztekkel kihímezett temetőre. A zűgás megijesztette. Majdnem sírt, maga se tudta, miért, félve rebegett.

Hangos szóval hívta a vén dadát. Nem volt sehol. Tán a temetés zaja csalta ki. Élesen kiáltotta a nevét. Senki. Az ajtót reszketve nyitotta. Sírnival kezdett. Idegesen a másik ajtóig szaladt. A karácsonyfa gyertyával, aranyos papirossal felpiperézve a szoba közepén állott. Rémműlten csapta be az ajtót. Az ütődés csattanásától úgy megréműlt, hogy majd elesett. Hajadonfővel kifutott a folyosóra.

- Ó! Istenem!

A ház földszintjén a csizmadia-műhely nyitott ajtajában egy kis fiú babrált egy olajos papirosú csillaggal, melylyel az este kántálni fog menni.

- Gábor, Gábor - sikoltott rémületesen a kis csizmadiainasra.

- No!

- Én igen félek.

- Hát élsz még, János?

- Jőjj fel mindjárt.

- Ne-e-m. Dolgom van.

- Inkább hozd fel, Gábor, a csillagodat is.

- Mit adsz?

- A mit akarsz.

- Négy töltött bányászgomb? Jó. Megadod mindjárt?

A mint együtt mentek be a szobába, így szólt:

- Milyen jó meleg van itt. Aztán mégis sírsz?

- Én igen félek. Itt senki sincs.

- Hát aztán! Megijesztett valaki!

Aztán az ablakhoz lépett.

- Én itt sohase voltam, milyen gyönyörű innen. Adod meg a gombjaimat? Nézd, a mázsatiszt temetése már a hegyre ért.

Jánoska meghúzódott az ajtó mellett.

- Nem akarod megnézni innen az ablakból a temetést? A mécsesek mind az oldalútra tértek, látod! a *ti sírolok* mellé.

- A *mi* sírunk mellé? Nekünk nincs sírunk.

- Nincs? Beszélj nekem. A mázsatiszt sírját az apádé mellé ásták, láthatod innen, az a leg-szebb hely...

- Az apám sírja? Mit mondsz? Az apám nincs is ott.

- Nincs? Számár. Hiszen ő meghalt. Hogy mondhatasz nekem ilyet?

- Az apám?

- Az apád! Hiszen azért nem eresztett el most a mester a temetésre, mert az apád temetésére megszöktem volt. Talán bolond vagy? Hiszen én csak tudom.

S erővel odakényszerítette Jánuskát az ablakhoz, hogy megmutassa neki a helyet a temetőben.

A kopár oldalon nyüzsgött a sok ember. Az új sír mellől oszladoztak már. Jánoska rémülten meresztette a szemeit a temetőkertre. Oly fehér volt, mint a hideg hó kinn.

- Az apám? az apám? - rebegte.

Akkor siető lépéssel futott fel a lépcsőn az anyja.

A gyermekek összebujtak, az ablaktól félrehúzódva.

Jánoska felsikoltott élesen, a mint meglátta az anyját.

Egészen elváltozott s rekedt, nyers hangon szólt:

- Hallod, ez mit mond? Hol van az apám? Mondd meg neki. Az apám...

Az anya lehajtotta a fejét és hangosan felsírt.

Az engedelmes, szelíd fiú magánkívül, durván megrántotta az anyja köntösét s fuldokolva kérdezte:

- Hát miért hazudtál, jaj nekem!

Mayer, a zsidó suszter.

Az utcám megbotránykozott azon a hangon, a mint Mayer, a suszter, Baranyai Katiczával mert beszélni.

- Papot ide ne hozzon többet, kisasszony! Ide be ne, gyóntató papot hozzám, mert leütöm a derekát... Az Adolfot nem kell előre készíteni a halálra. Azt szépen előkészítette a maga Istene...

Hagyjanak nekem békét.

Hósködött a figura kis ember, hadonázva a fiakkeres előtt.

- Az Adolf nem is tud arról, hogy neki vége van. Ő a tavaszra kadétnak készül... Oh, oh, micsoda garnizonban fog szolgálni ő a tavaszon. Nem viszi be hozzám kisasszony a papot, hogy elkeserítse őtet.

A kisasszony kiszállott a sáros útra; a papot beszorította a kocsiba a megháborodott zsidó.

Mily időket élünk!

- Mit akar velünk még a kisasszony? Volt egy feleségem, egy jó asszony, egy szép asszony. A Jehova elfordult tőle, mert maga kikereszteltette őtet... Akkor idejött a gyóntató pap... Elment Máli... Volt egy szép kis leánykám... kikereszteltette őtet... Elment... Menjen el a papjával. Jaj, menjen el a papjával, jaj! Most jön az Adolf, a kit maga kikereszteltetett. Elveszi őtet a maga Istene. Jaj, jaj nekünk.

A kíváncsi szomszédok a kocsi felé szállingóztak. A keserű hang átszárnnyalt a ködös levegőn.

A Katicza familiájának a tisztelete hagyományos volt az utcámban. A «Baranyai major» ide-farkallott és az öreg itt lógott (dőlingező járású, száraz, kedvetlen úr volt s gémnek csúfolták) közöttünk, leereszkedő, nyájas beszédével ölte az embereket, a mi csak azóta nem kellett senkinek, mióta a Baranyaiak vagyoniilag leromlottak. «Szép napos időnk van», szólította meg így az első járókelőt (mintha most is hallanám). «Szép napos időnk van», magyarázta a másodiknak s végig az utcán mindenkinek elmondja a köztudomású tény, hogy az emberek az utca végén be is riglizik a kaput, nehogy bekiáltsa, hogy «szép napos időnk van»... «Részeg tán?» kérdezik. «Nem - felelték - még a szoptató anyja tejétől csipett be (valami bolond báróné volt) s ki se józanodik holtig...»

A «gém»... Azért csúfolták így, mert hajdan erős nemzetségéből utolsónak maradt: hosszú-lábúnak, soványnak, magában élőnek, mint ama, a mocsár szélén méléző madár...

A leánya megható szeretettel gyámolította. Titokban varrt - azt beszél - a boltosoknak, hogy szükségét ne lásson a gém... Sétáltatta napfényes délutánonként az utcám végén zöldülő berekben; tatarozta kívül-belül; szüntelen fecsegve, ha észrevett valakit az utcán. Máskor bizony már ő is fáradtan vonszolgatta magát; a szegény Katicza ajaka hamar megkeskenyedett; az orra konturja éles lett; az arczbőre időelött elfakult s elevenfényű szemei körül finom barázdákat szántott - tán a gond? vagy valami szenvedelem? Ki tudja azt. Ők ide költöztek, a régi nagy «major» szegeletén megmaradt házacskába s a bezárt ajtón nem tudja kinézni az ember, megvan-e nekik mindenük az életre, a mi kell... Csak a papok jártak ki s be untalanul...

Az unokaöccse - egy sovány, szigorú tekintetű káplán - került a plébániára, a ki mindennapos volt nálunk. A nevét sokszor hallottuk a «Baranyai-major» lombos végéből, a mint gyermek-

korukban, hintázás közt, kiáltotta Katicza a fiucskára: «Ne harapj, Ágoston», a miért is köznéven mopszlinak neveztük a szép, szőke göndörhajú urficskát. Mire visszatért Ágoston, már elhullatta valahol göndör haját, harapós kedvét... Hosszú, testhez szoruló reverendájában oly kimért, gyászos volt, mint egy temetésrendező. Ha magára jött, valami imát mormolt s igazán valami hüvösséget terjesztett maga körül, hogy kedvünk jött a kabátunkat begombolni láttára.

Hárman mentek, a vén méltsást vezetve a templomba, akár porban, akár fagyban azon egy rozoga kocsiban, három aszalt szem szilvára hasonlítva egy fazék fenekén, melyről lefogyott a lé. Úgy megszoktuk, hogy ki se tekintettünk a kocsizörgésre...

Másfelé nem jártak, a mi annál feltűnőbb volt, mert az öreg Baranyait nem valami istenes életet szerető embernek ismertük. Sőt uras könnyelműséggel, borral, lóval, szeretővel verte el ősi vagyona maradékát s keresztet ha vetett egy s más kincsére, mikor elprédálta, - de magára nem igen vetett. A leánya mit akart vele a templomával? Nem lehetett megérteni. «Az Istenhez fordítja vissza» - mondták...

Csak akkor világosodtunk ki, mikor az öreg úr, sok fuldokló köhögés végén, egy nyirkos télen, a sovány gém elkezdett vastagodni lábában, karjában; a doktor kocsisa - várakozva a gazdájára - kíváncsi asszonyokat hírekkel traktálva, búsan bólingatott, mondván: «végünk van, lelkem... végünk van...» egy nap, hogy kinyitották az ablaktáblákat, nem félve már a hideg ájertől... s a vén Baranyai visszatért övéihez, fuldokló sírás közben ily beszédet hallottunk az ablak alatt:

- Hát soha, sohase látom már többet az édes, édes apámat? Hát még a másvilágban se nézhetek az ő szerető szép szemébe? Óh, mily szerencsétlenség... szerencsétlenség...

- Hol a hited, Katicza? - az Ágoston pap hangja volt ez. - Az égben viszontlátod...

- Oda jut-e ő? - hallottuk, de feleletet sokáig ki se felelt erre a kérdésre.

Nagy későre hallatszott az Ágoston mély hangja:

- Érdemeket szerezz arra, hogy láthassad őt ismét, a mivel megváltsad őtet...

Érdemeket?... Nem értettük, de aztán jött a nagyszerű temetés; a sok kocsi; a fáklyák; a püspök beszéde; a dalárda éneke; s elfeledtük tudakozódni: mily érdemeket kell szerezni Katiczának, hogy ismét láthassa az apját az égben?...

Mily beteges, görcsös, fuldokló kétségbeeséssel siratta az apját! Nem természetes dolog volt ez. Többet volt az eszméletén kívül, mint imétten.

S tavaszra, hogy - mindig úgy járva, mint egy álomlátó - ráesett Katicza a kis zsidó házára s keserves sirással, pénzbeli segítséggel, hogy szertelen kéréssel, rábeszéléssel arra kényszerítette Mayert, hogy keresztelkedjék ki az egész háza népével - akkor kezdtük megérteni: mért járatta az öreg urat a templomba s mit tesz az a szó, mikor a pap arra tanította: «Szeress érdemeket arra, hogy apádat ismét feltalálhasd az igazak házában»... Az érdem az volt, hogy kereszteltessen ki egy tévelygő familiát Katicza.

Valami igazságnak kellett lennie ebben a feltételben, mert csakugyan dühösen rájárt a kis zsidóra. A Baranyai-major végében levő másik (megmaradt) házikójába költöztette be ingyen. Egy szép megmaradt ékszer adott Mayernek, hogy adja el és rendezze be a műhelyét az árával. Szentkönyveket vitt nekik, imádkozott velük, énekelt velük, ruházta őket s egy nap eljött Ágoston pap és szépen kikeresztelte őket.

No... olyan lett, mint mi... de a keresztvízzel, nem sok jót szerzett vele. Az ember nem járhat annak a végére, hogy tulajdonképen: mi a jó.

Mayernek nem volt jó. A familiája elkezdett mindjárt nyavalyáskodni. Előbb a felesége kezdett fonnyadozni (köhögős, hitvány fehérnép volt azelőtt is, igaz) s azon esztendő végén kikisértük őt a mi temetőnkbe. A zsidó nagyon elkomorodott. Az atyafiai megszakították vele az összeköttetést s a mint a feleségét eltette a kis zsidó: tőlünk vonult el ő, oly harapós, lesütött fejű kutyára hasonlítva, a milyennek a veszettet rajzolják.

Azután a kis leánykája, az égő szemű, gyönyörű szőke gyerek kezdett fonnyadozni, az anyja után. Köhögött, összeesett az orcácskája, óh!... a kis zsidó mind szótalanabb, morgóbb lett a szelid szóra is, ha illettük, úgy-úgy felpattant, hogy figura volt ránézni.

Ha a pap (szép leereszkedés volt tőle) benézett Mayerhez, a bolond ember felcsapta a zsidódos sapkáját s vadul nekiment a bereknek, mint egy kivert bika s ott ödögött komoran, míg csak Ágoston ki nem húzódott a nekikeseredett házból...

...No és hát - rosszul esik beszélnem róla - az lett, hogy a kis szőke bogárkát is eltettük a zöld pázsit alá; kék szemére, csepp piros ajakára földet hánytunk s bárha keresztvíz érte, szép, meleg fejére is... Óh, csúf, csúf a halál.

*

- Menjenek - hőködött a kis Mayer - nem adom a harmadikat, az Adolfot, ne gyóntassák el őt, ha nem akarja, hogy botrányt csináljak.

Már meg volt a botrány; a szomszédság mind ott ácsorgott a kocsi körül; csendesen szemelgetni kezdett az ég is. Katicza ijedt szemmel nézett rá s rebegő hangon mondá:

- Az Isten magára néz, Mayer.

- Nem volt az *igazi*, tudja, nem volt az *igazi*. A kivel az apáink éltek, ma megütött minket, holnap megsimogatott, mint egy *igazi* apa, de megtartott minket. De a kit maga nekünk hozott, csak üt... üt... Köszönöm alásan. Előbb a feleségemet, aztán az én kis fecskémet, az én kis szálló madaramat... szép, szép, hogy egy ily gyermekkel kezd ki. Hát üssön engemet, ha kell. Én itt vagyok, én... én. Ide csapjon, de gyávaság, hogy most az Adolfba kezd, az Adolfba. Óh, már több nincsen, egy csepp fiam sincs, csak egy kis leánykám van. Nehogy meglássa azt is. Óh, Ábrahám istene...

A hátát megvetette a kapuhoz s az égre szegezte nekivadult szemeit. - Katicza a suszter keze után nyúlt, hogy csendesítse. Mayer kikapta a kezét és hadonázott.

- Ide be nem mennek. A maga háza ez? Jó... Kifizettem a házbérét, ah drága árt adtam érte. A lelkem üdvösségét adtam érte... a feleségemet adtam érte; a gyermekemet adtam érte. Mi kell még maguknak valami? Most Adolfot akarják előkészíteni? Gyóntatni? Ezt? Jaj, fogjanak meg, hogy ne verjek agyon valakit.

- Ugyan, szomszéd (egy tudós csizmadia, névleg Pataki, ki minden lében kanálkodik, így szólt Mayerhez) mi ütött hozzád? Állj el onnan, a míg jól megy a dolgod - s elrántotta Mayert az állóhelyéből s megnyitotta a kaput.

- Tessék, nagysága, - mondta finom meghajlással, de a következő pillanatban a földön volt a galáns csizmadia, mert Mayer belekapott a polgár torkába s bizonyosan megharapta volna, ha el nem választják.

A finom pap hüvösen, mintha csak egyes-egyedül volna az egész utcában, kire se tekintve, kilépett a kocsiból s kézenfogta Katiczát s belépett az udvarra.

Megfogta a kezét, mert látszott, hogy a kisasszony alig-alig állott.

- Jaj a botránykoztatónak, - hallszott, a mint betették az ajtót. - Szerencsétlen. Nem tudja, mit beszél... A földi veszteségekért jajongva koczkáztatja az örökkévaló életet. Szerencsétlen, tudja-e, mit beszél?

Mayert kimerítette a szertelen nekihevülése s hozzádőlt a falhoz. Ágoston színtelen hangon - az eső is kopogott csendesen - folytatta:

- El kell őt készíteni, szegény ember!... a gyermeket. Útravalóval el kell őt látni a nagy útra, mely a hatalmas Istenhez vezeti őtet. Ettől akarja megfosztani őtet? Hol a lelke, szerencsétlen, hol a lelke?

Mayer a kisasszonyhoz fordult és feléje hajlott, oly hangon, mintha a föld alól beszélne ki:

- S maga, kisasszony is helyesnek tartja mindezt? Hiszen maga is szenvedett, pedig csak az apját adta oda a gödörnek. Maga látja, a mi itt történik? Most az Adolfot készítik elé. Hallja? Meghal. Azt akarja, hogy a pap menjen be hozzá és rémítse el, óh, a szegény gyermeket... Hogy sírjon és kétségbeessék. Pedig ő tele van a reménységgel. Hallja: ő a tavaszon kadét akar lenni. Kadét a császár regimentjében. Akarja, hogy bemenjen a pap hozzá? Én vagyok az apja, lássa. Az utolsó fiam, az Adolf...

Aztán így szólt Ágostonhoz:

- Hát menjen, menjen. Óh, farkasok vagytok, vad farkasok vagytok; kő van a szívetek helyén. A Jehova verjen meg titeket...

Úgy tetszett nekünk, hogy Mayer nem egyedül zokogott benn az udvaron. A házikó ajtaja megnyílt s valaki betette maga után. A pap lépett be a szobába a szent kehelylyel, az udvaron pedig lezuhant valami és arra elcsendesedett minden egy kevés ideig. Csak az esőcseppek hullottak konokul... Emlékezem, hogy az eszterhajról tán valami pléhdarabra cseppenhetett a víz, mert oly élesen pattant, mintha apró sikoltozásból lánczot fonna valaki.

- Hát hallja meg a kisasszony... halljon meg engemet - kezdte ismét Mayer - törölje ki a szemét, mert én egy nagy dolgot akarok mondani magának... Én, tudja meg, itt hagyom magát. Hátat fordítok a maga istenének. Elmegyek innen. Van egy kis leánykám, él, elmegyek a rabbihoz. Én nem vagyok keresztény. Én Ben-berisz vagyok, az ég fia gyermeke, vagyok... Én zsidó vagyok, én meg vagyok jegyezve. A tenger vize se mossa le rólam ezt a jelet, nem a keresztvíz. Én megyek a leánykámmal vissza...

- Figyeljen reám! A kis leánykám el van jegyezve a szent tekercsek előtt, az ősanják nevében. Mi visszamegyünk a szent rabbihoz. Visszaviszem a szent szekrény elé Ábrahám, Jákob, Izsák, Jehovának az oltalma alá. Menekedem...

- Maga érdemeket akar szerezni az Istene előtt, hogy kikeresztelt minket... hallottam, mind jól hallottam. Megvett minket. Elrontom a gseftjét, hallja. Nem kell az Istene... Megkínzott engemet, megszenvedtetett engemet. Nem kell az Istene. Elszököm tőle és a nagy Jehova kegyelmébe futok. Ellopom a leánykámat a maga Istenétől és letörlöm a keresztvizet róla. Oh, jaj, jaj... nekem, szegény fejemnek...

Azt hiszem, valamit rebegett Katicza, de mit? nem érthettük meg. A fiakkeros is mérgesen pattintott az ostorával, a mint ott állott és álmélkodva állottunk mind egy helyben, miközben áztatott minket az ég könye. Senki se mozdult a helyéből. Úgy tetszett nekünk, mintha valami gyermeksírás szűrődött volna ki a házikóból.

Később aztán az udvar fenekében beszélt ismét Mayer, a leánykájára kiáltva:

- Menjünk innen, Rűfke. Vedd a keszkenyődet, te semmiség. A keszkenyődet vedd elé. Menjünk. Pestises ez a hely. A keszkenyődet keresd meg. Menekedünk. A rabbi elejébe megyünk, aztán az édesanyámhoz viszlek. Menjünk. Hamar keresd meg a keszkenyődet. Ha benn van az Adolfnál, hagyd ott. Oda csak én megyek még be, de most viszlek. Ez a hely rossz hely. Átok van rajta.

És mindjárt kinyílt a kapu s szinte vonszolva hozta a hitvány, sovány kis férget, kézenfogva. Aztán visszakiáltott a kisasszonyra:

- Visszajövök az Adolfhoz. Ügyeljen reá...

Beszélt, de azt hiszem, a levegőégnek beszélt csak. Mert Katicza ott hevert egy hang nélkül az eszterhaj alatt, eszméletlenül. Az ajtót erősen becsapta maga után...

Senki se mert belépni.

Később a házikó ajtaja nyílt ki s mozgás támadt az udvaron. A pap gyertyát hozott ki s rávilágított a kisasszonyra. Egészen kábultan hallottunk egy éles, vad kaczagást.

Mit jelent ez?

Katicza röhögött hiszterikus rohamában.

Aztán ezt hallottuk, édesgető hangon, tréfásan mondta valaki:

- Ne harapj, Ágoston... Ágoston...

Görög Trátyi és az apja.

Nehezen bírtak a betűk olvasásával. Belebujtak a piszkos levélbe; az asszony betűzte:

...«Istentől minden jókat kívánok neked, fiam Trátyi! És tudatni kívánlak, hogy az apád a tegnap meghalt, mivel egy harcsaszálka a torkára ment. Minekutána hogy a mészárszék üresen se maradjon és a temetésre is szükséges, hogy eljőjj, holnap délig várunk tégedet, minthogy meleg idők járnak...»

- Harcsaszálka? - morgott Görög Trátyi, a bérkocsis. - Nem harcsa volt az, hanem csuka. Az öreg asszony nem mond igazat. A harcsát eladta volna, de komisz szálkás csukát adott az öregnek.

A vasvillát bedobta mérgesen a szénatartóba - az istálló ajtajában állottak Sofronikával, a feleségével - s folytatta mogorván:

- Nem, még a csukát se hiszem. Azok a fene újborok ették meg az öreget. Örökké mondtam neki: «Igyék öreg óbort, nem azokat a kutya savanyú újborokat». No, ott van... Hát kellett neki a savanyú újbor?

Az asszony (Sofronika) a levelen járva a szemét, így szólt: «Mi lesz most a temetéssel, Trátyi?»

- Mi? Hát eltemetik, ha meghalt! - szólt nagy szájjal, de az ajaka rebegett s restelvén kezdődő ellágyulását, a ló felé rúgott. (A szürke félrefartalt, mert ismerte a Trátyi durva tempóit s görbén nézett rá.) Akár ott leszek a temetésen, akár nem leszek ott, mégis csak bedugják az öreget a föld alá...

Sofronika egy szót se szólt, de Trátyi később komoran így folytatta: «Jó, hát nem bánom, hát bánom is én, ha már csakugyan akarod: hát menjünk el a temetésre. A mészárszék is magára van... Mert az asszonyoknak is örökké a flangirozáson jár az esze. Jó, ha okvetetlenül akarod, hát menjünk. Felelj aztán a kárért... Jó - dohogott és elfordult, megfogva a vasvilla nyelét - hát menjünk.»

- Étel akar adni a lovaknak, Trátyi?

- Én? Nekem mondd? Azért se kapnak. Én az ő belükért éljek? Azért izzadjak, hogy az ő bendőjüket töltssem? Gyeheha belé... gyeheha, - kiáltotta és kidobta a villát az udvarra s belehevert a szénatartóba, kaján tekintettel ügyelve a lovakra.

Estére azonban mégis kihozta Trátyi a lovakat s befogta a kicsi kocsiba. Nagyon haragos volt s ügyelve nézdegélt körül: hogy mibe kössön? De egy szót se szólt. Bezárták a házat, mert nem volt gyermekük s az istálló ajtaja elé keresztbe fektették a seprőt. Trátyi bérkocsis volt: «Úri mesterség - mondta néha - mert akkor állok dologba, mikor nekem tetszik.» E mián alig tudott megélni a mesterségéből. Zsarnok volt a népeivel, (a lovaival s a feleségével), döngette őket és koplaltatta őket.

Szelíd, szép őszi este volt. Száradó sarjúk illatoztak az álmos mezőn; a szellő is lepihent a szunnyadó bús oldal puha lombsátorára, mert a bojtortján megszáradt tollbokkrétája is csak úgy lelengett a megszáradt földre. Csillagszemek nyíltak ki az ég homlokán s a görgényi hegyek mögül a hold kidugta a fejét, bő bibor nyakravalóval betakarva. A kerekek kattogtak, a szentgyörgyi kaptatón fel, Trátyi nagyokat rántva a lovak gyepelőjén.

- Tizenhét esztendeje, hogy itt együtt jártunk, Trátyi - szólalt meg az asszony meghatva a szelid est bájától - mikor csengettyűs lovakkal hozott volt az esküvőmről.

- Ühöm... Miért mondd? - rácsapott a lovakra - két kesével hoztalak. Megdőglöttek.

- Sokat üzte őket.

- Hát én húzzam a szekeret? Mi? Azután két szürkém volt.

- Bicskot vert beléjük...

- Rosszfajták voltak. Azután a dereseket vettem; az egyiknek csillag volt a homlokán...

- A szőre hosszúra megnőtt, mert szomjajztatta őket.

Trátyi felemelte az ujjait. Sötéten megnézte a feleségét s hangtalanul számolta, hogy: hány lova volt azután? Az erdők, mint valami ördöggöpenyeggel betakart légió, feketéltek a káli hegy ormain. Rájuk meredt s félhangon mondott valamit az ujjainak s bólintott feléje.

- Jó ember volt az öreg - mondta váratlanul.

- Az apja?

- Hát ki? Muszáj, hogy reája gondoljak... Olyan szagot érzek, mintha az ő pipájának a szagát érezném.

- Mocsaras az út árka...

- A szuszogását mintha hallanám.

- Nyárfák lengedeznek a domb tetején...

- De én se vagyok rossz ember... Az igaz... az igaz... a lovakat üzőm... na... De lók azok...

Egy falu mellett rohantak el. Mégis rájuk húzott az ostornyéllal. Bántotta, hogy gyengének, szelídebbnek látszott, meghalt apját emlegetve. A lovak elényujtották a fejüket s a futásuk megcsendesedett.

- A szentpéteri kutat érzik - mondta kérve az asszony. - Itatni akar tán, Trátyi?

- Én? Hogy dajkálja a farkasfene őket! Víz kell nektek? Szoptasd meg őket, Sofronika, ha sajnálsz őket... Né... A mámitok a kocsiban uzsukál érettetek... Azért se kaptok vizet, kutyabelűk. Előre... gyűh, csak azért is. Beléndek a beletekbe...

A lovak - feltartott orral - rohantak tovább a vízpárákkal tele völgyből fel. Nehezen lihegték. Alig bírták már a hegyet. A csonka-bonka fűzfák kimeredő ágai, mintha figyelmeztető felmeredő ujjak lettek volna, azt mondvá: «Hó, Trátyi! ne üzd a szegény lovakat...» Hídkarfák, mint annyi kiterjesztett kar hivogatták: «Trátyi! Pihenj!» Csenedesdő lágy lehelet simogatta Trátyit s rebegtek a csillagok rá, mint a búlátott szem. A mélységes csend nyugalomra hívta. Oh, mintha el is fáradt volna a Trátyi korbácsot tartó keze. Egyszerre csak ismét így szólt:

- Mert jó ember volt mégis az öreg...

- Az apja?

- Hát ki? A szegény ember, ha elment a húsvágó széke előtt, egy-egy csontot odadobott neki s így szólt: «trágyán nő a burján, csonton a hús.» De azon mindig volt lerágni való is... Ilyen volt az apám... Ilyen szíve volt az öregnek. Mindig volt a csonton hús is egy-egy kicsi. Elhallgatott s lehúnyta a szemét, mintha aludna.

- Sofronika, mondok neked valamit. Nem tudom, mért is jut az eszembe. Lassan hé! ló! Ide ügyelj. Hát egyszer egy fényes délben elbólintgatott a székben az apám ifjúkoromban. Hát az

anyám azt mondja neki: «elaludtál, öreg?» De ő azt mondja: «nem aludtam én, fiam; én nem álmodtam... Nekem valósággal egy öreg ember jelent meg. Mellig ért a fehér szakálla.

Az én szemem nyitva volt - azt mondja az öreg. - Én láttam a füstölt hajakat a fogason és a hólyagokat, oltókat a hüvös szegletben a húskamara ajtaja mellett. Akkor - azt mondja - az az öreg ember elém állott, tiszta fehér lepedőbe betakarva, de egyéb nem is volt rajta és megfogja a kezemet, hogy menjek vele.

...No és megyünk, megyünk - azt mondja - mert muszáj volt... Megyünk, húzza a kezemet az öreg ember... s belépünk azzal a mennyországba egyenest... Ott vagyunk egy nagy ámbituson és benyit az öreg egy kamrába - oda fenn - de a napba is benézhetsz, de oda ne... oly dicsőséges volt... S aztat mondja az öreg: «Ez a te kamarád, Görög Bonifác... itt a te tulajdon kamarád ez.» - «Nem az enyém, azt mondom, instálom, én Köszvényesen lakom és meg vagyok elégedve a házammal.» De ő azt mondja: «fogd be a szádat, Bonifác... ím, megterített asztal vár reád; lakomázzál, fiam, míg csak jól esik tenéked...»

...És ekkor - azt mondja - kereken nézek. «Megehültél?» - kérdezi tőlem az öreg... «Hogyne, te Isten embere, én mindig éhes vagyok.» - «Hát egyél», így szól... De mi van a megterített asztalon? Mi? A tálban hever egy máglya csont, csont... egy nagy halom marhacsont, a kis lapoczka, lábszárcsont... kis bordacsont. Ez volt a tálban csupán... Egyél, - azt mondja az öreg - ha megehültél, egyél...

- Mit egyek én ezen a csonton, - kérdeztem tőle, hiszen én nem vagyok kutya. De az öreg ember reám vigyorog s azt mondja:

- Lásd, Bonifác, tulajdon ezek azon csontok, valamiket te adtál vala a szegényeknek... Egyél belőle a mennyországban... Lakjál jól...

Oh, ekkor úgy megborzadtam nyomban és így mondtam: «Csúfság. Csúfság ez, Isten embere, ezen nincs hús». «Te se adtál a szegényeknek húst», így szólt és azzal a feleségem odajött hozzám, de már a székből és megrázta a karomat (de ezt már éreztem jól) és így szól: «Mit lát kend a levegőben?» - «Én?» mondom. S attól fogva húst is adott az apám a szegényeknek és a kutya-áknak vetette pedig a csontokat.

Ilyen volt is az apám, ilyen...»

A lovak lusta lépésben vonszolták fel a kocsit a Deménháza síkjára a cserék közé. Mily temételenek e cserefák; már sok századot láttak e vén fák, át se ölelheted a törzsét s csak úgy búsulnak az ősznek, örvendeznek a rügyfakasztó tavasznak, mintha ifjak volnának. Rezgeteg sátorukon átjár a holdvilág sugara, a selymes gyepet fényes ezüstpénzzel szórva be.

Trátyi belebámult a titokzatos árnyékokba s bólintgatott. Az apja... A lelke nem kóvályog-e itt a deménházi síkság cserefái fölött?... A lombokon át levillanó fény egyike, tán Trátyi apja szemének szűrő sugara az egyik? Íme: tegnap még rá se gondolt Trátyi az apjára, mert tudta, hogy csendesen méri a húst az öreg... ma látja: minthogy tudja, hogy nem láthatja többé soha...

A lovak alig baktattak. A Trátyi borostos durva képén egy vonás se mozdult; bogos, csúf keze pihent a gyepőlőszáron. Valami halk nesz kel néha és oszlik szét mindjárt a semmiségbe. Olyan az, mintha titkot sugna az éjnek egy rettenetes nagy száj... óh, még a meleg lehelete is érzik... Sofronika nesztelenül nézte az urát; a lovak megálltak a sötétben hallhatólag zihálva.

Trátyinak a szája kinyílott; a szeme fehére felmeredt. Így szólt valami rekedt, mély hangon valakihez:

- Te vagy az, apám, Bonifác?

Arra behunyta szemét, mind a két kezét előreszegezte, mintha elűzni akart volna valamit. És folytatta:

- Te! jöjj csak, apám... Tégedet nem félek, de mondd meg: miféle lovak azok ott a hátad megett, a melyek reám akarnak rohanni? Mily soványak mind... óh! a bordájukat mind megszámlálhatnám. A szájuk hasonló a karácsonyi turkáséhoz, a fogai olyanok, mint a kovácskalapácsé... hallod-e, mint csattognak? Jaj! hiszen a szőrük oly hosszú, mint a kecskék bundája őszön... Lovak-e azok valóban, Bonifáczius apám?

- Lovak? (S ijedten felkiáltott.) Lovak? Az én régi lovaim ezek lennének? Tulajdon azon lovak-e, melyeket én halálra üttem, vertem, kergettem - és nem adtam nekik abrakot, itató vizet?... Óh, attól nőtt meg, úgy-e a szőrük, a szomjúságtól? a foguk csattognak-e az étlenségtől? És most jönnek reám, hogy széttépjenek engemet?... hogy bosszút álljanak rajtam. Kegyetlen voltam én! azok lösznek őket?

- Hát ne hagyd őket, apám, Bonifác! hogy széttépjenek... Ne hagyj el, hiszen fiad vagyok, a tulajdon véred: Görög Trátyi, a bérkocsis vagyok, ne hagyj engemet, apám. Bűnös, gonosz voltam. Ne hagyj, hogy megjavuljak. Óh, vén ember apám, Bonifác... Bonifác, ne hagyj engem a бүдүбөн.

Valahol egy madár felvívogott messze; a havasi patak loccsant az ágyában, éles hanggal odább rohanva körül-köre.

Trátyi megrázta a fejét és öklével kitörülte a szemeit. Megnézte a lovait, az ostorhoz kapott, de leejtette mindjárt; aztán a feleségére tekintett valami lágy, bús nézéssel s a Sofronika keze után nyult s meggyőződéssel így szólt:

- Az apám csakugyan meghalt.

Elhallgatott és későbben folytatta:

- Találkozásom volt vele az imént. Ő megintett engemet. Bosszul bántam az állatokkal. Mi? Miért hagytad, Sofronika eztet, ha láttad? Te is hibás vagy. Az imént láttam az apámat. Nagyon megnőtt a szakála és csak oly lepedőbe volt betakarva, mint amaz ember, ki nekie megjelent egyszer a mennyországban... Szerencse, hogy nem hideg az ájer. Meghülhetne az öreg...

Aztán leugrott Trátyi a bakról, megtörülte a homlokát és megsimogatta a lovait.

- Mily furcsán érzem magamat. Jöjj Sofronika, jöjj, itassuk meg a lovakat. Szomjasok lehetnek. Légy jó szívvel az oktalan állatokhoz, miket hatalmunk alá adott az Isten.

Az Isten...

Csak káromkodás közben szokta emlegetni Trátyi ő szent felségét, minek okáért Sofronika félénken, halkán ismételte:

«Az Isten, az Isten...»

S megittatták a lovakat.

Aztán csendesen tovább ballagtak az éjszakában.

A szép, enyhefényű hold besugarazta őket.

Az óra.

Bárha azon nap meszelni akart Veronika, mégis elment reggel a kismisére. Mindent az Ő nevével kezdjünk, hogy jól végezhessek. Nyájasan köszönt mindenkinek; a kereszt előtt pedig néhány ígét sóhajtott fel a boldog kimulásért. Egy reszketős vén pap mondta a misét, szép leptiben. Veronika minden világbeli dolgát elfelejtve, végezte imádságát s nagyon megkönnyebbülve, mindjárt haza sietett.

A meszeléshez való kipakkolás nehezen ment. Minden bútordarabjához valami emlék köti. Ez az apjáé volt! az a meghalt fivéréé. A tükörben a bátyja tanulta a predikációt; a vaskereszt előtt rebegte el az anyja a mindennapi imádságát.

A mint megfogta valamelyik darabot, elgondolkozott egy perczig. Az «andenken» vörös, metszett poharak az asztalon állottak, mikor Veronika jegyváltását tartották... egy réz-serpenyős kompon tulajdon az a szerszám, melylyel felmérte az apja az arany-ezüst marhát az utolsó huszasig, mikor a hitelező németeket kellett kifizetnie. Legnagyobb vagyonkereskedő embernek: a tiszta, szeplőtelen neve! Odaadott mindent s akkor persze összement a Veronika kézfogása is a vőlegényével. Óh! az ember élettörténete mint meg van írva egy ilyen kis szoba egyet-másában... Az ágy, az asztal, a findzsák, a kávészemekből, faszegekből, mohából összerakott kép, mind elmúlt jó időkről beszélnek, ki verejtékes napokról, ki nyugalmas estékről, ki derüről, ki boruról...

Szerencse, hogy minél kevesebb ideje van egy magában élő vén leánynak az efféle tátogásra. Annyi por szállong egy ily szobában; annyi lyuk vár a foltozásra, hogy csak elég időt szakíthasson reá. Egyiket végzi, a másikat kezdi... Az ábrándozás csak gazdag embernek való luxus.

Szép, derűs nyárutó nap volt. Veronika összehúzott mindent a szoba közepére s betakarta rongyokkal, nehogy a mész beprecskelje. Mindez nehezen ment. A takaró alatt az óra ütött. Veronika megállott. Kissé megilletődött. Tik-tak... ütött nyolczig. Mintha az emlékeket őrző agyán kopogtatott volna. Ezt az órát jegyesétől kapta valaha. A kis rézszerszám tetején, egy kuporgó angyal mutat előre, kifeszített szárnyú pillangók között. Szépen kivette Veronika a takaró alól az órát s óvatosan, gyöngéden kitette a fényesen sütő napra, a virágzó violák közé, a belső ablakot betette, nehogy valami érje a meszelés alatt.

Aztán nekivetközödött, őszülő lesimított haját bekötötte és hozzá fogott a munkához.

Békességes lelkét kissé megzavarta a sok emlék, a mint a házbeli holmikkal bibelődött. Valamikor nem gondolta, hogy a szobáját maga fogja meszelgetni. A keresztelésen többen voltak, mint a mennyien lesznek a temetésén.

Uff! A fal stráfos lesz, ha az ember esze nem jár a meszelője mellett. Megrázta a fejét s jobban neki látott.

...Formás, jókedvű ficzkó volt, az igaz - a jegyese. Ő vezette az apja boltját, mikor már Lukács bácsi (a Veronika apja) öreg és ügyetlen lett. Nem volt móka a társaságban, ha ő hiányzott volna. A kötőtűket ő szedte ki a nénikék kötéseiből, táncz nem ért semmit, ha nem ő kezdte s a kezét szorongatták a barátai úton-útfélen. Így szerette mindenki, vigan éltek, mikor egyszerre tönkrement Lukács bácsi. A boltot bezárták s ő így szólt Lukács bácsinak: «Rám kell bízni, bátyám, a németeket; majd könyeznek utána, a míg egy sustágot fognak látni a pénzük-ből». «Vajjon nagyobb lesz a becsülete, ha semmije se lesz?» perelt így tovább. Veronika kipirult az emlékre, (tán csak a munkában), mert ekkor kergette ki jegyesét a szobából az apja...

Veronika megállott és megtörülte a homlokát. Az óra kinn egyforma tik-takban hirdette az időt. Soha se tudott haragudni reá eléggé. De senkire se tudott haragudni egész életében, csak szeretni, szeretni, szolgálni, túrni, túrni. Megtörülte a homlokát, de mindjárt megfeddte magát feltolakodó keserőségeért. Belecsapta a meszelőt a cseberbe, hogy szétfreccsent. Valami neszelést hallott az utcáról s oda ügyelt.

Egy mezítelen, sovány, fekete gyermekkar nyúlt föl a violák közé az ablakra s egy kis kezecske megfogta a babás rézórát óvatosan.

Veronika odaugrott. De míg az ablakot felnyitotta s a violák fölött kinézhetett, a kis leány eliramodott az órával az utcán föl.

- Hej... hej, - sikoltott utána. A gyermek egy pillanatra visszatekintett s rohant odább.

Veronika lecsapta a meszelőt, hogy utána fusson. Azonban az ajtónál megállott.

A gyermeket megismerte.

- A leányka... a leányka... rebegte.

Ott maradt s reszketett.

A leányka... minden gyerek közül csak egy mozdulatára is megismerte volna. Köny szivárgott a szemébe. A régi jegyese leánya volt ez az elhanyagolt, sovány gyermek. Keserűen, félhangon mondta: «Az apja leánya... Az apámat meglopta az apja... a leánya meglop engemet.» Én jó Istenem! Egy ekkora semmiség. Tán imádkozni se tud. Lopni igen. A vérében van. A könyek meggyűltek a szemében, s leperegtek az arcán.

A szemben lakó csizmadia polgár, Pataki felháborodva rohant át az utcán:

- Kára van, kisasszony! Ellopták az óráját. Láttam a tolvaj kölyköt. Itt oldalog egy idő óta az ablaka alatt. Látom s mondom a fiának: Te Misi...

...A gyerek... a gyerek... Ha szól Veronika, megfogják és megkötve hozzák vissza a leánykát; gyalázatra, reszketve.

- Nem, szomszéd, nem lopta; köszönöm. Én adtam az órát neki.

- A kisasszony adta? Az ablakból? Nem volt ott a kisasszony, mikor elcsipte a gyermek. A kisasszony adta? Hát úgy is jó...

- Köszönöm, köszönöm, szomszéd, figyelmét, de neki én adtam az órát... Nagyon szerette a bubákat rajta. A bubákat.

- Úgy? A czudar csavargó kölyköt mi sokszor látjuk. A városszolga megverte most a heti-vásárkor is, mert murkot lopott. A kisasszony adta az órát? Az apja is nagy betyár s azt se tudja az ember, miből él? Pedig ő viszi vásárnaponként a szót a korcsmában s urasan költ. De ha a kisasszony ajándékozta? Az más.

És a polgár megcsóválta a fejét és rávigyorgott Veronika kisasszonyra. Aztán némi közönyös megjegyzést tett a meszelés felől s hazasétált, elnéző kegyességgel. «Hazudik - morogta s bevágta bosszúsan az utca kapuját. - Csinos esetke! Az ember így tegyen szívességet a szomszédainak».

Ha följelentené Veronika?... A városszolga ismét megverné a leánykát és beledugná egy piszkos lyukba a szegényt. A haragján mindjárt felülkerekedett a sajnálkozása. Hányszor látta a nyomorultat. A tekintete egészen az apjáé, a milyen volt fiatal korában; és az ajaka is tisztán az apjáé... Istenem! Egészen haszontalan holmi az egész óra! A meszelő nyelét tartva, nézett messzire a berek fölött elvonult hegyek kékjére... Fekete, gyenge karjait összeszorítának

lánczczal, megrugdosnák sovány testét s a gyerekek lepöknék az úton, a mint vinnék. És mindez egy óráért... egy akármilyen óráért... és ismét megtelt a szeme könnyel. Gondolkozva járatta a meszelőt, mintha álmában tenné.

A déli időt elharangozták s így mind piszkált fáradtan a meszelőjével. Elfelejtette az ebédjét teljesen. Délután a szegény cigányné felsúrolta a padimentumot. Ő is tudta a híres eseményt az órával és mind az egész utcza. Mindenki tudott a lopásról is, a gyermekről is. Délután begyűltek a Veronika házába. «A szarkafióka nyakát ki kell tekerni...» mondták a gyermekről. A kisasszony beszédét nem hitték el. «Tolvaj az; tolvaj az apja, tolvaj az anyja... Nekik ne beszélje az effélét senki!...» Az apjától tanult. Tán ő is tanította rá, hogy a kisasszonyt rabolja ki. Munka között mind a leányka tekergő apját rágták. Az már mindenféle volt. Nagy halász s a mesterembereknek vág reszelőt, de csak akkor, ha éhes volt. Különben a cigánymezőkbe húzódott meg s onnan vett feleséget is. Ki tudja, mi is lett vele? De nemrégiben valami ujságokat kezd árulni a vár mellett lakó szegény mesterembereknek. Dugva hordja az ujságait, s hol egyiknél, hol a másiknál gyűlnek össze, hogy felolvassa nekik az ujságait. Azóta jól él. Mindég jóbeszédű ember volt fiatal korában. Veronika csendesen törülgette a bútorokat s úgy tett, mintha nem is hallotta volna.

A nehezebb munkákat kivették a Veronika kezéből s emelgették, tisztígtatták, csakhogy beszélhessenek s szidhassák a haszontalan embert. A gyermeket ruhával (beszélték) itt-ott irgalomból látják el, mert az apja nem is tud róla. Mégis láttad! hogy jár azután a gazember után, mint egy kutyakölyök. Ha látjuk az apját, a mint a szomszéd falvakba megy az országúton, néhány lépéssel baktat utána a kis czófra; - ha a mesterembereknél befészkelődött (vacsora idején), szépen besurran a gyermek utána, soh'se hajthatod, ne félj! Lekuporodik egy szegletbe, mint valami piszok... Igazi cigánytermészet és ragadály, mint a bojtorján...

Estefelé egy kis kávé melegített Veronika magának. Nagyon le volt verve. Csendesen vizsgál-gatta magát: mi bünt követett el mostanában, hogy az Isten büntetéseken annyi megpróbálást mért reá ez egyetlen napon? Szenet tett a vas szélkemenczébe és a tej mellé ült, nehogy kifusson. A findzsát az ölébe tette s élesztgette a szenet. Halkan nyílt meg az utcza kapuja. Jól hallotta, de (a tej miatt) meg se mozdult. A pitvarajtó is csikorgott, halkan nyomogatta valaki a szoba kilincsét. Félrehúzta a tejet s felkelt. Már alkonyat volt a pitvarban. A riglit elélhúzta s kinyitotta az ajtót.

A homályban jól meg kellett néznie a jövevényt.

A gyermek volt, a kezében a rézórával.

Be se lépett, csak a küszöbről nyujtotta Veronika felé az órát. A vén kisasszony felugrott:

- Lépj be hát.

- N-e-m. Csak visszaküldték az órát.

- Vissza? Ki küldte?

- Ő. Az apám.

- Küldte? tőled?

- Parancsolta, hogy hozzam vissza.

Veronika megfogta az egyik kezével az órát, a másikkal pedig besegítette a reszkető gyermeket a vállánál fogva s leültette a tűz előtt való székre. Maga elejébe állott.

- Tán magad akartad hazahozni az órát?

- Nem... Ő küldte, az apám. Megparancsolta, hogy megmondjam magának, hogy ő küldte.

Azonban remegve folytatta:

- De tegye le a kezéből az órát már. Nem szeretem látni.

- Mert én tegnap óta semmit sem ettem, azért vettem el az órát. S az apám nem volt akkor odahaza, hogy adjon ennem. Azért elmentem valamit keresni s megláttam a maga óráját az ablakban... De jaj, mikor az órát meglátta az apám... Látja! Azt hittem, meg fog ölni!

- És két nap óta nem ettél?

Ez fogta meg legelőször. Az anya szólalt meg leghamarabb Veronikában. Szép lágyan letette az órát, (elfordulva megcsókolta), a gyermeket nézve szüntelenül; a tejet visszatette a kemenczére. A gyermek sirni kezdett.

- Haragudott érte az apád?

- Megvert érte, de nem fájt. Mégis megcsókolta az órát apám, úgy, mint a hogy maga megcsókolta az elébb titokban. De ő megsimogatta és megcsókolta és akkor megvert engemet.

- És megvert?

- De otthon maradt egész nap. Pedig máskor sohase ül otthon. A fejét letette a karjaira az asztalra és reám se nézett. Most alkonyatkor ismét megvert és borzasztóan kiáltott: hogy mindjárt vigyem vissza. Igen, de én féltem, hogy maga is megver. De maga, úgy-e, nem ver meg?

Veronika halkán rebegte: «Dehogy, dehogy» és lehajolt a tejhez, pedig nem is főtt még, hanem fujta a szemet és köhögni kezdett és elfordult, hogy a gyermek ne lássa; de félkezét a gyermek felé nyújtotta:

- Ne félj... csak fogd meg jól erősen a kezemet.

De a gyermek azt nem merte megtenni, kivált, hogy a kisasszony olyan furcsa hangon beszélt, mintha a pinczéből szólt volna fel. Azonban egy kissé bátrabb lett mégis. Veronika a tálasig ment s a legszebb aranyos fíndzsáját vette elő. A gyermek azalatt bátorságosabban fecsegett:

- Pedig én mit tettem? úgy-e? Az apám azt mondja, hogy minden a mienk, a mit látunk, csak a gazdagok lopták el tőlünk. Úgy-e? Maga gazdag pedig? Aztán az óra künn volt az utcán, úgy-e? Hátha az nem is a magáé? nekünk pedig semmink sincs és az apámnak sincs, mert ha neki volna, adna nekem. Úgy-e?

A tej felfőtt s Veronika mind a két csészét teletöltötte. A kenyeret kétfelé törte s a nagyobbát a gyermeknek adta.

A gyermek vonakodva vette el. Azonban mindjárt nagyokat harapott a kenyérből.

- Milyen jó maga... Már nem is haragszik? Miért jó maga? Mondja? Megcsókoljam a kezét érte?

Elhallgatott s ismét mondta:

- Azt mondta az apám, hogy egyszer minden a mienk lesz. Akkor én is adok magának mindent, mert maga nem is vert meg, még kávé is adott...

És hátradólt háziasabban a széken és hintáztatta mezítelen lábait s hizelgően mondta:

- Milyen jó itt magánál... Milyen szép és tiszta. Maga meszelte, úgy-e? mert láttam a reggel. Nem hagyja, hogy én itt lakjam?

- Mit mondsz?

- Mert hova menjek én most? Én máskor is hálтам kinn az erdőben az agyagdombon, a hol a gödrökben nem is fúj a szél, se az eső nem veri meg az embert. De örökké ott nem lehet lakni, pedig az apám, mikor elkísért idáig a berek széléig, (hogy lássa, behozom-e a maga óráját), azt mondta, többet ne jöjj haza, mert én nem lakom ott többet. Hát akkor én hol lakjam?

A Veronika szive szorongott s leült a földre a gyermek széke mellé s megfogta a kezét.

- De ne fogja meg a kezemet, mert én többet nem csinállok rosszat, ne féljen. Ezt is azért vittem el, hogy eladjam a zsidónak kenyérért, mert nem volt kenyérünk...

- S elment az apád?

- De én tudom, hol kapom meg ötet. Ő ilyenkor elmegy az oláh faluba s ott a dászkaállal beszél, de akkor engemet elkergetnek, hogy ne halljam. Pedig én tudom, hogy mit akarnak ők; hogy mindent elvegyünk az uraktól, a kik ellopták tőlünk a mi pénzünket.

Már teljesen besötétedett. A szén villogott a kályhában, mint az ördög szeme.

- Én elhálnék a földön szépen s nem köhögnék éjjel. Maga is haragszik, ha köhögnék? «Úgy ugatsz, mint az anyád», mindig azt mondja az apám, ha köhögök. Pedig csak a kutyák ugatnak, úgy-e? S az anyám rég meg is halt. És nekem semmi se kell s én magát szépen betakar-nám, mint a hogy az anyám betakart engemet, mikor kicsi voltam, ha lerugtam a paplant...

S élénkebben folytatta:

- De maga nem is ügyel reám?

- És az apád hol van?

Arra a gyermek nesztelenül felkelt, szépen letette a csészét s a Veronika kezét lopva megcsókolta a kávéért. A vén leány megfogta a gyermek fejét s megölelte. A gyermek megütődve nézett rá.

- Mit csinál? - kérdezte. Miért ölel meg?

- S hol az apád?

- Az apám? idáig kísért el a berek széléig, a nagy görbe fűzfáig. Nem jön? hogy nézzük meg őt?

Veronika csodálkozva nézett a gyerekekre, de (tán azt se tudta, mit tesz) kézen fogta s bezárta maguk után az utcza kapuját.

A gyermek előre szaladt, mint a szél.

- Itt volt, itt (kiáltotta), az apám.

És fényes szemeivel meglátta, hogy a görbe fűzfán túl egy fekete alak mozog s arra élesen visítani kezdett:

- Apám, apám!

Akkorra Veronika a gyermekig érkezett. A fekete alak megmozdult a berekben és sebesen eliramodott a nagy Maros felé. A gyermek utána futott. Az alak dühösen rohant az éjbe. A száraz fák recsegték a talpa alatt.

A gyermek csüggedten tért vissza.

- Elfutott... Pedig ő volt, pedig ő volt, én tudom azt...

Veronika kezén fogta a gyermeket.

- Visszavisz engemet magához? - rebegte. - Én most úgy félek, nem is tudom miért...

A kapunál azonban mégis így szólt:

- De reggel utána megyünk, úgy-e? úgy-e? Mert maga beh jó! És én nagyon szeretem magát.

És ismét megcsókolta a Veronika kezét alázatosan.

Aztán beléptek a szép, tiszta szobába mind a ketten.

Levél haza.

Anyó lelkem!

Nagy bajba estem. Félek, hogy ki se lábalok belőle. Meg tudnád mondani: mit tegyek?

Én úgy tettem, a mint te meghagytad. Eljöttem, látod, hazulról, hogy a városi zajban elverjem emésztő búmat, vágyakozásomat, az én elpártolt édes leánykám után. Nagyon egyedül vagyok, ha te nem vagy itt, anyó.

Megírom neked, mi történt.

Megutáltam a magányt az emberek sokasága között és kijártam a Maros mellé a bűm nagy társaságában - egy halászbottal a kezemben; s egy nap (úgy vélem, vagy 10 nap előtt, ha nem zavarodtam össze a számításban) úgy alkonyatban a «nagy bolygó» partján valami ok nélkül való szorongás fogta el a szívemet: - a veszedelemnek előérzete.

Ekkor, ülven a homályosodó parton elmélyedve, néhány ölnyi távolságban a lábamtól: egy maszatos, fekete tömeg került ki a vízből a fővényre.

Azt hittem, valami nagy nyálkás, hináros faág vetődött ki s mert oktalanul ideges voltam, elfordultam tőle. De mintha csipős hangyák mászkáltak volna a gerinczemen, úgy izgatott a fekete holmi a fővényes parton a hátam megett, hogy visszafordultam feléje. Mély sóhajtást véltem hallani. Nem sóhajtott senki, csak a kiloccsanó víz, a Maros nyálas szája, nyalt ki partramosott áldozata után. Ismét visszakaptam a tekintetemet s felkeltem, felsodortam a halász-zsinóromat, hogy elmenjek. Nem tudtam. A szemem ama fekete holmira visszatévedt, pedig a homály omolva ereszkedett le és alig lehetett megismerni: mi hever ott.

Féltem. Mégis közeledtem. Nem tudtam elmenni onnan. A honnan, láthatod: a Sors kiszemelt a szerencsétlenségre és erőszakkal sodort a bűnbe.

Mert abba estem.

Egy holttest hevert a fővényen. Nagyon csúf volt. A szeme nyitva; a teste felpuffadva. Ekkor a várbeli toronyban éppen hatot kongott az óra. Ráfeledkeztem a halottra - míg ütött lustán az óra. A gyomrán az óraláncza megfeszült. Aranyláncz volt, fényesen villogva ki a mocsokból. Siket, félelmes csend volt, csak a fülemben zizegett a rohanó vér.

Vajjon ki lehet e lepecsételt titok? Elkeseredettség, vagy a bűn áldozata? Reszkettem, alig állottam a lábamon s elesem, ha hozzám ütődik egy hajló fűszál. Felemeltem a lábamat, hogy odább sompolyogjak, de nem mertem ismét letenni, nehogy zajt okozzak. Tudom, hogy a hideg verejték lepergett a kalapom alatt a homlokomról, s végigfolyt forró orczámon.

Mindig kissé gyámoltalan voltam, - minthogy gyenge voltam testben, - aztán sokat is bánkódtam az én édes leánykám után. Ej no! hát akkor sirtam, sirtam és tudom, hogy a doktor mennyit csóválta a fejét a betegágyam mellett...

A növekedő homály azonban mintha megtaszított volna. Fuss. Az ösvény vége vaksötét volt. Megembereltem magamat, megtörültem a homlokomat. Egy pillanatig úgy tetszett nekem, hogy ama holmi ott alant megmozdult volna s a halott összehúzódó, kidagadó gyomrán az arany-óraláncz felcsúszott és leesett volna... és arra megiramodtam.

Igen, futni kezdtem.

Egy göröngyben azonban mindjárt megbotoltam, féltérde estem s megütöttem magamat. Arra felszöktem s boszuság fogott el a fizikai fájdalom mián. Káromkodtam.

Nevetséges. - Hiszen nem vagyok én már gyermek. Huszonkét esztendő telt el, mikor a betegágyamból keltem fel. Csak azért is. Most vissza fogok térni a partramosotthoz és megnézem, hogy hírt vihessek róla - a rendőrségnek, ha a városba térek.

A halott idős ember volt. Azt hiszem. De nem mertem megnézni jól az arcát. Valami mészárosféle ember lehetett, mert kövér volt és nagyon vastag óralánczot viselt.

Az óralánczát néztem, úgy hogy egyebet ne is lássak belőle. Abba kapcsoltam a szememet.

Valaki jönni fog. És elviszi a lánczot. Bánom is én? Mi közöm nekem egy arany-óralánczhoz? Van nekem. Tőled kaptam az órát anyó! az érettségimre. De a halott óraláncza megzavart. Valami unszolt arra, hogy vegyem el. Én? Megundorodtam a gondolattól. A belém nevelt becsület megémelygett tőle. Azonban a ragadozó vad, mely akkor is hozzákap egy darab prédához, ha már jóllakott is - megmozdult bennem.

Ragadd meg azt a drága holmit.

Alkudozni kezdett a bennem nősző facsarosság a tisztességemmel. Fogd meg. Az az érték. És a senkié. Mire ott veszni hagyni? Valami jót lehetne csinálni vele. Például egy szegény embernek adhatom, a ki megalapíthatja vele az életét. Átsuhant az agyamon csak ez a hazugság. Mit se akarok vele kezdeni... Nem. A terhes asszony halálos, emésztő vágyakozása borított el. Reszkettem a kívánságomban. A halottat is elfelejtettem, óh, hidd el, anyó.

Az ördög suttogott a fülemben ama nehéz sötétségből, mely mind ereszkedett inkább le. Összerázkódtam. Egy gonosz eltökéltség... s a következő pillanatban hozzáértem a lánczhoz, a nélkül, hogy látnám a halottat. Gyűlöltem a szerencsétlent.

Mily hideg volt az arany!

A láncz engedett. Aranyóra volt a végében. Elhajítottam messze, a mint kirántottam a zsebéből. Az ösvényre esett. Egy vízcsepp pergett le róla a kezem fejére... Égetett. Futva menekültem, szinte ráhágta az órára az ösvényen. Átszöktem rajta, mint egy kigyón.

Azt se tudom, mit tettem. Hirtelen visszafordultam, a földre hajoltam s felkaptam az órát és végignyargaltam a berken. A lélekzetem elfogyott a vámház előtt és lerogytam a padra.

Valaki megszólított. A vámos volt.

- Szép az este - mondta...

Összerázkódtam a hangjától s erőt véve magamon, beiramodtam a városba.

Egyszerre ez jutott az eszembe: Miért futok? Mindenki gyanusnak fogja találni a futásomat. Tán ki is találja mindenki, hogy menekszem, hogy loptam... loptam... Otthon bezártam az ajtómat és kétszer is megvizsgáltam az ajtó erősségét.

Az ágyra dobtam magamat. Az utcáról behangzó zaj a fejembe nyilalott. Meg fogják-e tudni a tettemet? Kitalálják. A Maros mellett horgásztam. Ez bizonyos. A halott láncza hiányzik. Ez kétségtelen. Ki vitte el? Ki volt ott?

Bebujtam a paplan alá. Újjal fognak mutatni reám. Tolvaj... Egy halottat lopott meg.

Miért? Az éhség vitte e lépésre? Nem. Rothadt belül... Nagyon hitványul éreztem magamat. Forgolódtam a fekvőhelyemen s a testem savanyú izzadtsága undorral töltött el. Émelyegtem. Menekedem hazúlról. Felkeltem s ki akartam lopózni a szobámból a Maros mellé, hogy

visszateszem az órát. De csillagtalan, vágható, nehéz éjszaka volt künn. Nem mertem megfogni a kilincset.

Hajnatra iszonyú nyomorúan voltam. Akkor elnyomott a bágyadtság s arra nyitottam ki a szememet, hogy egy óra ketyeg valahol.

Szorongva hallgattam. Tik-tak... tik-tak. Ügyelek: honnan jön a hang? Óra nincs a szobában. Óh. Ez ugyanazon óra. A halotté.

A kabátom zsebéből jön. A fületem közel tartottam a ruhadarabhoz. Szól... szól...

A szoba tulsó felébe húzódok. Ketyeg. Mit tegyek? Ki akarom venni a kabátból, hogy hajítsam a benyíló kamarába. Nem bírom megfogni. Tik-tak. Mind élesebben lármázik.

Kimenekedem a szobából. A kabátot az órával együtt behajítom a benyílóba. Mégis szól. Rá-hajigálom az ágyneműt mind, a párnákat, a derékaljakat. Rá is taposok. Egy hegyet hajigálok rá, rongyból. Mégis szól.

Ekkor kiosonok a szobából s a kulcsot a zsebembe dugom, nehogy bemehessen valaki.

Egész nap kóboroltam. A város másik felén tekeregtem, természetesen az erdőben. A Marost meg nem közelítettem volna a világért sem. Óh, ha találkozom valakivel, a ki rám mutat. A harkály kopogása is megriaszt.

Az éhség üzött be estére és a város végén egy kis korcsma veresabroszos asztala mellett adattam valamit magamnak. Fuvaros emberek ittak s egy részeg csizmadia siratta a hazát. Rám se néztek. De mind elmentek később és a korcsmárosné csípőre tett karokkal néz kérdőleg reám. Az éjjelt a kávéházban töltöttem, itatva a cigányokat, hogy a pirkadásig legalább legyenek a társaim. Ekkor buta fejjel botorkáltam haza.

Úgy ruhástól kuporogtam a divány szegeletébe. A szemem majd leragadt. Az ágynemű oda-benn van egy élő órán. Minden ijedségem visszatér erre a gondolatra. Nem tudok elaludni. Ekkor az óra üt.

Üt.

Hatot egymásután, lepegve, tompán. Ennyit ütött akkor, mikor a halottat kidobta a Maros. Honnan jön az ütés? Az ágyneműk alól beszél. Egy... kettő... három... hat. Éppen: hat.

Eszem nélkül vettem a kalapomat s nekivágtam az utcának ismét. Már éled. Egy rendőr az utcasarkon végigmér. Tán reám teszi a kezét: «Hol az óra? Hallja!...» Besurrantam a szegeleten és futva iramodtam meg.

Azon nap a szomszéd falu határában aludtam egy boglya mellett. Egy kuvasz ugatott elébb, de a szemem leragadt a fáradtságtól s arra a lábam mellé heveredett. Egészen kóczos lettem. Azért bemenekedtem a falusi korcsmába, ott maradtam. Senki se ismer. Ott is aludtam.

De másnap csendőrös közeledett az országuton. A falusi ravaszképű fogadós rejtelmesen hozzám hajolt:

- Fusson - lehelte. - Csendőrök jönnek az úton.

Meg voltam bolondulva. Felugrottam. A hátulsó kapun tuskolt ki a fogadós s én eszeveszetten rohantam végig a berek ösvényén a város felé.

Azóta, anyó, éhezem és futok. A lábszáram reszket, a fejem zúg s összerázkódom, ha egy légy reám száll.

Megpróbáltam, hogy korhelyek közé ülök s iszom reggelig velük. Akkor ettől félek: hogy kifecsegem ocsmány titkomat részeg fejjel, hogy megloptam egy halottat; s elszököm a kompániától.

Elhitványkodtam. Lerongyosodtam. Nem merek haza térni.

Ott ketyeg az óra a szobámban és üt hatot... épen hatot!

Egy nap lopva odahúzódtam a Maros felé, a hol halásztam. Mint remegtem! Bokortól-bokorig bujkálva odáig, csúszva.

A fővényes mart üres volt.

Tán elvitték. Tán eltemették. Az óra azonban él és üt.

Mit tegyek?

Kezdem megszeretni a vizet itt a bolygó mellett.

Oly lusta, lágy, puha itt a Maros vize. Nagyon mély. Alig mozog a víz színe.

Csábit a mélységes nyugalom.

Bár jönnél utánam, anyó! Félek ettől a vitzől.

Vonz...

A fehér ház.

- Ibolyák! Erzsi mama, egy csokor ibolya, - kiáltotta Mariska, szőke feje fölött lobogtatva az illatos virágot és végigtánczolta a szobát. Az ablakpárkányra tette a virágcserepek közé valaki. De én megláttam a puha kalapját s polyhos keztyűjét. De nem lehetett kinyitni az ablaktáblákat a cserepek mián. Várj, várj, kiszaladok a kapuba, hogy lássam, ki hozta?

- Nem, nem, lelkem. Mit gondolsz? Illetlen lennél.

- Eressz, Erzsi mama! Ne öltsd fel a szigorúbb képedet. De látni akarom: ki hozta az én ibolyáimat? Azt hiszed, lelkem, hogy nekem hozta?

- Hát kinek másnak?

- Óh, én édes anyókám! Süsd le csak a szép szemedet, te édes szentem. Nagyon illik neked... Persze, akkor mindjárt nem is hiheti senki, hogy neked hozta volna... Hány esztendővel vagy is vénebb, mint én? Lássuk. Öt... hat. Hat, csakugyan, édes anyókám. De várj, várj... a virágos gavallér eltűnik a látóhatárról, míg te dulakodsz velem.

Nevető, finom kis arcját kitúrta a virágos czineráriák között, hogy kilásson. Még reggel volt; az utca néptelen. A tavaszi napfény előntötte az apró házakat. A nyugtalan leányka derekát átölelte a «kis mama», hogy visszahúzza az ablakból. A leányka duzzogva rákoppantott az ölelő fehér kézre.

- Irígy vagy, látom, irígy vagy. Nem akarod, hogy lássam a gavalléromat... Vagy tán a te gavallérodát félted tőlem, nehogy elszeressem előled? Óh, Isten. Eltűnt. Senki sincs az utcán.

Az ajakát összecúscsorította s így szólt: «Mú! te csúf mama», - de mégis nagyon derült volt. Az ibolyacsokrot megszagolta, egy szirmát lecsípte fehér fogával, aztán okoskodva feltartotta kék szeme elé.

- Nem tűzöm a mellemre, lelkem; nem is tűzöm a tiedre, mert nem tudom kié? A pohár semleges terület... Odateszem a dolgozóasztalra, kettőnk közé. De ne vesszünk össze felette, lelkem, látod, nagyon szép reggel van.

Messze valahol harang hangja ringott át a langyos levegőn, de oly tisztán, hogy az ütés után való zúgás is hallatszott. A leányka felemelte a fejét és elnézett a virágos cserepek fölé.

Erzsi volt a ház feje. Árván maradtak s a nagyobbik beállott édesanyának, az igazi anya helyett, ki elment örök útjára s az ő gondjára hagyta a kis Mariskát. Ahhoz képest ő a komoly, a csendes, a dolgozó, a zsörtölődő, a kényeztető mama. Sugarabb volt, mint a huga; a haját a homlokára simítva viselte s ha ruhát varrattak, a diszítés dolgában adta a meglett hölgyet, míg a bájos kis Mariskát elhalmozta piperével. Kívülük még csak a vén Rebi néni lakta a kis fehér házat. Az anyjuktól örökölték őtet is: a stájfpomádés, fehérhajú, hosszúderekú, bogosujjú, áldott jó öreg leányt s hárman csendesen, zajos örömeik, nagy bánatok híján, tán álmok nélkül is szűkölködve, úgy éltek, hogy észre se vették, hogy élnek.

Egy ibolyacsokor... Úgy belecseppent az életükbe, mintha egy színes pillangó hullott volna le a magasból a szunnyadó tavacskába. A Mariska fejében egy csokor névtelen ábránd rajzolt fel, míg babrált a varrásán; a kis mama pedig minduntalan csörgött, az apró porcellán-semmiségeket törölgetve a finom állványocskán. Egy kis üveggalamb szárnyát le is törte. Megállott előtte s elborult a szeme. Édes kis emléke volt. Egy tanulófiu lakott náluk még az anyja életében. Mily rég volt! Távolról atyafiak is voltak. Kis, tömzsi, szótalán, szelíd fiu. Akkor feleségesdit játszott vele. «Kálmán néninek» nevezte őt, mert az ő kis szeretőjét Nagy

Kálmánnak hívták. Rég volt. Mennyi minden történt azóta. A kis fiú elkerült tőlük s kispap lett. Nem is hallottak többet felőle. Ez a ma letört kis galamb az ő ajándéka volt. Az Erzsi ajaka egészen ellágyult. Mint megelevenedik a szeme előtt az ő kis ura! S kifordult a szobából, nehogy észrevegye az elborulását a leánya.

Nagyon elfoglalták a fejét a reggelen esett semmiségek s úgy eltöltötte kinn az idejét, hogy a tizet is elűtött az óra, mire benézett ismét a szobába. Akkor csengetett valaki a kapun. Egy sugár, selymes-szakállú, barna fiatal ember lépett be rajta. Figyelve nézett szét az udvaron, aztán bátran belépett.

A kis Mariska felugrott és gyorsan súgta:

- Erzsi! Ez ő. Ismerem a kalapját. Az ibolyát ő tette az ablakba.

Aztán a csodálkozásban megnőtt szemmel kísérve a jövevény mozdulatait, tapsolva mondta:

- Hiszen ez Nagy Kálmán, a te kis szeretőd, Erzsi! Az én játszótársam. Nézd csak, nézd! Milyen szép legény lett belőle.

Az ajtó megnyílt. A kis Erzsi mama fölemelkedett, elpirult a homlokáig és halkán rebegte:

- Kálmán...

Egy pillanatig megállottak mind.

- Erzsi, - szólt a fiatal ember s feléje lépett.

A kis Mariska a fiatalember elejébe szaladt, de hirtelen megütődve, megállott félútban, a kezei lehullottak. Egy perczig merőn megnézte, aztán lehunyta a szemhéjait, mélyebben fellélegzett és visszalépett.

A vén Rebi néni csendesen benyitott az ajtón s megtörte a csendet:

- Te vagy az, Kálmán? Mit keressz te itt?

A fiatal ember mind a két kezét a vén leány elé nyújtotta:

- Én itthon vagyok itt, Rebi néni. Ide neveztek ki. Jegyző vagyok a törvényszéknél. De azt hittem, hogy örvendeni fognak rajtam és most vágytam látni a meglepetésüket.

- De hát a reverendád? Kispapnak indultál. Az anyád álmának vége? A primiczián nem csókolunk kezét neked?

Aztán kedvesen hozzátette:

- De így is jól van. Az Isten hozott.

Ő hozta s mégis nehezen melegedtek össze. A kis mama zavara oszlott el leghamarabb, de a kis Mariska nem is ült közjük, hanem távolabbról kelletlenül ügyelte váltakozva a nénjét s a fiatalembert.

- Semmi se változott meg itt, - mondta lágy hangján a fiatalember, - csak mi. A kis Mariska, az én játszópajtásom, az eleven, kaczagó, hunczfut leánykám kivált, mert ő idegenül néz reám.

- Miért? - felelte szárazon, de kissé fátyolozott hangon. - De hiszen én még igen kicsi voltam, mikor magát utóljára láttam. Most már nagy leány vagyok...

Ez a látogatás nem is tartott sokáig. A fiatal ember fölemelkedett és nem marasztották. A kis mama ránézett a leányára és nem merte marasztani; a kis Mariska szinte idegenül ügyelte a nénjét, ha vajjon ez nem marasztja-e? És a fiatalember leverten hajtotta meg magát, mert nem

marasztották. A szemét egy perczig csodálkozva felejtette a leányka kigyúlt arcán. Aztán elment.

A kis leány az ablak felé fordult, a mint a fiatal ember betette maga után az utcakaput. Aztán visszafordult s valami kicsinylő hangon szólt:

- Nem szeretem a Kálmánodat, Erzsi! Merev és csúf. Tetszik-e neked?

Azonban a kis mama mit se felelt, hanem leült az asztalka mellé, lehajolt a fiókokra, hogy kikerülje a huga ügyelő tekintetét és turkált benne zajosan.

*

Másnap kedvetlenül ébredtek meg. Rosszul aludtak. A házidolgok végzése közben kerülték egymást, s nem találtak beszélő tárgyat. Az ibolyacsokor megfonnyadt az asztalkán. Egyik se nyúlt hozzá.

Gondosabban öltöztek föl s erős, kritikus szemmel ügyelték meg az egymás piperéjét. Bizalmatlanabbak és szótlanabbak lettek.

Az idő elborult. Az eső szemelgetett s az eszterhaj alól egy házépítő fecskepár szüntelen locsogott. A nyitott ablakon át hallgatták, a varrásukat az ölükbe hullatva. Az álmodozásukat azonban restelték s nem magyarázgatták kedvetlenségük okát.

A kaput ügyelték s felriadtak, ha valaki benyitott. Ilyenkor lopva egymást nézték s elpirultak. Valakit vártak. Nem jött.

A mint alkonyatra hajolt a nap, a kis leány kilopózott a vén Rebi nénihez. Hízelegve dörzsölődött hozzá.

- Te mindent tudsz nálunk, lelkem...

- Valami kell neked, te macska, hogy így ölelgetsz? Mit kívánsz?

- Semmi, igazán, lelkem. Csak nagyon szeretlek. Hanem, lelkem, (a hangja suttogóvá vált), mondd meg nekem, mikor megy *hozzá* igazán Erzsi?

- Kihez, te?

- Óh, hiszen te tudod.

- Ez a bajod? Félsz kimondani a Kálmán nevét? No nézd ezt a csitri fruskát. Gyanús vagy. Nagyon megnézted Kálmánt s megriadtál tőle. Csinos fiú... Nem nyilalt valami a szivedbe? Miért menjen Erzsi férjhez hozzá?

- Hát hozzá készül. Látod! Te tudod!...

Az estét szótlanul töltötték el s mikor behúzódtak az ágyasházukba, Erzsi észrevette, a mint a leánya kilop néhány fonnyadt ibolyaszálat a pohárból és a párnája alá rejtette.

Az éjjelre kifénylett a hold. A friss, nedves lomb nehéz illata lengett a lágy, álmos levegőn, a kert fenekén egy madár csattogott. Csábító, kérő, imádó beszédét Erzsi mind jól megértette. Nesztelenül felkönyökölt. Felindulásában az ajaka rebegett. Ezüstsálak rezegtek át az ablak-tábla hasadékan s a futó sugár a kis leánya bánatos arcára tévedt, mely síróra állott. A szeme le volt hunyva. Mintha örökálmát álmodná. A szívébe nyilalt ez a kép. Valami névtelen félelem riasztotta meg. Aztán egy csepp könny buggyant ki az álmodó Mariska szemehéja alól, s mire a holdfény elszállt, a homályon nehéz, keserves sóhaj kelt át. Erzsike megriadva bujt a takarója alá, hogy ne hallja. Mégis hallotta. Minden öröme ez a kis leány. Az édesanyjuk halóágyán az ő gondjába hagyta. Ölében játszatta; ő vigasztalta kis bújában s az örömeiben vidult meg.

Kétségtelenül Kálmánnal álmodik, a kivel gyerekkorában játszott s most a szívébe szállt. Kétség, keserűség gyötri. Félti... félti attól, a kire úgy nézett, mintha az anyja volna. Ezért húzódott el tőle...

Hát vajjon nem félti-e ő is Kálmánt épen a leányától: Kálmánt, ki az ő titkolt ábrándja is volt. Jó. Erzsike arra született, hogy szeressen és feláldozza magát azokért, a kiket szeret. Mégis... Mit tegyen?

A kezét átnyújtotta a leánya ágyáig s gyöngéden megérintette a könyben úszó arcot. Keserűen felsóhajtott.

Másnap félve ölelte meg egy szó nélkül.

A leánykában mintha felolvadt volna ez ölelésben valamely kéreg, a nénje mellére dőlt és halkán sirdogálta:

- Én igen szerencsétlen vagyok.

- Bánt valami? Eltitkolod előlem az okát?

- Hát tudom is én, lelkem. Lehet-e valami bánatom nekem? De óh! mint szeretnék meghalni. Nem tudom, miért, anyám...

Később így szólt Erzsike:

- Sírtál az éjszaka.

A leányka sértődötten csippent fel hirtelen:

- Utánam kémlelsz?

Az egész napon át hánykolódott a szélsőségekben. Mindjárt visszautasító lett az ellágyulása után. Az udvar virágágyaiban babrált, mely az utcakapuhoz közel esett. Mert várt... várt valakit emésztő vágygyal. Estére ennek a kívánságának betege lett. Az ajakát égette egy név, melyet szeretett volna kimondani. Most kigyúlt és elsápadt mindjárt. Ha a nénje rátette kezét forró homlokára, felvetette különös fényben égő szemét s aztán durczásan elfordította fejét.

Aznapi se jött senki hozzájuk és másnap se. Istenem!

A kis mama eszében, aggodalmában minden képtelen terv fogamzott meg. Elfelejtette a maga szorongását, minthogy a leánya bújja foglalta el a szívét. Óh, mindent feláldozna azért, hogy ismét nyugodtnak, vidámnak lássa. A maga ábrándját elborította az aggodalom. Képes volna arra, hogy elmenjen Kálmán után s odavonszolja lázban égő leányához, ha megalázkodva rimánkodna is neki.

Egy pillanatra öntetsző mosoly suhant át az arcán. Hátha semmit se érne az áldozata, mert hátha Kálmán még mindig és egyedül Erzsikéért ég, úgy, mint gyerekkorában... Megsimította a homlokát, hogy elűzze a kisértő, hivalkodó gondolatot. Mire se gondoljon, csak a leányára, az édes kis leányára. Ha csúffá tehetné magát, utálatossá tehetné magát, hogy elfelejtse őtet. Vagy ha eltűnne az útból? Nem. A leányát tenné szerencsétlenné...

Az álmatlan éjszaka után a hajnali derű valami világosságot keltett föl a fejében.

Lábujjhegyen a leányához lépett, nesztelenül. Ráhajolt és megcsókolta:

- Nagyon szeretlek, lelkem! - rebegte és összeölelte a fejét.

Határozott.

*

A negyedik napon bátortalanul tette valaki a kezét a kapukilincsre.

A két leány mégis meghallotta s egyszerre fel-felugrottak.

- Valaki jön... rebegte nyugtalanul Erzsí.

A kis leány felcsippent, mint egy kelepcebe esett madár.

- Menj elejébe Mariska. Ő mindig ilyen tartózkodó volt. S mi nem bátorítottuk fel a minap. Menj szívesen elejébe.

A leányka megriadva rebegte:

- Te menj elejébe. Tégedet akar látni.

- Nem, az nem igaz. Éretted jön. Akarom. Menj elejébe.

A fiatalember tétován lépett előre a napfényes ösvényen. A tornáczról kedélyesen szólott reá a vén Rebi néni:

- Úgy jössz, mint a bűnös. A volt kispap, a ki gyónni jön. Rég várunk.

- Nem csak maga várt, Rebi néni?

- Óh, bolond te... Hát miattam jössz most?

A kis leány tartózkodó fejbiccentéssel köszöntötte s a keze remegett, a mint a fiatalember kezébe tette. Mind a hárman körülnéztek, mintha Erzsikét várnák. «Miért nincs itt» - gondolta a fiatal ember. «Őtet keresi!» - gondolta keserűen a leányka.

Jókedvű, fényes tavaszi nap volt. A jáczintok fürödtek a napsugár fényében s a ragyogó, friss füvek közül a férfihűség könnyű, szálló pelyhei szállingóztak az illatos levegőn.

A verandán állottak meg. A vén leány vitte a szót, de alig hallgattak rá. Némi zavarodottság ült középük s a ház ajtaját ügylték, melyen belül késlekedett Erzsike.

- Megvárakoztattalak? - csippent valaki reájuk.

Erzsike volt.

Egészen megváltozott. Tiszta homlokát néhány hajtincscsel takarta el s könnyű, virágos, nyitott karú pongyolát öltött fel, melyből gömbölyű karja fehérlett ki s melyen át teste ígéző vonalai áttetszettek.

Derülten lépett középük.

- Tetszeni szeretnék magának, Kálmán! A maga kedvéért csinosítottam ki magamat. Jóízűnek talál-e? Virágom nincs, ez csak a maga figyelmetlensége, édes, aluszékony, gyerekkori lovagom.

És kecsesen bókolt s ragyogó szemmel nézett rá.

- De milyen fonnyadt kedvben találalak titeket. Hogy van, Kálmán? Vártuk. Olyan derülten kopogtatott be az ablakunk párkányán az ibolyacsokrával, hogy azt hittem, megváltozott maga is, mint én. De az nem igaz. Maga a régi «néni». Emlékszik, «Kálmán néninek» hívtuk, mert úgy tudott pirulni, mint egy félénk kisasszony. Megtelepedett-e már?

A világias dáma mozdulatával helyet mutatott maga mellett s elnyúlt egy hintaszéken. Keskeny, nyerges lábacsájával meglóbálta, úgy, hogy formás bokái is kilátszottak szoknyái alól. A fecsegni vágyó könnyű hölgy módján, beszédes szemét ügyelve járatta szerteszét.

- Annyit kérdezek, hogy - látja - nincs idejük felelniök. Mi elvonulva élünk s belénk reked a szó, mint a szénsav a zárt borospalaczkba. Ha aztán kinyitják az üveget, habzik, forr ki az édes lé. Maga az, Kálmán, a ki a szánkat kinyitja. Csúnyának találja-e a lányomat, Kálmán? Ízes falat, úgy-e? Nem? Tizenennyolcz esztendő. A tavasz eleje. Az én tanítványom, de rossz tanuló... Olyan szóval, majdnem félénk, mint... mint maga, Kálmán, a «néni». Erre nem én tanítottam. Élni, ah, élni, hogy érezzük, hogy élünk... ő nem tud. Táncolni, kacagni... ki tanítaná meg? Tőlem nem tanulta meg.

A kis Mariska leplezetlen csodálkozással nézte meg a nénjét. A vén Rebi néni felállott és az ő édes, komoly, okos úrnője mellé lépett és elsimította a homlokáról a haját.

Erzsike tréfás duzzogással utasította vissza.

- Elrontod a frizurámat. Irigyeled tán, ha csinos vagyok, vén Rebi néni? Csinos fiatalember van nálunk s irigyeled a sikeremet. Te is Mariskát kényezteted. Várj. Ti unalmasak vagytok. Kálmán az én régi lovagom... Megmutatom neki a bűvőhelyeket, a hol csókolóztunk gyermekkorunkban... Akarja-e? A liceumbokor még azon a helyen áll. Dúsabb lett s mélyén szerelmes madár fészkel benne most is. Az én kis leányom epedve hallgatta a szavát az este is. Nem félne tőlem, Kálmán, ha velem jönne?

S felkelve, kezét a fiatal ember karjába öltötte és a leányára tekintett:

- Velünk tartasz-e? - kérdezte s azzal megindult az ösvényen gyorsan.

Az első fordulónál elfulva megállt.

- Kigyúltam. Ez a tavaszi levegő megmozdította az én lázongó véretem, mely rendetlenül buzog föl az ereimben. Várjon, - mondta. - Maga, a szemérmes «néni», nem botránkozik-e meg, ha könnyítek magamon?

És leroskadt a hajlós kerti székbe s néhány gombot kapcsolt ki a mellén s kitúrta a puha nyakánál a szövetet.

Aztán érzékenyebb hangba csapott:

- Sokat vártam magát, Kálmán! A gyerek sóvárgásával gondoltam magára. Még játszani szerettem volna tovább gyerekkori játékaikat. De maga nem jött. A sóvárgásban elfonnyadtak bennem a naiv, leánykás ábrándok. Az élés vágya buzgott fel bennem. Néha nem ismerem magamra. Szeretem a világi zajt, az izgató örömöket. Már nem elégedném meg a maga kis bókjaival, a miket hajdan elrebegett... Adj a kezét, Kálmán, legyünk jó barátok. Maga volt az első szerelmem. Ki lesz az utolsó?

S aztán felemelte az ujját figyelmeztetőleg.

- Ügyeljen! A gyerek jön utánunk az úton. Félek megmutatni neki a valóságos élet útját. Szeretem és irigylem; a gyermekségét, imádandó szelídségét. Nézze, nem hasonlít-e ama liliomágra, melyet az őrzőangyal tart a kezében az imádságos könyv első lapján.

A fiatalember elvonta a szemét az Erzsike telt, fehér, ragyogó, izgató melle vonalairól s a sugár, ártatlan leánykán pihentette meg.

A vénleány a veranda oszlopához támaszkodva, kimeresztett szemmel ügyelte a leányát.

- Mi leli? - rebegte félhangon. - Oly nagyon szereti-e Kálmánt, hogy ismét el akarja kábítani? Vagy oly nagyon szereti-e a leányát, hogy megutáltatni akarja magát érette Kálmán előtt...

Megsimogatta a homlokát s a szeme, a mint az egyenes úton végignézett, könnyel telt meg. «Óh, édes, bátor kis mártirom», rebegette és feléjük indult. Onnan halk, víg dalocska töredékei szálltak feléje.

A liceum bokra előtt állottak, a hol a fészekrakó fülemüle lakik. Nesztelenül közelítette meg őket...

A kis Mariska észrevette a vénleányt és hozzásimult megzavarva.

- Mily csúnya lett az én édes mamám, - mondta s szégyenlősen fordult el.

- Ne szólj... Mily nagyon szeret ő tégedet... azt megmérni se tudod most.

S a kis mama derülten fecsegett a megzavart ifjú emberrel. A szeme ragyogott. Mezítelen, szépséges, gömbölyű karjával szántotta a levegőt, a mint csintalan szókat sugdosott a fülébe.

Nehéz éjszaka.

Nyughatatlaná tett az út, a mint leereszkedtünk az erdős hegyhátan, a kanyargós úton. Deszkát szállító szekeresek kapaszkodtak felfelé, rendetlenül kiabálva, ki nem térve a le-jövőnek. Homályosodott már az idő, a mint találkoztunk velük és besötétedett, míg leértünk s kerülgettük szakadatlan sorukat. Vártam, mikor ütődünk beléjük, hogy befordítsanak a mélységbe.

Az eső csak szemelgetett, de hullott szüntelenül, konokul, mint a búlátott szem. A megszínesedett lombok lucskosan meghajoltak. Az eső halk suhogásával, (mintha lágy madár-szárnyak légiója rebrent volna), versenyre kelt az Olt zúgásával, mely a hegy talpán omlott le a mederben.

A sötét kis falucskán csúf sárban döcögöttünk át; még a gyertyaláng is mintha unta volna a pislankodást a kis putrikban... A szekeres a vasúti váróházhoz közel vitt (hogy éjjel után a továbbutazásra közel találjam a vasutat) egy nagy, magánosan álló korcsmába, a hol nagy színek voltak s olcsón mérték a szénát s italt.

Egy nagy, savanyúszagú ivón vezettek át a dohos vendégszobába, melynek az ajtaja a mezőre nyílt. Fáztam s igen nyomorútan éreztem magamat, mintha egy penészes gödörbe taszított volna le valaki. Egy kövér kerek asszony, (hasonlított egy mosogatásra váró nagy cserépfazékra), szótlanul tett világot a kockás, ragadós tapintatú asztaltakaróra s az egyik zsíros, kövér karjával az asztalvégre támaszkodott, mintha kérdezte volna: «He! kell-e valami?»

Egészen idegennek tetszett nekem a saját hangom, a mint egyet-mást kértem a vacsorához. Egyedülvalóságomban körülnézve, néhány képet láttam meg előbbször: a vadásztemetést, (a medvék a halottvivők, rókák, farkasok a siratók s egy szarvas a temetésvezető), egy mocskos, fanyalgó szüzet, ki a tavaszt ábrázolta s egy szakállas vént, a tél képviselőjét. Azt képzeltem, hogy a szobámon túl valaki elfojtottan zokog s arra felálltam, hogy végigjárjam a szobát. Lépegetve, a kemence görbén álló füstvezető pléhcsövét megigazítottam, mire az egész alkotmány nagy zajjal összeomlott s a száján keserű füstöt okádott ki. Kitértam az ajtót. Nehéz, fekete sötétség súlyosodott az esővel tele levegőre künn. A kerek asszony, mialatt a pléhcsővel bajlódott volna, benyitott az én szobám után következő lyukba s durván bekiáltott: «csend»... Aztán morogva fölemelte a szoknyáját, hogy megfoghassa a meleg csövet s mérgesen zörgött vele. Azalatt egy gyolcsnadrágú, csizmás, zöldszegélyű, szürkeruhás polgártárs lépett be a szobába az útról s a nyugölődő asszonyhoz szólott: «Leesett?» - kérdezte a csőre mutatva «Leverték!» - felelte komor szemrehányással végigméreegetve engemet. A polgártárs az asztal mellé telepedett, szivarkára gyújtott, lekönyökölt s mikor magunkra maradtunk, apróra végigvizsgált bizalmasan.

- Csúf utazó-időnk van, - mondta, - ha fedeletlen szekérben jár az ember... Honnan tetszik jönni? - kérdezte.

Aztán az utazó-ládám tetejéről eltaszítva a plédet, így szólt:

- Szép portéka... Idegen országbeli munka... A disznóbőrt így nem tudják kikészíteni nálunk... A kapcsolat kétségtelenül angol mív... Hiában! Nyomorúak az ipari viszonyok hazánkban... Hova tetszik utazni?

Azt hiszem, ismét szekeresek érkeztek a színek alá az udvarra, mert a rúdra erősített petróleumlámpa lángja végignyúlni látszott a vaksötéten. A kerék zörgése alig hallszott a mély

sárban. A szoba rosszul záró ajtaját betettem. A rothadó anyag keserű füstje még ott úszott a nehéz levegőn... Az ivóban a szekeresek lármásan telepedtek le.

- E kendő (a vendégem zavartalanul tapogatta a holmimat) jó drága lehetett. Mikor a vasutunkat építették, viseltek az angol mérnökök ily koczkás portékát. Skót színek, ha nem csalódom... Csodálom (a fejét mind a két öklébe támasztotta, mintha nagyon nehéz volna), hogy uraságod nem a nagyvendéglőbe szállt meg. Ide csak a szekeresek járnak. Nyomorú fészek... de a bora tiszta, szászvidéki. Nem tetszik? - kérdezte és egy megtöltött poharat tolt felém.

A bizalmaskodása untatott, de mivel magányosan lenni még unalmasabb, az asztal felé közeledtem.

- Nagy esemény történt a községünkben. Mi elfelejtve élünk itt, uram, de ez az esemény az újságba kerül; majd meg tetszik látni. S előrehajolva, vizsgálgatva a mellényemet, váratlanul kérdezte: «Azon óraláncz velencei munka? Arany... biztosan. Nagyon jelesen dolgoznak aranyból azon emberek, taliánok, ha nem tévedek...»

Begomboltam a kabátomat. Váratlan érdeklődése felvert kedélyállapotomban egyenesen gyanúsnak tetszett. Itt egy mező szélén nem szeretem, ha az óralánczom iránt ismeretlen emberek érdeklődnek. A kíváncsi barátságos idegen kedvetlenül vette észre a mozdulatomat és elhallgatott. Fölkelt s ajtót nyitott ismét. Az eső nekiereszkedett; hallszott, mint csobog a pocsolyákban. A füst a vizes levegőre nehezen húzódott ki. Az éjszaka oly nehéz, fekete volt, mint egy gyilkos lelkiismerete. Visszatért s még az útban folytatta:

- Nevezetes eset... A földbirtokosunk: Sötér, föbelőtte magát tegnap délután...

- Úgy-e?

- Maustodt, uram! Egy lövés s pász, punktum. Nevezetes familia... Nagyságos úr! Ilyen eset a világon mindenütt feltűnést keltene.

Akkor hozta be a fogadósne a vacsorámat... A mondatait a háborgatás mián szakgatta meg s gyorsan végezte be, az ujját figyelmeztetve emelve fel, míg a fogadósne a szobám után következő sötét lyukba belenézett.

- Átment valaki itt a szobán? - kérdezte tőlem.

- Senki, asszonynéni, - felelte helyettem az idegen.

A fogadósne megfogta az asztalon pisláncoló gyertyát s bevitte magával a sötét lyukba, azonban hamar kihozta, lecsapta a gyertyatartót s terített. Hátrább állott, a virágos poharakkal, fotografiákkal megrakott kaszthenhez dőlt s várt, a míg ettem. Az én barátom erősen szivárosott, míg a szekeresek az ivóban hangosan röhögtek s kocshintottak.

- Hogy alszom én itt az éjjel? - kérdeztem a fogadósnetól, hogy szóra bírjam. Nem felelt, hanem felrántotta a vállát. Később odavetette: «A kinek jó a lelkiismerete, a kövön is elalszik.»

A barátom unalmában a holmimat fogogatta:

- Válogatott portékák, - mondta, - nálunk ritkán fordulnak meg ilyesfélék... Mi becsületes emberek vagyunk, uram! de szegények... Az istenadta paraszt ki se mozdul a falu határából, akár a csorda... A skatulyában kalap van, uram? Nem veszi rossz néven, ha felpróbálom? Köcsögkalap?

A fogadósne kivitte a terítéket és arra a barátom, mint a hogy egy elzárt palaczkból kirántott dugó után habzik a jóféle lé - nyomban folytatta a siralmas esetet a nagyságos úrról, ki halva fekszik valahol.

- Nem is gyaníthattuk, hogy mire készült. A tegnapelőtt itt, e helyen, uram, itt ülünk ketten s én azt mondom neki: «szépen keltek ki az ősziek». Egy szót se felelt, mert igaz is. «Csak - mondtam - a ki megkésett a vetéssel, nézheti a szántást», mert már akkor kezdett ez az istenverte eső. «A lucsokba csak nem akasztja az ekét»... No, úgy-e, uram? Így szóltam. És másnap föbelőtte magát... Oka volt, uram... nem mondom, de mindjárt pisztolyhoz nyulni, hát ilyet tegyen keresztyén magyar? Egy mogyorófacipőjét fogja a kezébe a magyar s azzal csináljon rendet a feleségénél... de nem pisztollyal, uram! Mert az igaz, hogy nagy háborúság volt, mikor a Sötér felesége megkorbácsolta a fogadósne leányát. Nem mondom! ez kurucz dolog volt, de hát ujság-e az a világon, hogy egy férfi elfeledkezik magáról... Megkorbácsolta az ura kedvesét, a fogadósne leányát s ezzel végezzék be az ügyet, uram! Na, úgy-e?

- ...Ő már ezzel se végezte be... Az urát biztosan nem bántotta, mert azt még se merhette... hanem felpakolt s ott hagyta az urát... Pedig, uram! a birtok tulajdonképpen az asszonyé; ő váltotta ki, mikor az urához ment és jól éltek rajta. Mégis, uram, otthagyta az urát... a birtokban, uram! otthagyta s elvitte a fiát is... bárha egyebet esküdött az oltár előtt az urának.

- ...Pedig már nem mai csirkék ők se. Sötér öszül... és a múlt hónapban azt mondom neki: pajti! öszülünk. S ekkor jön az ördög s megcsapja a lapátjával Sötért. Akkor tért haza a fogadósne leánya. Szép perszóna, uram... Igen szép perszóna. Én nem tudom, mi történt köztük, én nem láttam uram! én nem hallottam. De szép dolog, uram, hogy öszülő embernek ily buzgó vére legyen... Azt inkább magasztalni kellene, mint korholni... A Sötér felesége azonban vesz egy korbácsot, megveri a fogadósne leányát és megvan a baj. Egy német asszony, uram! ilyen esetben sirna... egy francia hölgy perelne és visszacsálná az urát - a Sötér felesége korbácsot vesz... (én korholom érte, uram!...) és aztán elmegy...

- ...Hát ha már elégtételt vett, miért ment el mégis, otthagyván az urát?... Logika ez? A logika pedig első dolog a világon... Otthagyta és - Sötér... ott fekszik a legszebb szobájukban... a golyó keresztülment az agyán... Hát ezzel el van igazítva a kérdés? Ó, tessék elhinni mindent elkövetett Sötér; utánament a feleségének... kérte... megalázkodott... Nem... S akkor dacból s keserűségében még egyszer, tegnapelőtt, idejött, uram... együtt voltunk az asztal mellett itt... és most ott fekszik...

Valaki bekialtott az ajtóból: «Kilenczet elűtött az óra»... A fogadósne hangja volt. Azt hiszem, hallgatózott künn...

A barátom abbahagyta a gesztikulálásait, kihörpönté a borát s felállott...

- Az embernek felesége is van, uram s ha szekereket küld utánam az asszony, nem jó váratkoztatni a lovakat künn ilyen időben... mert kár eshetik az állatokban... De én azért, uram, eljárak a fogadóba csúf időben is, ha utazó idegen úriember száll meg a községünkben. Én, uram, nem akarok elmaradni a világtól... én szeretek szép portékákat látni... én szeretek tanulni. A reggeli vonattal tetszik elutazni, vagy az 1 óra 25 perccel? De veszett bűdösséget csinál a szobában, uram, egy rossz kemence... Vajjon mit éget benne a fogadósne?...

- - - Csak akkor becsültem meg a barátomat, mikor elment. A szoba barátságtalan félhomályát, piszkosságát... elhagyatottságát, rossz szagát... csak akkor értékeltem, mikor magamra maradtam benne... a tapasztalt falat, a rosszlábú ingó asztalt...

A magányosság egy idő múlva úgy lenyomott, mint valami teher a vállamon. Az ivóban is kifogytak a szóból a szekeresek, egy-egy szót pottyantva ki, hogy annál nagyobbakat hallgasanak. Az esővíz csurgott le az eszterhajról, s a hangokból kivált egy éles cseppenés, mely bizonyosan valami pléhdarabra koppant, s mely apró sikoltozásra hasonlott és más vastag, kongó cseppenések, a miket megzavart néha egy súlyos talp csoszogása, mely időközönként

az ivóból hallszott... Az utánam következő lyukból, mintha elfojtott sírást hallottam volna. Tán csak a szél beszélgetett. Azt hiszem, csak az érzékeimmel hallottam.

...Egy halott a faluban. Mi közöm hozzá? Ravatalon, részeg virrasztók felett... rettenetesen hallgatva. Egy fejjel kevesebb, melyből gondolatot, érzést, szenvedést kiűzött egy golyó... ismeretlen faluban... ismeretlen házban. Mennyi haszontalan fej ágaskodik felfelé... mi közöm azon egyhez, mely a «legszebb szobájában» örök álomba merült.

Felkeltem ülőhelyemből, végigjártam a ketreczemet. Valamiért a lépésem zaja bántott és lábujjhegyen tértem vissza a keshedt divány szegletébe. A mint óvatosan leereszkedtem az ülésre, megfogtam az asztalt, s az úgy megreccsent, mintha fájdalmában sírt volna fel.

Izgatott voltam. Nesztelenül az ágyig lopóztam, de mindjárt elkaptam a kezemet, a mint a hideg, nedves párnahajhoz értem. Mintha halotthoz értem volna. Nem... nem tudnám érinteni az orcámmal. Miért?... Tudom is miért? de féltem... s egy nagy lépéssel - a hideg falhoz támaszkodva - az ajtóig ugortam, hogy bezárjam. Nem lehetett. Rossz volt a zárja.

Mintha a nehéz levegő simogatta volna a bőrömet, hogy elkábítson. Addig súroltam a homlokomat, a míg fáj... Valami nehéz tárgyat ügyeltem, a mivel eltorlaszszam az ajtót. De zajjal járna, ha az ágyat az ajtó elé hurcolnám. Elviselhetetlennek képzeltem valami nagyobb lármát. Egy vas tűzpiszkáló hevert a kemence mellett. Ravasz örömmel eszeltem ki, hogy azt nesztelenül odatámasztom s az majd zajjal le fog esni s engemet figyelmeztet, ha majd jön az a bizonyos valaki... Nagy gonddal, nehéz egyensúlyozással, állóhelyemben levettem a cipőmet, hogy zaj nélkül térhessek vissza a divány szegletéig.

Az ivóban hangosan horkolt fel egy szekeres. Mily félelmes és ocsmány volt. Arra egyszerre az utánam következő lyukból mintha szepegést hallottam volna s mintha ablakot nyitott volna ki valaki s zárt volna be. Kivettem az órát. Csak egy óra telt el, hogy egyedül maradtam. Gyorsan visszadugtam az órát a zsebembe. Egyszer: a fényes tárgy mutogatásának oktalansága ötlött az eszembe; másszor: nem mertem felhúzni, mert a perczegése zaját elviselhetetlennek képzeltem.

A tárczámat kivettem a zsebemből, ráültem; és átnyúltam bátortalanul az asztalon, hogy a táskából kivegyem a revolvert, melynek minden töltőlyukában egy-egy golyó gunnyasztott, munkára készen. A divány szegletébe húzódtam, a «skót színű» keszkenővel betakartam a térdemet. Valósággal fáztam.

Egy-egy talp csoszogása, egy-egy horkanás; valami perczegés, suhogás vált ki az egyhangú morgásból, a mit az eső okozott künn. Nagyon elhagyatottnak éreztem magamat és keserű nyál gyűlt meg a számban minden pillanatban. Ama fej, melyen kis fekete csatornát vert egy buta golyó, akkora pont alakjában jelent meg a félhomályban, mint egy mákszem... aztán nőtt... nőtt, természetfeletti nagyra szélesedett, puffadt és akkorára nőtt, mint az a gyűrű, a mi egy bedobott kő után az állóvízben képződik - s végre elenyészik a semmiségben...

Ismét kinyitottam a szememet, hogy ne lássam a növvő csatornát, mely akkora lesz minden perczen, mint egy feneketlen barlang... A lélegzetemet visszatartottam, mert hallottam a zaját... valósággal hallottam. A gyertya perczegését és valami szomorú sóhajtást és a kezemet felemeltem védelemül, hogy a nedves levegőn szálló füst ne érjen hozzám.

Azt hiszem, éjfél felé járt az idő, mikor az ivó felől való ajtón benyitott valaki. Felugrottam, mintha feldobott volna valaki. Az egész testem remegett, a forróság ömlött át rajtam.

- Ki az? - kiáltottam és megragadtam a revolvert.

A fogadósné volt.

Reám se nézett. Megfogta a gyertyát s elvitte.

- Ne vigye el a gyertyát - kiáltottam. - Megfizetem az árát. Ne vigye el... Én azt akarom, hogy égjen.

Vissza se nézett, hanem belépett a tulsó lyukba és mindjárt erős zörgést hallottam, mintha a bútorokat taszigálná, valamit keresve: «Tudtam, tudtam» - kiáltotta, mintha mélységből üvöltött volna fel és kirontott a gyertyával.

- Senki se ment át a szobán? - kiáltotta reám. - Bizonyosan tudja? Akkor az ablakon át szökött ki a bitang leányom - kiáltotta. - Tudtam, tudtam, - de mintha síróba fuladt volna a hangja.

S mindjárt kirohant az ivóba s rettentően üvöltötte:

- Hej... hej! Mind meg vagytok dögölve? A leányom megszökött az ablakon. Hé... hé... meg vagytok-e halva?

- A berek felé menjen kend... A töltés felé a másik... lámpással a kezében... Te túl... az Olt felé... az Olt felé a híd felé, a hol mély a víz... Jaj... jaj... Hát gyorsabban, ha lélek van bennetek... Isten... Isten... Jaj...

Azt hiszem, megdermedtem. Alig tudtam fölemelkedni, a félkezemben tartva a revolvert, a másban a kuffert, a nélkül, hogy sejtettem volna, mit teszek?

A szobámon egy vállas, lomha ember törtetett át s kivágta a mezőre néző ajtót, melynek előtte úgy állott a vak sötét, mint egy áthatolhatatlan fal.

Ott tétován megállott.

Messziről a vasuti lámpák pislankodtak.

Magasra emeltem a kofferemet s nekivágtam a rettenetes éjszakának, lucskos mezőnek és átbetorkáltam gödrökön és árkokon... előre a piros lámpa felé, mely mindjobban látható lett.

Ah! egy félóra múlva, ülve egy jól fűtött, tiszta, puha pamlag ölében egy vasúti kupéban, a mint a gép vidáman sikkantott - mily könnyűnek, szabadnak éreztem magamat...

A Demmel felesége.

Az utcánkat megzavarta Demmel az ő cigányképű szenvedélyes feleségével.

Valahonnan a vidékről hozta, nagy nyomorúságból mentve meg. Az apja (egy hitvány tanító) tömlöczben senyvedt, mert izgága ember volt, a csendőrökre uszította a parasztokat. Demmel vásáron járt, pokróczot árulva, ott hamarosan összebarátkozott a leánynyal és oltár elejébe vezette. Mari erre így szólt:

- Jó! Ha tetszem magának, vegyen el, de miért elegyíti bele a dolgunkba a papokat? Náluk nélkül is lehetek a felesége.

Demmel, a ki azelőtt, hogy boltos lett, csendőr volt, úgy gondolkozott, hogy az efféle beszédek (a mit az apjától tanulhatott) majd kiveri ő belőle, ha felesége lesz. Mert különben oly kíváncsi, tűzről pattant szépséges perszóna volt Mari, hogy tán az elkárhozása árán is megvette volna, ha nem adták volna olcsóbban.

Az utcában Mari mindjárt nagy barátságba elegyedett a szomszédokkal; egy hét alatt mindenki szerette. Nyájas, szíves volt a szegényekkel s lélekkel résztvevett minden bajukban. - Demmellel jól élt Mari, kivált az első hónapokban, a míg berendezkedtek; szépen megfértek egymással, bárha nem igen találtak, mert Demmel elnehezedett, negyven esztendő ember volt.

Az asszony mián az egész utca hozzájuk járt sóért, borsóért s Demmel szívesen hallgatta, mint barátkozott a felesége a szegény asszonyokkal.

- Nagy kereszt a szegénység, lelkem! - így szólt hozzájuk a menyecske - de hurcolják, ha nem tudják ledobni magukról.

- Jaj, ha lehetne azt, lelkem!

- Jajgatással persze nem lehet.

Az utca szegletén levő süllyedt ház elején egy esztergályosnak volt a műhelye. Hofman (így hívták) át-átjárt Demmelhez, mert jól tudott a Mari nyelvén beszélni. Össeültek s úgy szidták a gazdag embereket az asszonynyal, hogy belemelegedtek mind a ketten. Az esztergályos nem szeretett dolgozni, mert elégedetlen volt a mostani világrénddel s azért nem volt kedve fárasztani magát; hanem értett a fuvolázáshoz s alkonyatkor mindig elhozta Demmelhez a hangszerét. Ha pedig ellustultak volna a társadalom szidásában, elővette a fuvoláját és fujta a Marseillaisét, igen szigorú tekintettel meredve a levegőbe. Az utcabeli iparosok ilyenkor letették szerszámaikat és átnéztek Demmelhez, hogy hallgassák, s az asszonyok is, ölükből a gyermekekkel, a bolt elejébe gyűltek egy csomóba.

A miket ilyenkor beszéltek, míg az összes tolvajokat és vérszopókat néven nevezték, a kik rontják a nyomorult embert, azt Demmel nem hallgatta szívesen.

- Jó volna, ha elmennél esztergályos a magad boltja elé, mert nem szeretnék bajba kerülni az ostobaságaid miatt.

Mari a régi szenvedélyességével vágott közbe:

- De igazat beszél, de a tiszta igazságot.

- Ordítsa belé az igazát akárhol, (míg hurkot nem vetnek a nyakába), de nem az én boltom előtt, punktum!

- Hát én? Ki vagyok én? - kiáltotta Mari s a mint Hofman elvonult s utána az iparosok, Mari is felkészülődött, hogy velük menjen. Arra Demmel megszorította a Mari kezecsuklóját s rákiáltott: «Itt maradsz!» Mari fölemelkedett:

- Nekem akar parancsolni? Nekem? Hát mi jogon? kinek fizette le az áramat? A papjának? Vegye vissza, mert én nem adom oda magamat.

- De itt maradsz!

- Az? Egye meg a házasságát, ha tömlöcz ez. Én nem ismerem el. Én maga mellé állottam; nem parancsolok magának, ne parancsoljon nekem se. Ki adott el magának? A törvény? Én nem ismerem. A pap? Nem ismerem. Az Istene tán?

- Belédfojtom a káromkodásodat.

Mari kikelt magából s a Demmel szemének szökött a körmeivel. A hajdani csendőr mellbe-lökte a megveszett némbert. Mari a pudlihoz tántorodott. Egy szót se szólt, de ökölbe szorította a kezét s sírt.

Demmel becsapta a boltajtót s bezárta kulccsal.

A szomszédok másnap így szóltak hozzá:

- Az esztergályos nem beszél rosszul. A szegény ember baját csak ő tudja igazán. Mi éhen döglünk; a zsidó féderes kocsin jár, négy tál ételt eszik. Hát igazság ez? Azt meghallgathatta volna szomszéd is.

- Nem tudjátok, mit beszéltek. Mikor majd nekibőszít titeket a puszagolyó elé, ne féljete! ő az utolsó lesz.

- Örökké úgy se élünk, szomszéd!

A mi csendes, dolgos utcánkban ekkor sok beszélőnivalójuk akadt. A csizmadia szomszéd, a ki egész nap s még este is üveggolyó mellett verte a talpat addig, minduntalan átment a kőműves szomszédhoz egy pár bizalmas szóra, s a fazekas szomszéd azon sáros kézzel odabujt a beszélgetőkhöz s mindjárt egy pár asszony került melléjük. És az afféle beszélőnivalókból, a mit idegeneknek (mint Demmelnek) hallania nem kell, ki nem fogytak. Mari, csak azért is, mindig köztük volt s Hofman alig ült a műhelyében, hogy segítsenek a szegényeken.

Sok kedvetlenség s elégedetlenség támadt ekkor az utcákban, mióta észrevették a szegénységüket. Régebben a munka után esténként a házaik elé a padokra ültek ki. Dudoltak a fiatalok; a gyermekek helytelenkedtek a porban; s a tegnapi nap történetét s a holnap reményét beszéltek meg az öregek. Már keserűséggel beszéltek a szüntelen verejtékezésről, míg a tolvajok ellopják munkájuk gyümölcsét. Nem érdemes dolgozni, törekedni ok nélkül. És oly időket élünk, hogy bátran, szabadon nem is nyöghet a nyomorú ember, mert most innen-onnan gaz spion ügyelhet a beszédükre. Ezért összegyűltek egyik-másiknál s estére világot se gyújtottak és egy titkos intéssel elhívták Marit a boltból s Hofmant a fuvolájával.

- Hová czékálsz? - kérdezte mogorván Demmel a feleségétől.

Mari megrántotta a vállait daczosan s elment. Ellenségül tekintették egymást (Demmel bizonyosan az urakkal tart!) s ha délben, este az asztal mellett magukra maradtak, elfordultak egymástól s egy szót se beszéltek. A szomszédok is elkerülték a boltot s hogy keserítsék Demmelt, titokban, kerülő utakon kerítették össze Marit Hofmannel valamelyikükhöz. Ezek aztán tudják is a szegény ember baját!

Hofmannak mindig volt jó tanácsa: mint kell visszacsalni a vagyonába belefuló gazdagtól az elherdált kincset; a ravaszság az egyetlen orvosság; nem dolgozni nekik, meglopni ott, a hol

lehet... megkárosítani minden lépésnél, a míg egyforma szegények leszünk mind. Mari csak kaczagta az efféle beszédet. Neki semmi se kell! Semmi, a mi csak van. Se törvény, se templom, se kaszárnya, se haza, se vagyon. Szakgass, tépj most el mindent. Ezt ő mind az apjától tanulta, a ki mindenféle könyveket olvasott. Lerontani mindent, hogy a romokból új támadjon. Mert lánczon tartja lelkedet a pap; ne merj szeretni se; lánczon tart a haza, mely odakötöz egy darab földhöz, akár kapsz rajta kenyeret, akár nem, ha éhen pusztulsz is el rajta; ne merj szólani, ne merj jajgatni, ne merj reményleni, míg óngolyóbis csak van a katona puskájában. Leigázva, lenyomva dögölj meg - ez a parancsolat s ti leteszitek a nyakatokat a tipró sarok alá.

A férfiak lehajtották a fejüket s morogtak sötéten. Hofman felmagasztalódva, átölelte a kigyúlt asszonyt s ölébe kapta és megcsókolta. Mind fel voltak lelkesedve; az asszonyok sírtak.

Marinak az arcára piros rózsák gyúltak ki, hevesen visszaölelte Hofmant, a ki megérti őtet. A fehérnépek mosolyogva néztek rájuk, az öregek, a kik nem értették még meg eléggé az új idöket, elfordították a fejüket tisztességérzésből.

Ilyen estéken az asszonyok hazakisérték Demmelhez Marit, meggyőzni őt, hogy asszonytársaival volt.

- Szégyenlem a hazugságot, mondta az úton Mari - mert én nem titkolom el, hogy utálok őt. Szeretném megmondani neki. De ha már vele éltem eddig, tűnöm kell egy darabig még. Eljön az ideje, hogy otthagyjam...

Egy napon az esztergályos rongyos, alázatos, sovány felesége este, míg Mari róttá az utcát, besurrant Demmelhez.

- Szerencsétlenek lettünk - mondta rebegve - s elveszünk, ha nem segít rajtunk. Ne haragudjék reám, mert én csak alázatosan tudok kérni. Mert mi meghalunk a szégyentől s a nyomorúságtól. Már nem bírjuk tovább.

S megfogta a Demmel kezét s megcsókolta, hogy lássa az alázatosságát.

- Eddig még reánk gondolt az uram, kenyeret keresett nekünk. De már alig látjuk, s a szerzőmait a por lepi meg, mióta ez a szép asszony itt van, a kit maga hozott. A gyermekeit szerette eddig az uram, de már nem ismer senkit a világon, csak az asszonyságot, a szomszéd úr feleségét. Oh, segítsen rajtunk, az Isten nevében.

Demmel félelmesen meredt rá, megragadta a hitvány asszony vállát:

- Bolondokat hazudik.

- Már nem fáj semmi, csak az uram. Ha megöl, mit ér vele? Mi úgy is elveszünk, mert az uram nem tud rólunk. Nappal azt az asszonyt lesi s a mint bealkonyodik, utána megy. Valahol összekerülnek; mikor hazajön, felrúg engemet, ha hozzá szólok. Én nem félek már semmitől. Én tudom, hogy az asszonyság szebb, mint én, de nekem gyermekem van. Már mit csináljunk? Oh ne engedje meg a feleségének, hogy elvegye az uramat! Akkor mi elveszünk, ha nem segít rajtunk...

Demmel befödte a fejét a tenyerével, aztán lustán megtaszította a hitvány asszonyt s rá-mordult:

- Menjen el... menjen el... el.

A mint kitolta, a boltajtót bezárta mindjárt, hogy ne hallják, a mint fölördített. A parasztvér fölzúdult benne. Az ökle görcsösen összehúzódott, hogy az egész karja reszketett bele. Megfojtja egy hang nélkül a rossz fajtát. A halántéka lüktetett. Meg se hallgatja, mert a féktelen nyelvét félté. Ah! mennyi sokat viaskodott Demmel, míg felvergődött s öreg fejjel ért a

révbe... Házikót szerzett. Maga tatarozta ki s mert egész életében a tolvajokkal dulakodott, jól megerősítette a házát vasrácsokkal, ajtait, ablakait. Mily boldog volt, hogy egy talpnyi földet szerzett, a mi az övé! Nyugalmas, boldog öregség néz reá. Fel is ékítette házát egy szépséges feleséggel, a kiben gyönyörűsége lesz; a ki, ha nem szerelemből, de hálából lesz jó iránta, mert nyomorúságból váltotta meg. Egyik térdén hintálja majd a feleségét, a másikon a gyermekét, s így öregségére boldog érzéssel dől be majd egyszer a semmiségbe. Ime, rosszul lépett. Az asszony az átka lett... Megfojtja! Otromba teste rángatódzott. Nem tudott járni s leroskadt egy padra.

Akkor ez ötlött az agyába: hátha nem is igaz mindez? A bolond, féltékeny, hitvány fehérnép álmodozik tán. Alkudozik magával Demmel, minthogy az életéről volt szó. Hátha nem igaz?

A mint a felesége hazatért, egy jószívű kísérője ránézett Demmelre s azt kérdezte: «Beteg tán, szomszéd?»

Demmel nemet intett s kinézett az udvarra, hogy ne kelljen beszélnie.

Másnap így szólt:

- Elmegyek a bonyhádi vásárra portékával, s csak két nap múlva térek vissza.

A csendőr ébredt meg benne. Meg akart győződni, ha bűnös-e az asszony? Meg fogja lesni őt.

Hogy elhatározta magát, nyugodtabbnak látszott, pedig fel-felgyúlt a szeme, ha az asszony fehér nyakát látta meg. Ah, ha megszorítaná dologra szokott erős ujjaival, míg kiszederjesedik a piros, duzzadt ajaka szorítása alatt. Nem! Előbb látnia kell. Törbe csalja s jaj neki s jaj mindenkinek, ha bűnösnek találja!

Már délután felpakolta a szekeret s mielőtt fellépett a felhérczre, mogorván így búcsúzott el Maritól:

- Vigyázz a házra... és a... és a becsületedre.

Mari elfordult.

*

Csak éjjel akart visszatérni, de alkonyatkor már otthon volt... A szekerét a város végén hagyta s kerülő úton a berekbe ment, a hová a mi utcánk kertjei kirúgnak. Demmel a megkoppadt égerbokrok mellett húzódott végig a kertjéig s átszökött a korláton.

Legelőbb a fuvola hangját hallotta meg. Tehát az asszonynál volt a gaz. Reszketett és lehúzódott egy liczeumbokor mellé; beleharapott az ág száraz leveleibe s sírt.

Az udvaron farakás lángolt. Körülötte egy csomó szomszéd ült a kis padokon. Az asszonyok a láng körül forgolódtak s az egyik vasrostát forgatott a tűz felett. Kukoriczát pattogtattak. Az esztergályos fujta a Marseillaisét. Úgy látszott, már kissé belefáradtak a beszélgetésbe, Mari mellette ült.

Az éj sietve szállt le s az emberek kísértetszerűleg suhantak el a tűz libegő világa mellett. Hang alig ért Demmelig egyéb, mint a fuvola, az is, mint a tűszúrás, fűrődött a fülébe.

Nem sokkal azután kihúzódott a szomszédok az udvarból és a fuvola is elhallgatott. Egyszerre mély csönd borult az egész udvarra s az utcára. A Demmel szobájában gyöngye világ gyúlt ki.

Előbb felhúzódott Demmel a színek mellett. Szeretett volna benézni az ablakon. A fal mellé húzódott és lefeküdt az ablak alá. Nyitva volt, csak a csipkefüggöny libegett az esti szellőben.

- Nem, nem igaz! Nem szeretlek, - így szólt az asszony az esztergályoshoz, - nem tudom, mi a szerelem. Éhes vagy te a testemre és én tűrhetlek, ez az; a többi hazugság. De azért neked adom magamat.

A hang félig enyelgő, félig ingerlő volt. A férfihang így szólt: «Nagyon szeretlek!» félig lihegve. A Hofman hangja volt.

- Hazugság, nem szeretsz... Vágysz reám, de nem érzel semmit irántam egyebet. Fiatal vagy és én is az vagyok és áhítsz arra, a mit még nem birtál... Tán megútálsz és én meg foglak utálni egyszer. Most kívánjuk egymást.

Demmel vonaglott a földön. Mély keserves nyögés hagyta el a száját. Az ablakot bezárta egy kéz és Demmel azon helyben maradt, mintha elkábult volna egy erős ütéstől.

A mint fetrengett, a keze a revolveréhez ért. Négykézláb húzódott odább. Akkor a világ kialudt a szobában. Mit tegyen? Fölverje az ocsmány vétkezőket. Egyik tán megmenekedik a körmeiből. Pedig neki mind a kettő kell. Tán ordítani fognak és visszatérnek a szomszédból és megkötözik Demmelt és lánczra verik; még édelegnek a gazok és kaczagnak majd a kínján.

A lábával beleütődött a szénrakásba, a melyet az udvaron hagytak. A szén megelevenedett, a mint megrúgta s a fejében is kegyetlen gondolat világosodott meg. Mikor megcsendesednek majd... rájuk gyújtja a házat. Mire is már neki a kinnal szerzett házikó? mire már az élet is? Hadd perzselje fel őket; és míg ordítva, kétségbeesve, véresre vergődnek a vasrácsok mellett, Demmel a tűz világa mellett nézni fogja őket és éledni és ujjongani fog rettenetes gyönyörűségében.

Erre a gondolatra, régi mesterségében szerzett ügyességével s ravaszságával, kihúzódott a bolt ajtaja elé. A kését bedugta a zár kulcslyukába, hogy ki ne nyithassa valaki. Aztán a kukoricapattogtatta vasrosta drótszárait felszakgatta. A vér felserkedt a kezéből, de tépte, hogy a dróttal jól, sokszorosan meghurkolja a kilincset.

Akkor a szívet felszedte az udvarról és tüzet élesztett a kis ház mind a négy szegletén. Igen lassan éledett meg; fujta, mint egy őrült, minden oldalán. Ah! Demmel lihegett szörnyű örömeiben, mintha elfáradt volna. S mikor mind a négy oldalon felcsapott a láng, a zsindelybe kapaszkodva, az oromig felfutva, Demmel az ablakhoz ment, bezúzta az üveget az öklével s ordított:

- Nem fáztok-e?

*

Az utcza egyszerre megébredt... Az emberek alig szunnyadtak még el. A világosságra megnépesedett az utcza mindjárt. A harangok csak későn kondultak meg, a fedél már lángolt, mikor a tűzoltók nagy zajjal robogtak elő.

Nagy sípolás, kiabálás támadt össze-vissza. Az asszonyok sikoltozva száguldoztak az utcán, kiáltva «tűz, tűz!» Mindenki a portékáját mentette, a gyermekek jajgattak és az ólakban bőgték az állatok rémületökben.

A tűzoltók beverték a kaput. Valaki ezt kiáltotta: «A lakószoba ajtaja be van hurkolva dróttal. Valaki sikolt benn.»

Valaki a kútból akart meríteni a tűzi fecskendőbe. A veder megakadt. Ijedten mondta:

- A kútban van valami.

Erre a zenebona egy perczig megállott. Az a gyöngé szó áthatott az egész tömegen.

- Valaki a kútban van.

Ezt mindenki meghallotta és egyszerre huszan hajoltak be a kút karfáján.

Az ajtó szakgatása is abbamaradt egy perczig. A tűz dühösen lángolt a fedelen. A szomszédok hordták ki a bútorait: a maguk bajával törődtek.

A mély vízből rettentő erőlködéssel czipelték ki Demmelt.

Még rángatódzott a teste, a mint a földre fektették. Csak akkor vethette be magát a kútba, mikor zaj támadt a háza körül.

Akkor beverték a szoba ajtaját a tűzoltók.

Néhány bátor ember rontott be. A pitvar tele volt keserű füsttel s omlott le a mennyezet.

Marit egy szegletből rántották ki. Az esztergályos vadul rontott ki az ajtón s végigvágódott a küszöbön túl.

A tömeg utat nyitott Marinak. Az asszonyok iszonyattal húzódtak el a támolygó asszony mellől.

A Demmel teste a kút mellett, a mozdulatlan hideg test, szétvetett karjaival, mintha lefogta volna a hangok erejét s a bűnös asszony iránt való irgalmat. Rémülten csak Demmelt vették körül és csendesen beszéltek egy-egy szót, oly tompán, hogy a víz freccsenése hallatszott, a mint a falhoz verődött. A tüzes gerendák is lesimultak hangtalanul.

Mari magára maradt egy üres hely közepén.

A tűzoltó így szólt:

- Valaki segítsen e nyomorult asszonyon s vegye magához az éjszakára....

Senki se mozdult. Az asszonyok elszéledtek körülötte.

Jajgatva vették körül Demmelt s sírtak.

Mari, mint egy kivert kutya, megindult magában az éjszakába.

Egy kis fiú története.

Jóskát boltosinasnak állította be az apja a városba. A kis fiú nagyon búsult ezen, mert ő jól tanult a falusi iskolában s azon ábrándozott, hogy egyszer vagy cukrász, vagy pap lesz. De az apjától (ez durva, mérges ember volt) nagyon félt s nem ellenkezett, mikor a szekér elé járt, melyen beindították. Az édesanyja sírván, titokban így szólt hozzá a szekér mellett: «Én imádkozom érted; te se felejtsd el, hogy kívüled senkim sincsen a világon. Jól viseld magadat és keress, hogy öregségemre nálad meghúzódhassam...» A lovacska ekkor nagyot ugrott, mert a Jóska durva apja reásózott. «Az ördög vigye el, a mennyi nyavalygó vén asszony van a világon» kiáltott s azzal így vitték ki Jóskát a szülői házból, a hol boldog vala.

Jóska hitvány fiú lévén, a városi boltos kis beteg leánykája szolgálatára rendelték ki. E leánykát Marinak hívták s azt beszélték, hogy egyszer játékközben megütötte a térdét s azóta, (már esztendő óta) aszott, aszott a betegágyban, mert nem tudott többet a lábára állani. A betegségben megvényt jó kis leány kegyébe vette az új inast s Jóska boldogan vonzódott a patrónájához.

E háznál mindenkinek teméntelen dolga volt napestig s nagy izzadsággal a gazda és nagy ordibálással az asszony, keresték a kenyerüket, de így volt is aztán kenyerük, a mennyi csak kellett és drága köntöseik, arany, ezüst, marháik feles számban. Sok dolguk lévén, így szívesen vették, hogy Jóska jól összefért a kis leánykájukkal.

Mari mindjárt tegezte is Jóskát s anyáskodni kezdett vele, holott majdnem egykorúak valának. Az édes tésztákat, a miket a betegnek küldtek, ha senkise látta, megfelezte vele s jól elbeszélgettek mindenféle dologról a hűvös, orvosságos szagú szobában; sőt észrevevén egyszer Mari, hogy a kis fiú egy falat tésztát a zsebébe csúsztatott, rászólt:

- Kinek dugod el?

- Az anyámra gondolok... felelte.

Attól fogva tehát, mind a ketten, most egy cukrot, egy-egy szál virágot, máskor egy lehúzó-képet, egy színesebb rongyot félretettek egy iskatulyába, mely a Mari lábánál a paplan alatt állott a Jóska anyja részére. «Nagyon szeret az anyád téged?»

Jóska sóhajtott s lehajtotta a fejét. «Én fogom eltartani őt.»

- Én is szeretem az anyádat - mondta Mari és ennyiben maradtak.

Azután egy holdvilágos éjjel, tudom, pénteki nap volt, (már akkor télre fordult volt az idő), Jóska minden ok nélkül fölriadt az álmából s habár nyitott szemmel, de még mindig aludva, az inasok szobájából kisuhant s a havas ereszfedélre felmászott a létrán s lekuporodva ott, keservesen, hangosan kezdett bögni, a kutyák nagy bosszúságára. A kocsis fölriadván, fölrázta Jóskát az álmából s bevitte a didergő gyermeket, hogy az első segéd úr fenyítse meg a haszon-talan kölyköt.

A beteg leányka reggel vigasztalta az ő hű pajtását, minthogy bántották a csendháborításért, Jóska azonban makacsul állította, hogy ő mi hibát se követett el, hogy ő az ágyában csendesen aludt s dühvel szidta az első segéd urat; néhány nap múlva azonban egy sárostalpú falusi paraszt keresvén Jóskát, így szólt:

- Ne búsuljon, fiam s ne ijedjen meg, lelkem, mert az anyja bizony meghalt, lelkem, odahaza, pénteken éjjel - azt izenteti az édesapja.

A gyermek felsikoltott, de a paraszt mindjárt megmagyarázta, hogy ilyen pogány hideg időben csak nem is vitethette Jóskát az apja haza - a sok költségről nem is beszélvén - az anyja mellé minthogy ő nem is segíthetett volna rajta... Jóska kapta a kalapját, megiramodott, hogy mindjárt haza fusson, falvak, folyók, hegyek ellenében... de a paraszt elfogta a makacs gyereket, hiszen a szegény asszonyt már napok óta elföldelték... azon péntek éjjelén hunyván le a szemeit, a mikor Jóskát a névtelen félelem verte fel álmából, csukló zokogásával zavarván fel állatot s embert.

Ez eset után vén kis ember lett Jóskából. Előbb teljesen elborult, jajgatott, de mikor az első segéd úr bebizonyította neki, hogy ilyen úriházban pisszenni se szabad egy tökéletlen kölyöknek - Jóska elfásult s mint egy gép járt (csak homályos zugokban sírva), álmatagon végezte a rábízott dolgokat, gyermeki hiábavaló vigasságokról s hiábavaló sirdogálásról teljesen lemondva... Már ekkor Jóskát ki is vitték a boltba a pudli mellé s ott oly komoly illedelemmel, száraz kereskedői udvariassággal szolgált, hogy a gazdája nem győzte eléggé dicsérni. Este azonban Jóska beteglábú kis pártfogója mellé kuporodott s mikor más nem látta, jajdult fel az anyjáért. Ilyenkor így szólt a kis Marihoz:

- Milyen jó itt lenni melletted... rebegete, megfeketedett kis kezével a fehér ágynemű szélét simogatva, - egyedül nálad jó lenni.

- Én is vártalak, Jóska - súgta a leányka - vártam az egész napon az estét, hogy jöjj már.

Egy kis széket tétetett éppen a leányka párnája irányába, hogy oda üljön a kis fiú és a fejük szinte összeért: «Reád gondoltam, Jóska...» így szólt és egy fél körtét, egy narancsszeletet húzott elő a párnája alól, melyet neki hagyott meg az ebédről. A kezük összeért, az óra pedig ketyegett s oly komolyan ütött... Egy ily estén így szólt Mari:

- Ezután én leszek anyád az anyád helyett, Jóska... Mikor öreg leszek, engemet fogsz el-tartani... Jó?... Akkor nekem bot kellene, hogy járhaszak, de te ott leszel, reád támaszkodom. Akarod-e? Lesz kocsid, én azon fogok járni a templomba, de te az ajtónál lesegítség, mint a hogy a sekrestyés leveszi a plébános urat a kocsijából. Akkor te, Jóska, mindenütt ott leszel, a hová én megyek, mert én már akkor nálad nélkül semmit se csinállok.

Milyen gyönyörű gondolat volt ez.

- De - rebegete a fiú - mit mondana az apám?

Mari hevesebben mondta:

- Az apád? Akkor te gazdag leszel és azt tesszük, a mit akarunk... Csak te légy már gazdag, Jóska! Légy, kérlek, már hamar gazdag és akkor én nem is leszek többet beteg, ha sietsz....

...De siessen... Azon este és aztán minden este arról beszéltek: mikor Jóskának sok pénze lesz. Egy kis kertjük is lesz, a milyen a Jóska anyjának volt, melyben mályvák és muskátlik virítanak... A kocsisuknak sipkája lesz és a Mari beteg lábát olyan tigrisszőr formájú bársonytakaró fogja fedni, a milyen a plébánosnak van... Csak siessen Jóska...

Siessen, mert a mint az idő telt, a kis leányka teste mind hitványabb lett a csipkés ágyban... A másik lába is beteg lett, éppen a térdénél, bárha azt játékközben nem ütötte volt meg; a rózsás pir pedig lemaradt az arczáról és oly fakósárga lett, a milyen az almalevél őszzsel.

Siessen... Ez a gondolat nagyon elfoglalta Jóskát. Ők ketten... Mari és ő. Éppen mint az anyja, Jóskának ismét van valakije, a kiért legyen. Az apjától rettenetesen félt. Szólni se mert előtte, ránézni se mert. A gazdájától is félt Jóska és a hirtelenkező első segéd úrtól is. Mari a csónak, mely a félelem tengerén fuldokló előtt megjelenik... Mari.

Az a mag, a mit vetett az eszébe Mari: kikelt s lombos fája elborította Jóskát. A pénz... Az utcán robogó kocsikból válogatott, a milyen az övé lesz... «Add a kezedet, Jóska», így szólt álmában Mari, a mint leszáll a kocsiból s az emberek félreállanak. - Mosolygott... Muskátlit árulnak a piacon; Jóska elcsen egy pár levelet és rája boldogan. A napok ekkor jól teltek. Este annyi beszélőnivalójuk volt a betegágy mellett s nappal arra az időre gondolnak, mikor sok pénze lesz Jóskának. «Valamit gondoltam», - mondta Mari, egy új kis szobára bukkanva az ő jövődöbeli házukban. «Én mondjam el előbb», így vágott közbe Jóska, mert neki még szebb gondolata volt. Már ekkor úgy beszéltek, mint két pajtás, habár Mari a gazda édesleánya vala. Sőt sovány kezét a leányka a paplan tetejére fektette szántsándékkal, hogy Jóska hozzá érhesen.

Annak az érzésnek a lehelle érintette a gyermekeket, a mely nagy embereken erőt vesz, kit felemelve, kit kétségbeejtve. A paradicsomban andalogtak, a nélkül, hogy tudtak volna róla. A paradicsomban... óh! a tudás-fáján a kígyó megirigyelte az örömeiket s egy rossz gondolatot sugalt a Jóska gyermeki fejébe. S ezt kérdezte Maritól:

- Hogy kezdjek ahhoz, Mari! hogy gazdag legyek?

Hogyan? Ezen nagyon eltöprengtek az estéken. Mert a dolgot meg kell kezdeni, de mint kezdjen hozzá Jóska? Mari nem tudott semmi bizonyos jó tanácsot adni, pedig ő okos leányka. Éjjel hánykolódtak egy darabig, de holnap majd fog találni Jóska.

A pénz... A hol éltek, az úr a pénz. Mindent ő ad. A pénz: díszet, kényelmet, tisztességet ad... Rossz, kegyetlen azért a Jóska apja, mert nincs neki; azért vigadoznak és öltöznek szép ruhákba a Mari apjánál, mert pénze nagyon...

A pudli fiókjában halomban hevernek az ezüst forintok. De az a másé... Keserőséggel, bosszúsággal gondolt rá. Esténként szótalanabbak lesznek és Jóska ismét elveszti az étvágyát, mint a mikor az anyja meghalt és megsápadt. Egy-egy perczig neki-nekibőszül... Majd keres ő pénzt... Semmiség! Gyereki hányivetiséggel kicsinyli az érte járó fáradságot most. Elcsügged és elkeseredik miatta azután mindjárt... Azonban szüntelenül vele foglalkozik... A pénz... Azzal fekszik, azzal kel. A kedvüket megmérgezte. Az ábrándjaikat szétördelte. Jóska tartaná el Marit, mikor öreg lesz? Mivel? Csöndesebbek lettek és csupa gyöngédségből a leányka nem szötte selymes álmait hangosan és Jóska komoran hallgatva, nem mer a leánykához érní, csakhogy Mari kedves kedvében álmait ismét szövögesse.

A pénz? Az a sok holmi a boltban; a portéka, mely a polczokon szép sorban áll, mind rengeteg pénzt ér, a stelázsi a seprőtől a lámpáig, mind pénzt ér; hol szerezzen Jóska, hogy mindent vegyen s abból kocsi tartson Marinak? Pénz... pénz... Senkinek sincsen. A ki vesz, annak a hiányát panasolja és a ki elad. Az adós és a hitelező utána jajgat. És mind panaszol és szerencsétlen... Honnan vegyen Jóska? Oh... Betege lesz.

- Hanem ha megelégedne... én tudnék valamit, Mari... igazán. Lássá... mondta egy este szorongva Jóska a kis fehér ágy mellett.

- Tudsz valamit, Jóska? Mit?

Ekkor már kissé fáradtak voltak a tervelésben, a töprengésben is.

- Előbb valami rosszat gondoltam, Mari, mikor a boltban azt a sok pénzt láttam s nekünk sincsen... lopni akartam s úgy kihevültem, hogy azt hittem, mindjárt leesem... de aztán egyebet gondoltam, mert az anyám jutott az eszembe, a ki lát engemet.

Felpirult a hajáig, aztán bizonytalanul folytatta:

- Hanem azt gondoltam, nem kell nekünk a pénz, Mari, ha maga nem bánja. Akkor én nem lennék boltos. Ahhoz nagyon sok pénz kell, de nekem nincsen. Azt hiszem, ezt az édesanyám súgta meg az álmomban az éjjel.

Mari fölemelkedett félkönyökre.

- Mi kell hozzá, ha maga megelégszik, Mari? Egy olló kell, Mari, és valami kefék; ennyi az egész. Akkor én lennék borbély s ehhez semmi se kell, se portéka, se stelázsi. Egy-két olló, egy kis pénzt gyűjtünk, hogy vegyünk effélét és akkor...

Mari visszadőlt a párnára. Egy perczig hallgattak. Jóska is szégyelte tovább mondani. Aztán a leányka hegyesen felkaczagott:

- Nyírni fogsz te, Jóska? Nyírni? Borbély leszel? Menj el...

Nevetését abbahagyta és megvetően hozzátette:

- És azt akarod, hogy én szeresselek tégedet, óh, te ostoba! Borbély?... Hogy te borbély légy?

Aztán ismét felkaczag kegyetlenül s vihogva, fuldokolva, majd elkomorul mindjárt és szigorúan rival Jóskára:

- Menj ki innen; bolond - mondta.

Jóska félve nézett rá.

- Menj ki, borbély... Ki nem állhatlak.

A kis fiú szemébe könny szökkent.

- Menj ki; ha nem mégysz ki, kiáltok az apám után...

- Igazán kimenjek?

- Bolond... Te borbély...

A kalapját is benhagyta Jóska, míg vonakodva kiment, azt várva, hogy tán az ajtótól visszahívják, hanem az udvaron megiramodott, mint egy valóságos bolond.

Mintha kést forgattak volna meg elkínzott kis szívében. Az anyja is oda van... Mari is... Senkije sincs. Nem tudta, mit tesz. Keservesen nyögött. A szín ajtaja előtt a földre vetette magát s a köhöz verte a fejét. Fuldoklott, mert szégyenében nem bírt sírni. Aztán felugrott és zsebkendőjét a torkára hurkolta. Szorosan ráhurkolta, gyorsan a szín küszöbére állva, a kendő göbjét a kilincsre akasztotta. Aztán leugrott.

Egy perczig csüngött.

... - Oh nézd, nézd a gaz kölyköt, mennyi bajt okoz nekem... így kiabált a kocsis, de a többi már nem hallotta Jóska.

Mikor a kocsis ölbe kapta, úgy rángatódzott, mint egy veszett s hentergett a földön. Gyűlölettel nézett a körülötte állókra s egyáltalán nem bánta, a mikor megértette, a mint valaki így szólt:

- Haza kell küldeni holnap hajnalban a gaz kölyköt, hogy kösse fel magát az apjánál az ebadta! Csak lesz vagy egy száraz ág odahaza, a mi megbírja.

Jóska behunyta a szemét. Nagyon bágyadt volt.

Játék.

Derült júniusvégi délután, a mint kutyával, puskával ballagok fel a vízmosáson, egy kis parasztleány ér utól.

Mezitlábos, nagyon felpakkolt utas volt; karján lógatva a csizmáját; átalvető a hátán; széles szalmakalap a keszkenője felett; csinos, kissé szeplősarczú; fényesszemű; elég erőstestű, de leányosan lágy, hajlékony, jóízű fehérnép. Gyorsan elcsapva mellettem, megállítottam:

- Hova, leányom, ily sietve? Tán szolgálni indulsz?

- Dehogy, - vetette oda - haza megyek.

- Elfulsz, ha így sietsz a hegynek fel.

- Hát aztán? (A vállát könnyen megrántotta.) Jó dolga van annak, a ki sétálhat.

- De úgy futsz, mintha kergetnének.

Mosolyogva az incselkedő hangra, meglassítja a lépését és félszemet vetve reám, így szól:

- Szököm is.

Szép búzavirág-szeme, ragyogó fogai, könnyen ringó, üde, tiszta fiatal teste szinte kihív arra, hogy folytassam a szót.

- Szöksz? Haza?

- Haza az édes apámhoz; - hazulról, az uramtól.

- Mit tesz az? Otthagytad az uradat? Előle szöksz?

Megállott s halkabban mondta:

- Meg... vert.

- Meg-e? Az hiba. Rászolgáltál tán?

- Én?

Megindult és könnyen legyintett.

- Bolond, hogy kezét tette rám. Hát mivel szolgáltam volna rá?

- Vagy tán megunt?

Gyorsan visszafordult s hegyesen vetette oda:

- Hogy engemet megunt volna? Hiszen csak a tavaszon hűteltünk meg. Tán megcsúfultam volna azóta? Nem. Tiszta bolond volt. Aztán most lássa ő.

- Nézd csak. Haza mégysz. (Megállott.) Az apád odahaza a kapu előtt meglát s így kiált reád: «Te, Kati»... Így hívnak?

- Nem... Jusztin a nevem.

- Tehát: «Jusztin, mit tekeregsz itt? Hol az urad? Itt a helyed?» És ő keme is meg talál czibálni. Mit mondsz akkor az apádnak?

Egy rigó füttyölt valahol a szeretőjének a cserefák közt, unszoló, csalogató hangon, mely élesen csengett a csendben. Jusztin messzire elnézett gondolkozva s így szólt:

- Nincs időm az ácsorgásra. Én sietek, mert elsötétedem, ha nem igyekszem. Itt marad maga?

Gyönyörű idő volt. A vízmósás bokrai megszínesedtek. A kövér sötétzöld lomb felett, az ágak hegyén, égő piros színben sütkeztek a friss levelek. Vadrózsa elnyílt szirmai szállongtak le a finom gyepré. A borsvirág édes illata lengett a meleg szellőn s a lóhere meggyszín bojtja ittasan hajolt le a jószagú demukára. A harangvirágok bólintanak hosszasan, a mint a siető menyecske fersingje szelet ver rájuk. Utána kiáltok, hogy megállítsam:

- Nem talált valami hamisságon az urad, Jusztin? Nem néztél-e félre? Az urad tán azért bántott...

Megállott s csengve riad rám:

- Miket beszél? Hogy mer affélét beszélni? Miféle hamisságon talált volna? Az nem igaz, tudja.

Azalatt beérem csendesen az ösvényen.

- Ne haragudj leányom... ok nélkül; ha tiszta a szived.

- Az aztán tiszta, tudja... De a mennyi férfi, az mind lelketlen. Rosszat szeret mondani az árva fehérnépről. Igen, de magának már több esze lehetne, mert őszül a haja. Az én szivem tiszta... tudja... S ő ma reggel mégis azt mondja nekem: «A tegnap a tánczban ugyan megropogtatta a derekadat Sándor Pista; jól esett neked?...» «Jól esett» - azt mondom truccból vissza, pedig nem is volt igaz. Arra kiment a házból és úgy becsapta az ajtót, hogy a gerendáról leesett a biblia. S látom, mint sétál a bolond az udvaron. Én se mentem ki... csak nem vagyok bolond.

...De aztán későn bejön, hogy ismét belém kössön... Reám se néz, de azt mondja: «Adtál-e vizet a tehénnek?» «Adjon - azt mondom - a kié.» Arra elém szökik. «Igy beszél velem itt valaki?» azt kiáltja. «Igy én, a ki így beszél velem.» «Úgy-e?» azt mondja és szidta a Krisztust ok nélkül, mert ő káplár volt, tudja... a 62-eseknél. De itt nincsenek sárzsik... tudja...

A Jusztin ajaka ellágyult s a hangja rebegni kezdett. A kutyám leült a hangváltozásra, felnézett a menyecskére s megtaszította első lábával.

- Menj el - kiáltott a kutyára Jusztin - most nincs kedvem... Arra nem szólt hozzám az uram délig, hanem dül-ful, mint egy farkas. Akkor bejön, felkönyököl a terített asztalra s azt mondja: «Mikor dőlsz ismét a Sándor Pistára?» Én mit szóljak? hanem mérgesen elfordultam s felkelek az asztal mellől. Erre ő rácsap az asztalra s a nagy poharat el is törte, a mit az én édesanyám vett a vásárhelyi vásáron egy ezüst forintért. «Szégyelje magát» - mondom - s arra odaszökött hozzám és meg... megütött en... ge... met... Oh, milyen utálatos, milyen gyalázatos. Soha... soha, sohase szóljon hozzám. Aztán, most itt vagyok, lássa. Hát nem gyalázatos ő? - mondja? Sírt. Illett neki a sírás. A könnyet kitörülte az öklével. A melle úgy hullámozott, mint a tömött búzamező, ha a szél bolygatja.

- Megvert... de soha én többet a lábamat a házába nem teszem. Nem. Még ha térden kérlelné is. Ugy utálok, tudja, mint a bűnt. Így bánni egy szegény árva asszonynyal, hát van-e lelke az olyannak?

- Hát árva vagy, Jusztin?

- Én, - megállott s mindjárt kiragyogott a szeme, mosolygott és ártatlan kaczerkodással megtaszította a vállamat - én? nem vagyok én árva, de azt, tudja, úgy szokták mondani. Hanem maga, látom, nem tudja: mily gyalázatos dolgot tett az uram...

És mintha restelkedett volna az elbúsulásán, bizalmaskodva megfogta a puskaszíjamat és sürgetni kezdett:

- Menjünk, menjünk... siessünk odább... Nem akarom, hogy utólérjen *valaki* az útban. A szégyen megölne, ha nem érnék előbb haza, mielőtt valaki... utólérhetne az útban...

És a bennelakó logika szerint, ledobta a csizmáját, átalvetőjét, keszkenyőjét és leült hirtelen egy nagy vándorkőre a vízmosásban.

- Nagyon elfáradtam - mondta magyarázólag... Estére úgy is haza érkezem. Maga csak idevaló valahonnan? úgy-e? aztán maga elmarad tőlem s én tovább megyek az utamon.

Mintha e kegyes elbocsájtásban egy adag hamiskás meghívás volna.

- Félj az alkonyattól, Jusztin.

Mosolyogva nézett rám:

- Tőlem nem fél senki sem, tudja...

A hangyák lóttak-futottak a lábánál; a kutyám melléje telepedett.

- Menjetek a dolgothokra, - mondta duzzogva, fölvetette a fejét és felugrott.

- Mintha ismerős szekérsörgést hallanék, - csipent fel és kutatva nézett ki a bokrok közül, a völgyre ügyelve. A kacskaringós út alján csakugyan egy kis parasztszekér gurult felfelé.

Elnyujtva, hosszasan felsóhajtott, felpirult egészen a homlokáig. Hirtelen megigazította a keszkenyőjét, föltette a tetejébe a kalapját, megsimította a haját, felkapta az átalvetőjét s felrántotta a csizmáját...

- Az uram... - rebegte. - Ni... hogy űzi a lovakat. Nézze... Úgy-e, bolond?... Az uram szekere. Futhatsz, bolond... Én meghúzódok a tetőn a sűrűben... Aztán, ő hadd menjen tovább s fussa a bolondját...

Reám nézett, mintha e percben vett volna észre s így szólt:

- Maga menjen el. Az uram bolond ember, még ki tudja, mit gondolna: ha meglátná magát...

S míg ő előre sietett, a kezével visszaintett reám. A szekeret sebes iramban hozták a lovacsák felfelé és mire Jusztin az élén sötétlő cseréig felért, az alkalmatosság is a hegytetőn volt.

Jusztin megvonult egy öreg cserfa dereka mellett és kikukucskált a fehér útra. A lovak zihálva állottak meg; a gyeplő a hátukon hevert.

A nagy csendben - a levegő reszketett a nagy melegben - egy gyenge koppanás hallatszott. A szekéren ülő ifjú férfi fölemelte a fejét. Egy tavalyi makkszem pattant vissza a sáros kerékről. A férfi a sűrűség felé fordult. Egy makk ismét egyenesen az arcát érte.

Mogorván mondta: «ki az?» de arra mindjárt elfordult és a könyökére támasztva a fejét, a tulsó oldalra facsarodott. Akkor egy egész marok makk csapódott a fejéhez. A kalapja meglebbent. A ficzkó meg se mozdult. A lovak megindultak magukra. A ficzkó hirtelen megkapta a gyeplőt: - «Ho, no, hova a farkasokba mentek?» - morgott a lovakra.

Még a falevelek is mozdulatlanul ügyelni látszottak. Egy hang se volt.

Nagykésőn egy mély szó hallatszott: «Van-e tán ott valaki?» Senki se mozdult.

A ficzkó lustán leászott a szekérről. A sűrűségtől elfordulva, a lovak mellé állott és simogatta megizzadt szőrüket.

A csendben egyszer egy szalmakalap sirült át a levegőn, mint egy nagy madár. A Jusztin virágos kalapja volt. A férfi megfordult:

- Te vagy ott, Jusztin - mondta komoran.

Választ nem kapva, a ficzkó néhány lépéssel a sűrűség felé fordult.

Messziről hallok a szót.

- Miért jött ide?

- Te vagy ott?

- Nem én vagyok. Hívta ide valaki magát?

Akkor a kutyám, az idegen szóra, ugatva iramodott meg a lábam mellől.

- Csiba nye, - hallok, - hát nem is egyedül vagy ott, Jusztin? Vadász valaki reád? Ismét fogtál valakit magadnak?

Éles szó cseng fel:

- Ismét! - kiáltja Jusztin, - ismét?... Utánam jössz, bolond és már mocskolsz?

A férfi erre áttört a bokrok sűrűjén és kutatva nézett körül. A kutyám morogva vonult a lábam mellé.

- Valaki van veled... te, - kiáltja érdesen.

- Oh te! mily utálatos ember vagy! mily szégyen nélkül való vagy!... Így beszélsz te hozzám? - S a következő perczben - látom - a mint felemelkedik a cserefa dereka mellől a menyecske, nekiugrik az urának s csatt, csatt... pattog a tenyere az arcán...

- Ismét? - lihegte - ...ismét... Hát így bántasz engemet? Nézd meg. Egy öreg vadász bácsi... a ki az útban talált reám, az kísér s te így beszélsz velem? Oh te buksi - buksi... Ezért kaptad a pofont.

De ott a szemem előtt a férfi derékon kapja a feleségét; lefogja mind a két kezét s végigcsókolja kaczagva a kipirult arcot s magasra emelve a könnyű édes terhet, nagy lépéssel kiviszi az útra és mint egy pelyhet, feldobja az ülésbe.

Aztán mindjárt utána szökött ő is, átszorítva tartja a menyecske derekát - bizonyosan azért, hogy el ne fusson - megfordítja a szekeret és rácsap a lovacskákra.

Aztán rohant lefelé a szekér... Az aljban már szépen ültek egymás mellett.

A vén vadász bácsi... Füttyentek kedvetlenül a kutyának s fáradtan ballagok visszafelé... Ah! mint eltelik az idő.

Egy asszony története.

Egy nap a pompás városi kert ajtaján ifjú paraszt fehérlép lépett be. Virágos keszkenyőt viselt, egy átspárgált csomagot tartott a kezében, csizmát lógatott a karján és bátortalanul belépve, megállott az ajtó mellett végigügyelve a kert árnyas utait.

Valahonnan a bokrok mellől egy dolgos, ifjú parasztférlúnak kezében a kapa megáll az ajtónyikorgásra s a fehérléphez fordul:

- Hát te hol jársz itt, Zsuzsa?

- Idejöttem.

- Miért, te?

A férlép a hang irányába tartván, belép a gyepre. A férl érdekten rászól:

- Nem látod, hol van az út? Nincs szemed?

- Hozzád jöttem, Pál... a városba. Nagyon meguntam odahaza az egyedülvalóságot.

- De magára hagyta a házunkat?

A fehérlép letette a füre a csomagját és melléje letelepedett. A férl lassan végigméretegette. Szegényes látnivaló volt. A keszkenyő lecsúszott lenszerű, gyenge, felborzolt hajáról; csíkos, háziszóttas fersingje gyűrött és poros volt s mezítelen lába felcserepedett az út doroncsaitól.

- Nem képzeld, Pál, milyen nehéz egyedül élni odahaza.

- Hát nincsen dolgod?

- Dolgom? Van. De a törökbúza első kapálását elvégeztem magamra, (pedig a sok eső mián szivályos volt a föld), a kertet is beültettem, de azt nem képzeld el: milyen nehéz meglenni, ha nincs kihez szóljon az ember.

A férl kellenenül hozzákezdett a kapáláshoz ismét.

- De miért jöttél hát be?

- A törökbúzáat kiadtam harmadába Minya bá'nak, neki nincsen is egyéb dolga úgy is. A kertet meggyomlálja az ángyó, - hát aztán én mit csináljak ott nálad nélkül, Pál? A míg izentél levélben egyszer-másszor, - még jó. Mindennap elolvasthattam s az ember azt hiszi ilyenkor, hogy nincs is egyedül. De mióta nem is írtál, azt mondom: «Pálnak valami baja van». Hát eljöttem. De látom, nincsen bajod, úgy-e?

Kissé félénken ügyelte a férl mogorva tekintetét és a mint látta, hogy hiában várja a választ, zavartan megigazította a keszkenyőjét, a rékljét, s erőltetett kedveskedéssel szólt:

- Nem is mondd, Pál egy szóval se, hogy örvendeznél nekem. Hát nem vágytál reám? Hát mondd...

A férl még szorgalmasabban vájta a gyepesedő utat a kapával és mély, bosszús hangon mondta:

- Ki a mennykő gondolt volna arra, hogy te otthagyd a házunkat?

- Én annyit türtöztettem magamat, mert féltem tőled, de már nem lehetett többet, Pál. Ne haragudj reám érette. Mondtam neked, hogy én nem élhetek meg nélküled.

- Hát tán megszöktem tőled, mikor eljöttem?

- Nem. Tudtam. De tudtam akkor is, hogy elfonnyadok nélküled. Te mindig azt mondtad: «el kell menni, el kell menni, hogy jobban megéljünk, mert kevés a módunk». No látod, hát jobban lehet így megélni? Nem lehet megélni. Én meghalok egyedül.

- Megszokod s annyi, Zsuzsa; Ne légy életterlen.

- Ne szidjál, Pál. Én eleget búsulok, hogy nem vagyok ügyesebb, de már mit tegyek? Az lesz, hogy beállok itt szolgálni s legalább melletted lehetek... na, mit szólsz?

A férfi konokul daraszolt odább egy szó nélkül. Az asszonyka lehorgasztott fejjel kuporgatott a gyepen, csak loppal nézve az urára. A napságos nap nyájasan simogatta gondterhes, félénk arcát.

- Engemet itt ne strázsálj, Zsuzsa. Én megélek magamban. Itt az udvarban nem kell több cseléd. Hát mit akarsz?

- Azt még jobban szeretném, ha te jönnél haza velem, Pál. Szeretném, ha te megelégednél velem; akkor kicsiből jól megélnénk ketten. Van fedelünk, egy darab kenyérünk. Az Isten felettünk s még azonfelül a te pénzeddel s az én pénzemmel vehetünk egy pár tejelő tehenet. Már akkor ne is féljünk semmitől. No, mit mondsz?

- Hogy én elmenjek innen? Tán megbolondultál, Zsuzsa?

- Szépen eldolgoznánk egymás mellett. Egyszer vagy egy jó szót vetnél nekem s én soha se fáradnék el abban, hogy tégedet szolgáljalak. Óh, lelkem, lelkem, gyere haza. Ne haragudj reám, de én meghalok nálad nélkül. Mit csináljak én, ha te nem vagy ott? Akárcsak, ha a pusztában élnék. Nézzed...

A férfi haragosan félbeszakította:

- Bolond beszéd. Nem restelled?

A kapát egykedvűen csapkodta s előre haladt. Az asszony felvette a csomagját, csizmáját s az ura után húzódott és lekuporodott egy másik bokor tövébe. Nagyokat nyelt, hogy más tárgyba kaphasson.

- Nagyon szép helyt laksz, Pál. Jófajta ember a gazdád?

A férfi megrángatta a vállát s mit se felelt.

- Van egy csomó csirkém, Pál, odahaza s húsz pipém füvez a mezőn... A tisztelendő úr beszólt a kapun a minap, s azt mondja: «csak nem váltál el az uradtól?» «Mi - azt mondom, - mi a világért se, tisztelendő úr; mi nagyon szeretjük egymást.» «Hát - azt mondja - akkor miért nem segítetek egymásnak?...»

A kapun egy formás, ifjú cseléd-fehérnép lépett be ekkor s nem ment fel a háznak, hanem egyenest Pál felé tartott. Egy kis bőrtáskát lógatott a keztyűs kezén; virágos kalapja és csíkos kartonköntöse volt.

- Pali te, - csengett feléje - megrendeltem a szenet, a zsidótól. - Hozzák. Nyiss hamar kaput a szekeresnek. Szervusz lelkem. Hogy vagy?

Azonban megállott és az idegen asszonyra mutatva, csodálkozva kérdezte:

- Hát az ki ott a földön?

Pál elveresedett.

- Egy falusi asszony - felelte.

- Látom. De ismerőösöd?

- Hogyne. Mindent rendeltél, Regina, a piacon?

- Mindent (görbén nézte meg a falusi asszonyt). Gyere no. A szekeret már hallom, nyiss kaput... hamar. Várj. Lehúszom a keztyűmet, mert földes a kezed, nem érhetek hozzád. Egy-kettő.

Vidáman tánczolt előre. Átszállt a féltett gyepen s minthogy még kissé harmatos volt a fű, felemelte a szoknyáját. Kivágott félcipőt viselt és csikos harisnyát. Pál utána ment.

Az asszony merőn kísértette a tekintetével őket, aztán mind lennebb horgasztotta a fejét, egy csepp könny szivárgott le a szempilláján.

...Eltagadta őtet Pál, így szólván: «egy falusi asszony ez»... Ha nem szégyelte volna őtet, így felelt volna az utálatos, cifra kisasszonynak: «ez a feleségem»... Eltagadta. Körülnézett magán és egyszerre mindent nagyon rongyosnak, hitványnak talált magán s mezitlábát restelkedve, behúzta a fersingje alá.

Eltagadta őtet. Hát már megelégette őtet? Hirtelen fellobbant és felugrott. Hozzá fog szaladni s számonkérni tőle az eltagadtatását... Ott haladnak fel a lépcsőn; Pál egy lépcsőfokkal alább. De az utolsó fokon az utálatos személy visszafordul és kaczagva meglöki Pált... Cseléd az... Utánuk fog szaladni. De mit mondjon nekik? Tán megsérti Pált s akkor a felbőszülő ura ki fogja kergetni őtet a kertből... Nem... Csendesén visszaereszkedett a földre; de felhúzta a csizmáját.

Keserű lé gyűlt a szájába. Ez az utálatos személy kétségtelenül elcsavarta a Pál fejét. Látja a tekintetükből. Kétségtelenül az ura szeretője. Óh! A könny bővebben omlik le a szeméből. Hát ezért nem írt Pál a feleségének?... Ezért nem akar hazamenni?...

Jó. Azok odafent elválnak egymástól. Pál tán a szekeresnek nyit ajtót... vagy tán szerelmeskednek... A keze összeszorul. Ha közelérhetné azokat az utálatos macskaszemeket. Egészen kimelegedett ebben a gondolatban.

Mily sok ideig marad oda Pál. Pedig tudja, hogy a felesége vár rá... Dehogy... dehogy... és békéltlen türelmetlenségében tépegeti a szoknyája szélét.

A kert kapuján minduntalan jönnek-mennek idegen emberek. Az asszonyka elvonul a bokrok árnyékába, nehogy valaki észrevegye. Már halad a nap s valahol harangoznak, mikorra Pál visszakerül a kertbe. A kapáját megkeresi és egykedvűen hozzákezd félbehagyott munkájához.

- Te itt vagy még, Zsuzsi? - szólta a feleségére.

- Hát hol legyek? Nagyon elszoktál tőlem, Pál, el is felejtettél, hogy itt vagyok. Azt szeretnéd, hogy ne legyek itt? Hát hol legyek? Hiszen miattad jöttem be.

- Miattam akár hazamehetsz is. Itt nem szabad idegen embert tartani a kertben.

- Igen, de én nem vagyok ott idegen, a hol te vagy. Én a feleséged vagyok, bárha eltagadtál. Hallottam.

A férfi megáll komoran.

- Mi lel? Veszekedni akarsz? Azt akarod, hogy az első szavadra fussak a szoknyád után?

- Az első szómrá... de ha itt ülnék és szépen, sokáig kérnélek, lelkem... jönnél?

- Nem. Nekem jó dolgom van itt. Mit akarsz?

Az asszony indulattal felugrott.

- Nem jönnél? Tudok én mindent... A szeretődöt nem akarod itthagyni. Ez a bajod neked?

A férfi megfenyegette.

- Ne merj lármázni itt.

- Azt hiszed, félek tőled? Nehogy azt hidd. Nem megyek el innen... tudd meg. Szeretnél lerázni a nyakadról, hogy élj a szeretőddel? Ne félj. Az nem úgy megy. Fenyegetsz? Gyere, verj meg, no, verj meg. Ha kimegyek is innen... nem megyek haza, míg ki nem tudom, miféle legény vagy. Tudd meg, nem megyek haza. S ennyi.

És felkapta a csomagját, megkötötte a keszkenyőjét s a mint kiment, úgy becsapta az ajtót, hogy csattant.

*

Nem ment messze. A városnak ama részén, a hol az ura szolgált, nagy kertek zöldültek, a hegy oldalában egy-egy kaczer villa körül. A korlát mellett egy nagy kőrisfa árnyékába telepedett le, hogy szemmel tarthassa azt a helyet, a hol az ura él. Nem tudta, mit akar... de ügyelni fogja az urát.

Egy kissé kicsinosította magát s várt. Ama czifra személyre éhezett, a ki az urát babonázta meg. Fel volt indulva ellene és kipirult abban a vágyában, hogy a körme közé kapja. Az utcán járókélők belenéztek a kigyúlt, kíváncsós arcokká s így szóltak:

- Kire vársz, babám?

A bosszús asszonyka hegyesen felelte: «Nem magára, úrfi.»

Lassankint, a várás közben, elernyedte az indulata s kissé megcsendesedett. Nem tudott gondolkozni egyfolytában, de egyet tudott: azt, hogy nem távozik onnan. Látnia kell az urát. Megkérlelni tán, vagy megszidni... Mindjárt már védeni kezdte Pált... Hát ha nem is a szere-tője? És hát otthagyni-e a szolgálatát mindjárt a felesége első szavára?

Az a perszóna bolondítja Pált. Az kétségtelen. Savószínű szemét mint meresztette rá s vigyor-gott az arcába. A fajtalan... Elkeseredett ellene s gyűlölte. Mint vágyott megcsípni őt, szá-monkérni tőle az urát, így viaskodva az indulatával, a mint rámeredt a kert ajtajára, egy pillan-atban látja, mint fordul meg az óvatosan a sarkában s figyelve, mint dugja ki madárczát a kisasszony, hogy dologtalan cselédképen időtöltésül kilépjen állingálni az utcára.

Az asszonyka sietve felugrott s az ajtóhoz szökött.

- Én a Pál felesége vagyok, - mondta gyorsan.

A leány megijedt a támadástól s beugrott az ajtón. Az asszonyka a lábát a nyílásba dugta s megragadta a menekülő leány karját.

- Ne fusson el, kisasszony, - mondta, - ne féljen. Én semmit se akarok. De én a Pál felesége vagyok. Rosszul mondta Pál, hogy én egy idegen asszony vagyok, mert én az ő felesége vagyok.

- Hagyjon békén engemet. Bánom is én, akárkinek a felesége...

- Jó, ha nem bánja. De hát akkor miért fél tőlem? Hiszen maga nagyobb is, mint én. Én voltam az előbb odabenn a kertben.

- Jó, hát mit akar velem?

- Én beszélni akartam magával. Egész nap vártam magára. Látja! ott ültem az utcán és magára vártam.

- Reám?

- Hát kire? Én láttam, a mint Pál szerelmesen magára nézett. Mondja: maga is szereti őtet?

A leány kirántotta a ruháját az égőszemű asszony kezéből és nyersen rákiáltott:

- Maga, azt hiszem, megbolondult.

- Tán megbolondultam, - felelte hevesen, de hirtelen összeszedte magát és rebegőbe csapott át a hangja. - De ne menjen el azért, óh, ne menjen el, kisasszony, az Isten megáldja érte. Én már nem akarom magát megbántani, mert az úgyse ér semmit. Ha megbolondultam volna, az nem volna csoda. Látja, Pál odahagyott engemet. Egyedül hagyott, pedig mi jól éltünk odahaza. Aztán mikor bejöttem utána, - mert én meghalok nála nélkül, - akkor már reám se nézett, de magával elment a kertből. Óh, várjon... várjon. Nem is tudom: mit akarok mondani.

- Hát én csaltam el tán magától?

- Hiszen maga nem is szeretheti őtet. Maga gyönyörű és gyönyörű köntösöket visel, de Pál csak egy parasztember. A míg ő katona volt, reá vártam, mert ő nekem való, éppen. Nekem mindenem volt, de maga minden ujja tizet is kap olyat, úgy-e? Ő nem olyan finom fajta, tudja, de nekem az egész világom...

A hangja el-elcsuklott s a mély keserűség, mely beszédén kiomlott, megkötötte egy helyben a czipra leányt.

- Maga nagyon szép leány. Óh, ne kívánja el tőlem Pált, ne vegye el tőlem. Mit is csinálna maga egy ilyen együgyű parasztemberrel, a milyen ő? Úgy-e, na? Miért tegyen koldussá egy szegény asszonyt, a ki sohase vétett magának. Mulatságul miért választaná éppen ezt az egyet, a ki nem is magához való. Mulatságra annyit kap, a mennyit kíván, egy ilyen szép leány. Tán csak ezt akartam mondani. Én nem is tudom. Ugy vártam magát, hogy idejőjjön. Nagyon haragudtam magára, de már szeretem magát, mert látom, meghallgat engemet. Én úgy fordulok magához, mint a jó Istenhez...

A leány keze után kapott, megragadta és megcsókolta.

- Ne vonja vissza a kezét tőlem, én tudom, hogy maga visszaadja Pált nekem. Mert ő meg van kábulva egy kicsit. Látom. Nem is csodálom. Én megfonnyadtam a Pál után való vágyakozásban. Úgy-e, már csúf lettem? De ha maga akarja, ismét virágzom és ismét boldogan élhetünk. Maga azt mondhatja Pálnak: «Menj el, te parasztember; nekem nem kellesz». Akkor ő, tudom, visszatér hozzám és én sohase mulasztok el egy imádkozást se, hogy magáért ne imádkozzak. Mert egyebem nincs a világon, a mivel megfizethessem a jóságát.

Ez a megalázkodás hízelt a leánynak. De a csók égette a keze fejét s elkedvetlenítette a könnyörgés, mely megillette. Hogy a meghatottságát elleplezze, tettett haragos szóval támadta meg:

- Menjen el. Hát azt hiszi; hogy én a maga rongyos ura után kapkodok? Süsse meg. Semmi közöm hozzá. Hát elkergetem, jó, ha hozzám fog szólni....

Az asszony ismét megragadta a leány kezét s félig kaczagva, félig sírva mondta:

- S nem is lesz köze hozzá? Ugy-e? Ne beszéljen ilyen érdesen hozzám. Én már tudom, hogy a maga szíve jó. Az Isten megáldja érte...

Az úton egy zajos társaság törtetett fel a hegyen. A parasztasszony kiugrott a kert ajtaján, betette, letörülte a könnyeit és csendesen, boldogan ballagott be a városba.

*

Mégis másnap - vasárnap volt - a cselédszerzőhöz indult. A nyughatatlansága, a czifra kisasszony ígérete daczára, nem akart elmulni. A mellében szüntelen rebegést érzett s valami szerencsétlenség előérzete zavarta. Itt kell maradnia a városban, hogy szemmel tartsa őket.

Az éjjel egy falujabelije cselédleánynál húzódott meg s be se hunyta a szemét. Nagyon összetörődött és jó reggel mindjárt kiindult az útjára.

Még alig járt valaki az utcán. A tejesleányok siettek a kandéraikkal s vízvezető csapja mellett sokadozott egy csorda cselédnép vihánczolva. Az a leány, a kinél hált Zsuzsa, kikisért egy darabon. Az utca szegeletén így szólt hozzá:

- Szedd össze magadat, Zsuzsa, mert ott látom a gombolyagban Gábort, az unokabátyádat, a ki annyit forgolódott körülöttes leánykorodban. Ő itt szolgál a szomszédomban. A hogy te férjhez mentél Pálhoz, mindjárt bejött a városba szolgálni. «Nem tudom nézni őket odahaza», ezt mondta búsan. S nézd... nézd a tűzrevaló! Hát nem vett észre már tégedet.

Egy csontos, nagyorrú, himlőhelyes, erős legény nagy lépéssel igyekezett feléjük s hangosan messziről kiáltotta:

- Hol jársz itt, Zsuzska, a hol a madár se jár?

- Hát... szolgálni jöttem.

- Szolgálni? Elfogyott a boldogságod otthon, hogy a városra szorultál?

- Miért? Az uram is itt szolgál.

- De nem veled, Zsuzska. Meg vagy hitványkodva, lelkem. A rózsákat leperzselte az orczádról a nagy boldogság.

A cselédleány közbeszólt:

- Rosszul aludt Zsuzsi az éjszaka. Csak tegnap jött be gyalog a városba.

- Rosszul alszik ő azóta, hogy Sebes Pál bekötötte a fejét. Rosszul beszélek, Zsuzska? Az Isten hozott különben, lelkem. Helyet keressz? Hát nem az uraddal egy helyre mégysz?

Az asszony arcát az indulat kigyújtotta:

- Ne bajlódj velem, Gábor. Örvendj, hogy nincs bajod velem, ha úgy lehitványkodtam.

- Én bizony búsulok érte most is, lelkem. Mert azért, hogy elpártoltál tőlem Sebes Pálért, csak a legszebb kicsi fehérnépnek maradtál nekem ezen a világon.

- Ne legyek másnak már...

- De az nem vagy másnak, csak nekem egyes-egyedül, látom. Az urad mással járja a bolondját, egy strimflis, papucsos leánynyal. Nem ismered még? Az a szeretője. Aztán van-e helyed már itt, Zsuzska?

Az asszony szó nélkül elfordult a legénytől és megfogta a cselédleány kezét.

- Az nem igaz, tudod, Gábor, - mondta rá se nézve. - Itthagylak, mert hazug vagy.

A legény elejébe került.

- Ne haragudjál rém, Zsuzska, ha megbántottalak. Tán hazudtam? Hiszen majd meglátod, hogy én ámtlak-e vagy más. De ha keserítlek is, Zsuzska, szeretetből teszem. És azt ne felejtsd el, hogy még a véretem se sajnálnám érted most is. Én nem hazudok. Rosszul szoltam? Ne utálj meg érette, Zsuzska.

Az asszonyka unva legyintett: «Nem, - felelte - nem bántottál, Gábor, de dologba megyek. Hagyj békén az utamra».

A legény a két kezét nyujtotta: «Ha nem haragszol, - mondta - gyere velem délután, Zsuzska. Legalább megjáród a várost velem. Hol leszel délután? Mi?»

- Nem tudom - felelte és sietve menekedett el.

Majd megfűladt. Tehát mindenki tudja, hogy Pál elfordult tőle? A keserűség ismét elborította. A czipura leány hazudott. A sírás fojtogatta s az ökle összeszorult bosszúvágyában. Mintha csak rátaposott volna valaki s szeretné megharapni a lábát, mely eltiporja őtet. De kiét? Mindenki erősebb mint ő. Az ura elkergetheti őtet; a czipura, hazug kisasszony se mutatósabb, mint ő. Csak a sírás... a sírás marad meg neki egyedül. Mindenki tud az ő gyalázatáról.

Czéltalanul barangolt. A cselédszerzőt elfelejtette. Valamit tennie kell azonban, de mindjárt; mert meghal, ha nem tehet valamit. Szembe tudna nézni az eleven fergeteggel is gyilkos keserűségében. A fekete ürességből az unokabátyja csontos, nagy, erős teste válik ki a szeme elé. Vele bosszúlhatná meg magát. De kin? Az ő édes urán? És melegség áradt át rajta. Dehogy... Az életét is odaadná azért, hogy megmentse Pált, ha veszedelem fenyegetné.

Az unokabátyja. Valamikor Pál felindulva látta, ha Zsuzska körül forgolódott: «Nem akarom, - kiáltotta Pál, mikor a katonaságtól hazakerült, - hogy valaki nézzen reád s a Gábor fejét széthasítom, ha meglátom, hogy hozzád szólni; mert én tégedet egyedül magamnak akarlak megtartani». Ez akkor volt, mikor megesküdtek egy egész életre. Feltette Gábortól s ez őt akkor oly boldoggá tette.

Hátha ismét feltámadna Paliban ez az érzés, ha látná, hogy Gábor el akarja venni őt tőle. Hátha erre Pál otthagyná a várost féltékenységében.

Óh ez a reménység egyszerre kizöldült és kivirágzott benne. Mosolygott. A meglevenedett városban taszigálták a járdán Zsuzskát. Nem is érezte elmélyedésében. Ha ő szépen kicsinosítaná magát s Gáborral kézenfogva járulna Pál elejébe: vajjon nem lobbanna-e fel az urában a régi kívánság? Óh, ha megverné Zsuzskát... Mily boldogság lenne. Ha megverné... Egészen kipirult ebben a boldog reménységben. Azt jelentené, hogy még szereti őtet az ura...

Nem tudta, mit tegyen? Hirtelen megfordult, hogy ismét megkeresse Gábort. Szinte futva érkezett oda.

Az utca szegelete már üres volt. A cselédek hazaszéledtek. Mit tegyen? végigment az utcasoron s benézett minden udvarra Gábor után. Nem találta meg. Nem volt szerencséje. Azonban megbátorodott ebben a hitében. Csintalanul nézgelődött szerteszét.

A város végén való kis putrik soráig ért el tervelésében. Ott megehült s bement egy kis kocsmába. Egészen megfrissült. Nagyon bízott ebben a tervben. Kicsinosította magát. A csomagjából kisimította összegyűrt ruháját, fehér gallérját, kékkelőjét: megigazította szép szőke haját s boldog izgalomban megpirult. Meg volt elégedve magával.

Valahol harangoztak a templomban. A keze imádságra összekulcsolódott önkéntelenül. Szaporán elsietett a templomba s a boldogtalan, szenvedő asszonyok édes, örökös patronája oltára elé borult. Szinte nyögésben szakadt fel a fohász a lelkéből a dicsőséges Szűz Máriához. Ő meg fogja segíteni őtet.

A délelőttön a városon túl, egy görbe fűzfa tövében álmodozott. Nagyon bizonyos volt a dolgában s a délutánra nyugodt volt az íránt, hogy Gábort meg fogja találni. Meg is találta. Ezt egészen természetes dolognak tartotta. Mosolygva közeledett feléje:

- Tégedet kerestelek, Gábor, - mondta mosolyogva, - te kívántál s én jó szívvel megyek veled, hogy járjam veled végig a várost ma délután. S kezet nyújtott neki s hozzásimult.

A kezét a nagy, otromba ember kezében hagyta s kaczerán nézett rá.

- Nem igaz, - mondta a boldog, erős ember, - nem igaz, a mit a reggel mondtam neked. Te nem hitványkodtál le, hanem megszépültél, Zsuzska! Mintha valami jó dolog történt volna veled. Még sugárzik a képed. Gyere no.

A piacztér tele volt a sétáló cselédnépekkel, taszigálózva, kaczagva járkálva le és fel. Ez az ő szabadnapjuk. Némelyik megszólította Gábort:

- De szép szeretőt szereztél magadnak. Most csípted?

- Én neveltem magamnak, - mondta vigyorgó dicsekedéssel.

Zsuzska kissé tartózkodva távolodott el szégyenlősen Gábortól: «Én a másé vagyok», súgta.

- Igen, de azt ezek nem tudják, - felelte Gábor s megszorította az asszony karját.

Mindegy. Az a reménysége, hogy visszaszerzi az ura szeretetét, a szemérmességet legyőzte s kaczer féltekintettel nézett a Gábor fénylő szemébe. A piacztér szegeletén a hegyoldalnak felindult valaki.

- Ügyelj, Zsuzska, az urad ebben az udvarban lakik.

- Csak hagy lakják. Mi közöm hozzá?

- Nincs közöd hozzá? Akkor vivát, - mondta diadalmasan és félkarjával átkapta az asszonyka derekát.

Zsuzska egészen elsápadt, de nem viaskodott, hogy kiszabadítsa a derekát. A szemét azon a kerten járatta, a hol az ura lakik. Vajjon nem látnák-e meg őtet?... Messziről látta, hogy az a kis ajtó - a honnan szégyennel menekedett - nyitva van. Szinte szédelegve botorkázott felfelé.

A kertben, az ajtó mellett, két széken ott ül az ura és a czifra városi leány, közel egymáshoz hajolva. Az ereje elhagyni készült. A szemét lesütötte és hozzásimult Gáborhoz.

A czifra leány ujjal mutatott rájuk és valamit kérdezett Páltól. Arra mind a ketten hangosan felkaczagtak. Oh, egyenesen a Zsuzsika szívébe nyilalt ez a kaczagás. A lépését meglassította. Egy szót se szólottak hozzá. Gábor lustán tovább vitte édes terhét a hegy ellenében.

- Azok jól értik egymást, - mondotta.

Az asszonyka torkán valami nyögésféle bugyborékolat fel, de nem tudott felelni.

- Nem is titkolóznak a világ előtt, te magad is láthatod, hogy én nem hazudok...

Az asszonyka visszafordult és közeledett a nyitott ajtóhoz. Gábor húzakodott. Az asszonyka megállott az ajtó előtt és mintha csak álmában tenné, így szólt mély sóvárgással a tekintetében:

- Látod... látod, Sebes Pál, megtaláltam Gábort, az unokabátyámat.

Pál felrántotta a vállát:

- Bánom is én, - felelte közönyösen.

A czifra leány csúfolkodva tette hozzá:

- Kapós fehérnép. Sokan szeretik...

Gábor elrántotta Zsuzsikát az ajtó elől.

«Bánom is én», - ezt mondta. Mintha fejbe vágta volna. A derekát kihúzta a Gábor karjából.

- Menj, - mondta kábulva.

Vége mindennek. Egy szót se szólt többet, hanem megfutamodott lefelé. Az utca szegeletén annak a városvégi kocsmának tartott, a hol a csomagját hagyta s bárha szürkületbe hajlott már az idő, felragadta a bespárgált holmit s nekivágott az országutnak, mely hazafelé visz.

*

Már nem kell ő Pálnak. Miért? Megcsúfult-e? Rosszabb lett? Mást miért kíván inkább, mint őt, a kit kényeztetett, ölelgetett, csókolgatott annyit?

A háza vaksötétben bujt el, mikorra hazaért. Valami szekeres-emberek vették fel Zsuzsikát egy darabon: «Nagyon nehéz lehet a lelked», mondták, «nehogy valami kárt tégy az életedben s vele a mennyei jussodban». Mert sötétben meredt maga elé Zsuzska és egy emberséges szót se váltott a szekeresekkel.

A kapuján odahaza bebotorkált. Egy lélek se várta, csak a kuvasz, vakkanva és nyalogatva a kezét.

Miért unta meg őtet Pál? A pitvar ajtajával bajlódva, félhangon beszélt magának; «Nem vagyok elég finom neki. Itt minden szegényes és csúf. Ő szebbre vágyik». Egyszerre ez ötlött az eszébe: «A ruhám a hibás, a hitvány paraszti gunyám.»

Belépett. Hideg és penészes minden. A suhogó fersingek, a gombos cipők, a tarka-barka harisnyák babonázták meg az urát. Sírra borúlt az ágyára s a nehéz csendesség takargatta be. Oh, minden utálatos körülötte és koldusos. A csizmája kopogós, a fersingje tapintata durva, a keszkenyője szúrós és savanykás szagú.

A reggel a hideg padkára kuporogva találta. A szégyene égette. Minden undok lett körülötte a szemében. A kotyogós, bányai veresre mázolt ajtó, az öklömnymi ablakok, a rongyos bútorok. Ezek idegenítették el Pált. A füves udvartól a sárral tapasztott padlásig: gyalázatos mind. A házat az apjától jussolta, de ők ketten csinosgatták kedves reménységgel. Még bölcsőt is szereztek. Az sem kellett. A torka kiszikkadt a vágyában. Ha odaküldött volna a kegyelmes Isten egy parányi, pislogó babát, - ah, akkor itt ringatná halk dudoló szóval Pál a bölcsőt...

Senkije, semmiye immár.

Csak a karton-köntös csábította el... Babát nyujthatna még a kegyelem, de a paraszti holmit, ezt - utálta meg Pál. Ha itt megváltozna minden hirtelen, ha Zsuzsika olyan virágos kalapot viselne, keztyűs kezében egy fényesnyelű napernyőt hordana és szemében, ha mosoly ragyogna, a helyett, hogy könny buggyanjon ki rajta, - Pál holnap itt lenne szégyenkezve a multért, szerelmes szóval a száján.

A szomszédjait ostobáknak és rongyosoknak találta. Mintha egy más, szebb világból esett volna le ebbe a nyomorúságba. Apró kis történeteiket unta, tanácsaikat lenézte. Éjjeleken át emésztette magát, forgolódva hideg ágyán. Ha ő azt akarja, hogy ne úgy vesszen el, mint egy eldobott rongy: tennie kell valamit. Változtatnia kell az életén. Újból kell megformálnia az életét; olyanná kell tennie, a hogy Pál szereti.

Az ura... az ura. A vérenek minden cseppje tele volt vele. Mindent, a mit látott, hallott, hozzá kötötte. Érte szeret, érte utál. A miből hiányzott Pál, feneketlenül üres az.

Egyszer vissza kell térítenie őtet. Úgy öltözködnie, a hogy ő szereti, úgy kell viselkednie, a hogy ő kívánja.

Elhanyagolja a házi dolgait s sepiresen pitvarában szövögeti álmait. Vágyában ezer terv születik meg az agyában és mindenikre kész, csak hogy még egyszer magához visszacsálja őt. Ha e minden holmi áraban, - a mit édes reménységgel csinosgatott, építgetett - visszatéríthetné még egyszer, óh, be szívesen eldobná.

Eldöntötte: eladja mindenét és annak az áraban kicsinosítja magát úgy, a hogy Pál szereti és úgy fog élni, a hogy Pál kívánja.

Előbb tervezgetett csendesen: miképen tudja értékesíteni mindenét, aztán mint kacérkodja vissza Pált? a karton-köntösöket már látja, a miket felölt; fersingjét fel-felkapkodja, hogy megtanulja, mily mozdulattal kell megrészegetnie Pált és tenyérsi tükrén próbálgatja a mosolyt, mely megigézi őt. Aztán beköltözik a városba, melléje. Ringva járja végig tapaszos háza szobáját, a hogy a városi rossz leány hintáztatja magát; s durva ingjét a mellénél kifűzi, hogy megsoványkodott vállának az állását vizsgálgassa.

Aztán minden portán bekopogtat és ajánlgatja a házi egyet-másait. Egészen beteget annak, hogy nem sietnek eléggé a ravasz parasztok a vásárra. A ki jön, az is leszólja, lekicsinyli, a mit ajánl nekik, hogy majd ingyen kaphassa meg. Zsuzsika szinte felálomban jár-kel. Alkudozik, ajánl, rimánkodik: «El akarsz kerülni tölünk?» kérdezik tettetett részvétellel. «Az uram kívánja így», felel s tán hiszi ő maga is.

A nyár melege már perzseli a sárguló búzát a mezőn. És még mind sokadoznak a parasztok. Szinte sírva köti rájuk a házbelijeit, földjeit. Ő csak egyet lát; Pált, odabenn a városban, a ki egy gonosz, fajtalan fehérnéppel szeretkezik. A pusztulás, mely körülötte támad, mind derűtebbé teszi s a kiürülő szobában mind szabadabban gyakorolja magát a kacér járásban, cziczázó futkosásban. Ha valaki látná, azt mondaná, hogy az esztétét vesztette el.

El... bizonyosan elvesztette, mert csaknem vidám, a mint egy ünnepnapon felülhet a szekérre, sok pénzzel a zsebében, - otthagya az áldott fészket, melyben felnőtt, a hol boldog volt, - hogy elmeheessen az ura után. Ő tudja már a módját: mint fogja visszaédesgetni őt...

Egyenesen abba a kis, városvégi boltba megy, melyről annyit álmodozott. Ott ékesítik ki Zsuzsikát. Mindent adnak neki, a mit a városi leányok viselnek. Tetőtől talpig öltözködik át egy homályos szegelyben. Kíváncsi vásárlók odatekintgetnek tréfás szóval bosszantva. Zsuzsa szigorúan utasítja vissza az incselkedőket: «Én tisztességes asszony vagyok», mondja és elpirul, azért, hogy bizonykodnia kell ezt. Fel-felkél mégis, hogy a tükörben illegetse magát s félszeg mosolylyal kérdi a gyérszakállú, vén boltost: «Szép vagyok-e bácsi?»...

A viseltes falusi holmit összeköti egy csomóba, a karjára veszi, szétálló, kemény karton-köntösét magasra felfogja, hogy gombos cipőit láttassa s kényes lépéssel kiindul az utcára. Virágos kalapja minduntalan le készül esni a fejéről, magas sarkú cipőivel majd elesik.

A kis kocsmá előtt elmegy, a hol egyszer már csinosította magát és benéz, hogy a csomagját ott helyezze el. A mint belép, a homályos, borszagú szegelyből egy rekeszes hang döl ki:

- Hát visszajöttél, galambom. Zsuzsikám?...

Gábor volt, az unokabátyja. Meg sem mozdul; a feje a tenyerébe volt támasztva; ittas tekintettel, bután néz a cifra menyecskére.

- Tudtam, - mondja - hogy visszakerülsz ide... Innen indultál el, mikor másodszor is csalfán elhagytál engemet. Azóta iszogatok, mert azóta búsulok. Nagyon kedves vagy te nekem.

A mint felkel, alig áll meg a lábán s megtámaszkodik a mocskos falhoz. A mint pedig közeledik Zsuzsika felé kiterjesztvén a karjait, keresztbe esik egy keskeny, borban ázó asztalra. Indulatosan ráordít Zsuzsikára:

- Ne menj el, ne félj tőlem, a miért cifra lettél. Óh, be cifra lettél. Tán eladtad a testedet, hogy így meggazdagodtál. Ne tarts tőlem. Nem öllek meg, mert látom, hogy kicsípted magadat... Tán az urad kedvéért? Annak nem kellesz. Nekem pedig már nincs pénzem. Elittam. Sokat búsultam utánad.

Feltápáskodik s az ajtó elé áll.

- Csúffá tettél, - recsegi, - szégyenbe hagytál. Azóta iszom. Miért tetted? Óh, miért cselekedted velem ezt? A szívemet miért vetted meg... Az Isten hát azzal áldjon meg, a ki jobb, mint én s jobban szeret tégedet... Lelkem...

Aztán hirtelen félreáll.

- Látom, - dadogja, - látom, félsz tőlem már. Egyszer ellöttem egy szegény nyúl hátulsó lábait és az így nézett rám, mint te most. Menj. Én még sohasem vétettem neked. Ezután se bántlak. De valakin számon veszem az életem keserűségét. Egy szót se szólok. De valakin... egyszer, csak kerüljön a kezembe... Menj, fuss, Zsuzsika... fuss előlem.

Zsuzsika rémülten simult ki a nyitott ajtón. Reszketett. Az ajaka remegett s a szeme könnyel telt meg. Hirtelen megiramodott. Hátha utána ront Gábor.

Az utca egészen néptelen volt. A kapuk előtt egy-egy cseléd támasztotta a falat és a mint Zsuzsika menekedett el előttük, kíváncsi szemmel méregették végig s mosolyogva mutogattak rá. A boltok mind be voltak zárva s a piactérről gyenge zúgás hallatszott, a hol az élet pezsgett.

A mint azon ház elé jutott, a hol aludt egy éjjel: a cselédleány Zsuzsika elé rontott.

- Hol jársz, te? De mi történt veled? Ki csúfított el így? Alig ismerek reád. Hisz ez a ruha mind bő rajtad és furcsa. Hol jársz? Elszabadítottak valahonnan? No, állj meg, hogy néztelek meg. Uram Isten, valaki megtréfált tégedet.

Tettetett félénkséggel megérintette.

- Alig merek hozzád nyúlni. Hová mégysz? Tán a bálba? Lelkem! Az a gonosz ember, az urad, az megbolondított tégedet. Tán ő kívánta, hogy így csúfítsd el magadat...

Zsuzsika megállott.

- Azt gondolod? - rebegte.

Vajjon tudja-e az a parasztleány, hogy mit mond? Mintha álmában meglökné valaki ötet s most költögetné. Nehezen összeszedte magát és hogy leplezze feltámadó félénkségét, gyorsan, nyersebben mondta:

- Táncz van ma? Éppen odakészülök. Hol van a táncz? Szervusz. Majd odatalálok magamra is.

- Nem, nem eresztlek. Menjünk együtt.

*

Ez nem talált a Zsuzsika tervébe. Ő másnapra készült Pál elébe. De erőtelen volt arra, hogy ellentmondjon a parasztleánynak. Nagyon bágyadt is volt. Az úttól, az emésztő izgalomtól is, melyben élt. A lába alig bírta.

A parasztleány szüntelenül kábította. Gáborról beszélt: a ki eláradott azóta, hogy Zsuzsika elkerült a városból. Az uráról: a ki posztóruhába öltözött már s mátyástollas kalapot visel. A szeretőjéről: a ki már el se marad Páltól. Mindezt mintha csak álmában hallotta volna Zsuzsika.

- Hová megyünk? - kérdezte zavartan.

- Hová? Hiszen te készülsz a tánczba. Beléelegyedsz? Hiszen alig támolyogsz csak... Egészen színtelen vagy s lesóványodtál. Nem ilyen voltál, mikor még odahaza ismertelek.

Akkor hirtelen felkiáltott:

- Jaj, nézd, észrevett Gábor. A hátunk mögött jön. Jőjj, fussunk... mikor ittas, rettenetes. Meneküljünk... - s kézenfogta Zsuzsikát és befordult egy sikátorba, mely a vasárnapi tánczhoz vezetett.

A kapu nyitva volt ott. Benn a nagy színben dübörögtek a parasztlegények, kiveresedett, izzadt leányaikat eszeveszetten forgatva. Az emelvényen egy pár cigánylegény reszelte a hegedűt fáradtan és a tánczoló szín előtt egy csomó katona és bámészkodó városi ember nézte a mulatságot.

A Zsuzsika bátorsága mindinkább elszállott. Ha elmenekedhetne. Mintha valami szerencsétlenség előérzete ijesztené meg...

A locsogó cselédleány megragadta a kapuban a Zsuzsika libegő köntöse karját.

- Egy tapodtat se... Az ördög idehozta Pált, az uradat, látod. Ott... ott benn van a gombolyagban. A szeretőjével, persze, a gyalázatossal. Te, tudom, nem is akarod látni már őtet. Nem tánczolni jön Pál, mert ő már szégyenel minket, hanem csudát látni hozza a fajtalan czafráját. Gyere, menjünk innen.

Nem. Látni akarja Zsuzsika az urát. Hogy futhasson el a nélkül, hogy bár egyszer a szemébe ne nézzen. Hiszen Zsuzsika is úgy van öltözve, mint az ő szeretője. Mennyit ábrándozott ő ezen a perczen... Másképen tán, máshol, könnyel a szemén, kérő szóval a száján, - de ha már itt van, hogy futhasson el előle Zsuzsika?...

- Nem... nem... rebegte, de egy pár önkéntelen lépést tett mégis - mintha megigézték volna - a gombolyag felé, a hol az ura állt.

A táncz vége felé járt. A legények izzadt homlokukat törülgetve, törtettek a pálinkamérő asztalka felé. A nézőközönséget szétzavarták kiméletlenül; s a kényesebb urasnépek elszéledtek. Akkor a Pál cifra szeretője észrevette Zsuzsikát a kapu mellett. Egyenesen feléje ment.

- Hát te hol jársz, te czinege? - kiáltotta. - Gyere, Pali, nézz ide, ide nézz. Ez mulatságos...

Megragadta a Pál kezét:

- Ilyet sohase láttál! Nézd ezt a maskarát. Óh, jaj, jaj, az ember megpukkad a kaczagástól. Hát te mit csináltál magadból? Az mind a tied, a mi rajtad van? Hol kaptad?

Mindenki odanézett. Nem tudták, mi történik, de gyülekeztek mindenfelől.

Pál megfogta a szeretője kezét:

- Gyere el innen, Regina. Mi bajod vele? Menjünk el, hagyd el a szerencsétlent.

- De láttál-e ilyet? Még kalapja is van. Óh, nézd... mondta és csapkodta a czombját jókedvében.

Zsuzsika mélyen lehorgasztotta a fejét. Halálosan sápadt lett s haragosan felsírt. A paraszt cseléd átkarolta, mert látta, hogy elesik.

A kapunál valaki nyakonragadta Pált.

- Híres...Gyere, rég várlak. Számadásom van veled. A Zsuzsika sírásaiért....

Gábor volt. Megrázta a kiskabátos Pált.

- Adósod vagyok... az életemért, úrfi.

S fejbevágtá.

A megtámadott ficzkóban feltámadott a parasztvirtus s egy fogásban szó nélkül átkapcsolta a nagy ember derekát, mintha vaskapocsba szorította volna és megrázta.

- Ragyas kutya, - lihegte. - Én is adósod vagyok. Az utamban vagy örökké.

Az emberek gyűrűbe álltak egy pillanat alatt.

A részeg ember megrázta magát s két rettenetes kezével belémarkolt az ellenfele torkába.

- Hó, - üvöltötte - bandita. Belém kapaszkodol? Itt az utolsó perced.

A félkezével keményen tartotta a küzdő ember torkát, a másikkal csapkodta a koponyáját, kiáltva:

- Ezt magamért... ezt a mást Zsuzsikáért, a többit gyalázatos, hazug életedért.

A czifra leány az embergyűrűn kívül húzódott meg szepegve. A remegő Zsuzsika éles sikoltással tört be a küzködőkig s megragadta Gábort:

- Ne bánts... nem... nem... nem engedem. Gyilkos... Hát nem látják, hogy megöli az uramat?

Pál kiugrott abban a pillanatban a Gábor kezéből. A feje vérzett. De dühében veszettül ráugrott mindjárt Gáborra és homlokra vágta.

A nagy, brontes ember megszedült az ütéstől, de mint a gondolat, derékon ragadta Pált, felüvöltött, megrázta s legyűrte és rátérdepelt a mellére, elvakultan csapkodta a fejét, míg csak mozgott.

Akkor a legények felrángatták róla.

*

- Hol lakik ez a fehérnép? - kérdezték a Zsuzsika körül állók. - Hiszen ez odavan. Mi a baja?

- Az ura hever a földön, - mondta a paraszt cseléd, - nem látjátok?

A mint felszedték a földről, a Pál vérétől elmocskolt czifra köntösével, a két karja lelógott. A legény, a ki ölbekapta, vigyorogva szólott a társaihoz: «Hű be czudar könnyű»...

A korcsmában, a hol lefektették Zsuzsikát egy rongyos pokróczra: a cseléd, a mint ráhajolt, ijedten szólott a gazdához:

- Nem érzem a lélekzetét.

- Szent Isten, csak nem? - mondta komoran a vén ember.

- Az lenne az ő szerencséje, - rebegte meghatottan, - ha nem ébredne meg.

A korcsma előtt mély, erős mellből zokog valaki.

Az ördög.

- Mit néz rajtam, István?

- Csak a mohokat nézem, a szikla oldalán.

- Harangvirág az ott az ormon?

A sugár, izmos, szép parasztfiú megállította a lovakat s nekirohant a darabos vén kőnek. Szinte dühös mohósággal kapaszkodott fel a sziklán az oromra a bikkek elnyúlt, görbe gyökerein, a virág után.

- Megvérezi magát értem, István!

A parasztfiú leugrott merészen az oromról s a virágot az úrimenyecske ölébe tette.

A lovakat megindította, szorosan a szekér mellett gyalogolva. Az asszony lesütött, rebegő szemhéja alól lopva rá-ránézett s így szólt: «bágyaszt a melegség» és kigombolta s kitűrte finom csipkés-ruháját a nyakánál. A harangvirág szára eltűnt a telt fehér mell domborodásai között.

Félelmes, fenséges nagy némaság ült a havason. A mélységben az Aranyász pataka suhogott, de annak a nesze nem hallszik ide a meredek, bikkal benőtt oldal derekáig, a hol a szekérút szalad. A sziklák pedig csak azon felül meredeznek az égre, egy-egy görcsös fenyőfával kicsipkézve... Felette mindjárt az Isten.

- Ez-e a «veres bércz», István, a mit megmutatni ígérkezett?

A legény érthetetlen mély hangon babogott valamit.

- Valamitől tán megszédült, István? Nem a meleg miatt? - kérdezte, mintha ingerkedett volna.

A lovacsákák tapogatták finom patáikkal az ingó köveket s belekapaszkodva vonták föl az otromba szekeret. A gyertyánfa erezetes levelei közül valami kis, apró, ártatlan madarak néztek le barátságosan a szekérre, de nem is féltek egy cseppet se, mint hogy a havasi madarak nem ismerősök az emberekkel. A szekér féloldalosan dőlve emelkedett. Az asszony gyengén fölsikoltott:

- Félek - csippent fel, de mosolyogva - lefordulunk a mélységbe, a halálba, István. Megsiratna-e? Fogja meg a kezemet, mert maga erős és nem fél, úgy-e?

Kezét a szekér lajtorjára fektette, de hirtelen egyebet gondolva, lehúzta finom selyemkeztyűjét és majdnem a parasztleány piros, barna arcát érintette: de hirtelen visszavonta a kezét és szétnézett.

- Nem követi valaki a szekerünket, ott az élen? - kérdezte s fölmutatott az oromra. Mintha árnyékot látnék, el-elsuhanva a fenyők között...

A legény csak fölpillantott s a finom női kezet nézte.

- Valamiért rebegek, István, nem tudom miért? Szokott-e ott járni valaki?

Az út egy-egy fordulójánál jó messze lehet látni a havas rengetegek közé. A finom fehér kéz puha ujjai szórakozottan babráltak a kék harangvirággal.

- Már hetek óta ott alant lakunk a fürdön - mondta - én nem győztem hallgatni magát, István! Az énekét hallgattam este, kinn valahol az ablakunk alatt és hallgattam a szavát, ha valamerre mentünk: a tündérkirálynőről, ki a Sebes vizében mosdott meg minden hajnalban és a

kolozsvári templomba a reggeli misére elsuhant mégis a levegőégen; - és a szakadékok szegényeiről, kik sorvasztó vágygyal ássák az aranyat - és tudom én miről? - S maholnap, hogy elmegyek innen, az utolsó napokat arra szánom, hogy kóborlom magával a havast, megnézve a maga hegyeit - és itt vagyok a maga szekeren és maga egy szót se felel, még ha kérdezem is... Mi lelte?...

- Nem tudom... nem tudok, - mondta a parasztlegény. Az arcza ki volt gyúlva és rebegett az ajaka, mintha fázott volna.

A lovacsákák óvatosan kapaszkodnak a csupasz kő-úton egy füstös, bikkfa-lapoczkákból összerótt kalyiba felé.

- Mi az? lakik ott valaki? - kérdezte az asszony.

- Senki se lakik ott - erőszakolta magát a beszédre - a faragó emberek kalyibája az, de senki se lakik ott ilyenkor. Csak mi vagyunk ketten a havason... Ez a forrás itt van az aljban, a hol megállani szokás a lovakkal.

- Megállunk itt?

- Egy órája jövünk már. A málnáshely fenn van - és felmutatott. Aztán nyujtotta a karját, hogy lesegítse az asszonyt a szekérről. Azonban csalódottan elfordult, mert az asszony könnyen leszökött magára a szekérről. A legény lelépett a hegy derekára, letakarta a meggyülemlett régi vizes faleveleket a földön, kivájta alóla a havasi forrást, aztán kifogta a lovakat, a kenderkötőfékeket megerősítve a nyakukon, hogy válogassák a vékony fűszálakat.

- A málnás fenn van, - ismételte s a zörgős zöld lapuk között utat taposott, hogy az asszony követhesse. Az asszony parányi sárgagombos cipőit nézte, lobogó szemmel.

Az asszony rá se nézve szólt: - Fáradt vagyok, István. Tán itt maradok az úton...

- Nem, nem. Az árnyék ott fenn van a fenyő aljában.

- Vajjon járja-e az, hogy én itt magával buvóhelyet keressek, István s itt hagyjam a bátorságos utat?

- Az út? Nincs út. Ki jár itt? Senki. - És merészebben unszolta a vonakodó mosolygó asszonyt. Magasabban állva, a hófehér nyakra meredt mentében és remegett.

Az egész erdő bágyadt volt a nap meleg lehelletére. A falevelek mintha aludtak volna: s a szerelemre vágyó virágkelyhek lehajoltak. Fény rezgett a meredek oldal lombjai között s a gyík úgy osont odább meleg köpárnájáról, hogy előbb apró kerek szemeivel megnézte a háborítókat.

- Milyen üde a fű, - mondta elevenen az asszony s lehevert egy fenyő földrehajló ága alá, koszorút fonva karjaiból a feje fölé s mély lélegzetet vett. - Mily boldog vagyok. Sohase éreztem magamat ilyen kicsinynek. Mintha csak egy hangya volnék, a kit észre se vesz a világ. Mily rettenetes szép! Nem fél velem itt egyedül lenni, István?

A legény megnagyobbodott szemmel nézte és hallhatóan lélegzett.

- Nem is látszik ide a falu, se a világból semmi se látszik sehol. Csak a borzasztó szép természet, a titoktartó hegyek, mélységek, egy ember sincs sehol... Óh, igen boldog vagyok. Harapni, harapni, tépni szeretnék valamit.

És kiragyogó fehér fogaival beleharapott a fenyő lehulló ágába s játszva kapkodott a hintázó ágak után, - összecsapva a kezeit, kitörő kedvében sikoltozva, s henteregve a zöld gyepen, féktelenül s megrúgott egy heverő követ, mely dübörögve indult meg lefelé a meredeknek.

A legény letérdepelt a főre és bátortalanul hozzáért az asszonyhoz... Nem is tudta: mit tesz. Az asszony eltaszította s rácsapott a kezére. A szeme kivillant: «Mit akar? - kiáltotta - szemtelen. Hogy mer érinteni?» Majdnem sikoltott, de a következő pillanatban kacagva nézett rá: «Málna az ott igazán, fenn? Imádom a málnát. Szedjen nekem hamar egy hamvas levelen, István s tegye ide az őlembe...» Hizelegve nézett rá s összetette a kezét, mint egy gyermek.

A következő perczben azonban felugrott és előre szaladt, mert valami zaj riasztotta meg, körülnézett. A legény ostobán állott egy málnalevéllel a tenyerén.

A lovak kapálóztak a forrás mellett alant. Előbb felrúgott mind a két állat dühösen.

Az asszony zavartan kiáltott a legényre: «Hát jöjjön, jöjjön... nézze, a lovakat nézze... megbolondultak.»

A lovak fölemelkedtek a hátulsó lábaikra, vadon rázták a fejüket, felhorkantak - aztán nagy zajjal, robogva iramodtak vissza az útra, lecsapva az erdő sűrűjébe örülten, kapálózva.

A legény, mintha valami kábulásból ébredt volna meg, az állatok után ordított és káromkodott. Aztán a kalapját a földhöz csapta és nekiiramodott a messzejáró lovak után.

Az egész oly váratlanul és hirtelen történt, mint a villámütés. Az asszony ijedten nézett utánuk. Azonban mindjárt a háta mellől egy ismeretlen hang így szólt:

- Lesheti asszonyság... A lovaknak a fülébe égő taplót én dugtam és azokat ma nem látja meg. A gazdáját se... Lesheti...

Egy erős, kigyúlt arcú, magas parasztleány bujt ki a fenyőfa lombjai alól.

- Én vagyok, Jusztin... pedig úgy néz reám asszonyság, mintha sohase látott volna... én Jusztin vagyok, a Domokos István szeretője. Én vagyok egyedül, én várok arra már rég, hogy egyszer ketten legyünk szemtől-szemben. Csak én vagyok, Jusztin.

Az asszony visszalépett remegve: - Mit akar tőlem? - kérdezte.

- Mit akarok? Semmit... Látni akarom szemtől-szemben azt a híres asszonyságot, a ki elveszi a szeretőmet s jó paraszton úton kimódoltam, hogy egyedül kapjam magát. De hát ne remegjen úgy. A szeretőmmel nem félt egyedül lenni, hát miért fél tőlem? Hiszen maga az erősebb, mert őtet elvette tőlem.

Az asszony átfogta a fenyőfa derekát. Az arcza vonaglott ijedtében: - Mit akar? - rebegte.

- A *kezem* erősebb. Én kaszáltam versenyt a szeretőmmel a Szakadátban... de a maga szeme erősebb. Mégis most lehánthatom azt a szép fehér bőrét az arczáról, hogy örökké jel maradjon rajta és kivájhatom a rossz szemét, hogy ne rontson meg többet senkit, de nem azért jöttem csak. Ott az élen futva kísértem a szekeret, a merre jöttek, majd kiszakadt a lelkem... lássa, rongygyá tépte a gunyámat a tövis s felvérezte a kő a lábamat. De nem fáj! Itt kapom egyszer, végre, szemtől-szemben... azt a híres úriasszonyt, a ki elvette a szeretőmet.

A leány melle emelkedett, tán a fáradtságtól, tán az indulattól. A hangja mély, durva, szakgatott volt. A levegőt a fogai között szívta s a karmait bevágta a tenyerébe.

- Szemtől-szemben... csak ketten... a hol egyformák vagyunk, az Úristen színe előtt. Nem... én nagyobb vagyok, mint maga és fiatalabb. Maga nem is fiatal már... Maga nem is szép. Mivel rontotta meg Istvánt? Ezzel a tejarczával? Hiszen a szeme kicsi is... Nem is közénk való. Mit akar itt? Mi kell itt magának?

Élesen kiáltott. A visszhang visszaadta egy-egy szótagját. A szeme égett, mint egy furiáé. Előre lépett indulatosan s megragadta dühvel az úriasszony virágos köntösét s megrázta durván: «Csuf vagy, undok vagy... az ördög vagy» kiáltotta.

Azonban mégis megállott.

Megállott... a keze lehullott s az indulatban kimerülve, bizonytalanul pislogott; félig elfordult s egy csukló, tagolatlan hang szakadt ki a torkából. A dühe csak eddig tartott. Az idegei el-lankadtak s egyszerre a szeméből kibuggyant a könny.

A rettenetes némaságban, az indulatban kimerültek lábai alatt perczegő halott falevelek nesze hallatszott. Az úriasszony lehajtotta fejét s a parasztleány ifjú testét megrázta a feltörő zokogás.

- Nem igaz - fuldokolta - nem igaz, hogy csúf volna... Maga szép és minden gyönyörű, a mit visel... A mi kezünket feltöri a munka, az orcánkat lesüti a nap... Magának mindene finom, puha s jószagú a levegő, a merre jár... Mit is akarunk mi? De maga miért jött ide? Mit keres itt?

- Mi igen jól voltunk itt, a míg maga nem jött... Ő megelégedett velem s én megvártam őtet, a míg a katonaságnál volt. Csak azt vártam, hogy kiszabaduljon s akkor... a ház is az enyém... a lovak is az enyéim s a földek is az enyéimek... Neki sincs senkije, csak az anyja s nekem senkim sincsen, csak ő. Együtt dolgoztuk volna földünket. A pap is tudott már róla s az István öreg anyja is odaköltöztette az ágybelijét hozzám. És akkor maga idejön, hogy meggyógyuljon a sósvízen - és aztán vége lett egyszerre mindennek.

- Még ő hozta ki a maga portékáit a városból az én lovaimmal. Egy kevés pénz mindig elfér a szegény embernél... de azóta egy jó szavát se hallottuk... Mert ő minket durvának talál, mióta magát meglátta... Mondott valamit maga neki? Mondja meg... Mondja meg az üdvösségére, mit adott be neki? Elmegy hazulról és hazajár egy jó szó nélkül... Éjjel elbogarzik valamerre s ha azt kérdezem: «Hova mégysz?» utálattal néz reám. Nem fogja a dolog, se az étel, se az ital... Az István anyja azt mondta: «Itt asszony lesz a dologban... ügyeljük meg...» Maga volt az... maga...

Indulatosan a homlokára húzta a fejkendőjét s állán bogra ránczigálta.

- Az úriasszony... maga volt az... a ki unta magát nálunk s mulatságot keresett a szeretőmben... Ellopta az úriasszony, elcsalta egy kisért... Ha István felkelt, a maga lakásának a nagy kertjében bujt el a füzek között, hogy meglássa magát, mikor felkelt; az ösvényen messziről magát kísért, messziről, ha a vízre ment, és éjjel... ah, hallottam - magához beszélt, mikor énekelt az eger-bokros berekben...

Előremerengve panaszkolt el a kis martiromságát s nekikeseredve folytatta:

- És láttuk, hogy maga észreveszi a parasztleányt unalmában... Néha szólott neki. Miért nem hagyott neki békét? Tán megszerette őtet? Hát mondja meg s akkor nincs mit egyebet tennünk, mint hogy elmenjünk a maga útjából... Néha kinyitotta a tábláját éjjel, a míg ő énekelt... s kikönyökölt. Mit akar vele? Hiszen magának van odahaza magához valója... s ez csak egy szegény parasztfiú, a ki éppen jó nekem, én meghalok, lássa, ha elveszi tőlem...

S szenvedélyesen szembe fordult vele.

- Óh, hagyja békén őtet... az Isten megjutalmazza érte.

A sírás ismét elfogta; az ajaka ellágyult és az arczáról patakozott a könny.

- Hagyjon békét neki... én már nem tudok segíteni, ha maga nem segít rajtam. Oh, menjen el már innen... menjen el már hamar... Azért futottam a szekere után, hogy széttépjem ezt a szép orcáját s már sírok, lássa, és rimánkodom... Én igen szerencsétlen vagyok s ő is szerencsétlen lesz, mikor maga eldobja őtet... mert el fogja hajítani őtet, minthogy ő csak egy szegény parasztfiú... Egy kis multságért miért öljön meg minket; pedig én sohase bántottam magát...

A kezét alázatosan, lágyan végig vonta az úriasszony virágos ruháján s hizelegve nézett, könnyein át a szemébe.

- Egy kis multságért miért szenvedjen annyi ember... na, úgy-e, na? Aztán jó lenne ismét minden, ha maga akarná... s öregségünkre is áldani fogjuk magát...

S szenvedélyes örömmel felkiáltott egyszerre:

- Hiszen maga is sír... Látom a szemét... óh ne forduljon el, én látom, látom a könnyét... Hiszen maga nem gonosz... én ismerem már a szívét, de ne féljen sírni... senki se látja a világon, csak az Isten.

És kaczagva, sírva, átölelte a szép úriasszony térdeit.

- Én elvezetem magát szépen haza az ösvényen... semmi baja sem lesz, ne féljen... Aztán elfelejtjük mind a ketten ezt a napot... óh nem... Ezt az egyet nem felejtjük el, hogy maga sírt... sírt és megment minket...

Valami havasi füttyös madarak diadalmasan sikoltottak a birkék ágain; s az áldott békés nap fényesen beragyogta az élet, a hol összeölelkezve két asszony állott, egymásra nézve, mosolyogva.

Az utolsó levél.

«Napok óta bolyongok, Ilona! és nem fogok visszatérni hozzád.

Csak olyan drága vagy a szívemnek, mint akkor, mikor a kezedet a kezembe tette a pap az oltár előtt - és elmegyek mégis valahová és elkeveredem valamerre, hogy sohase lássalak titeket. De hogy se gonosznak, se bolondnak ne láss... mielőtt elfutok a boldogságom elől - szólanom kell hozzád. Irok. A keserűség elborít. Vajjon megértesz-e?

A gyermekünk űz el mellőled, Ilona! a mi gyermekünk, a kit alig láttam még. Szorongva gondolkodok csillámpoló kék szemeire, pelyhes koponyájára, ránczos kezecskéjére. Igen boldogtalan vagyok s a mint rovom e sorokat, hallom az altató dalocskát, a mit felette dudolsz - és sírok.

Igen érzékenyek az idegeim, vagy beteg vagyok. Tudom is én?

E lobogó gyertyaláng visszavilágít arra az estére, mikor mellőled elhívtak az operáló asztal mellé - és félek magamtól.

Emlékszel-e?

...Valamit játsztak a színpadon. Nem tudom, mit. A szívem csordultig volt veled, Ilona! Téged lélegzettem, téged láttalak, téged hallottalak, benned éltem, gondolkoztam; irigyeltem a levegőt, mely reád sugárzik. A páholynyitogató asszony a felvonás között bejött s így szólt hozzám: «Doktor úr, sietve hívják... egy haldokló gyermek anyja vár idekinn».

Alig értettem még a szót, de te azt mondtad: «Miért nem megy?» Valamit szerettem volna éppen akkor súgni neked... a mi azért akart kivirágozni az ajakomon, mert a te biztató mosolyod melegített rá... Ezért vonakodtam a hívó szóra mindjárt elmenni s így szóltam: «Egy beteg gyermek anyja keres? Miért nem vár? Honnan való?» «A kórházból való asszony, - így felelt. - Oh, megfulad a gyermeke... azt mondja.» «Hát miért nem siet?» Így szóltál te reám és én felugrottam a te szemrehányó tekintetedre s kalap, kabát nélkül rohantam le a lépcsőn.

- Oh, megfulad a leánykám, megfulad mindjárt a leánykám! - nyöszörögte egy keszkenyős asszony a színház előtt s megragadta a kezemet. Fussunk, fussunk, mindjárt meghal. Az ápoló mondta, hogy a doktor urat itt a színházban találom meg. Fussunk... meghal mindjárt...

Éles hideg szántott át a hajadon fejemen. «Várjon, - mondtam, - a kalapomért futok fel s megýünk rögtön...»

De a mint visszarohantam hozzád, Ilona - a helyemen ült egy úr, a kit utáltam. Tán csak akkor lépett be a páholyba, - de te rámosolyogtál és a kezéd az ő kezében pihent. Mintha gyilkos kés sikkadt volna be az agyamba. «Bocsánat», hebegtem. A lélekzetem elakadt, valamit akartam mondani és lekaptam a kalapot a fogasról és kirohantam. Tudom, hogy elhomályosodott a folyosó előttem s alig bírtam lebotorkázni a lépcsőn.

A kétségbeesett anya megragadta a kezemet és a mint hurczolt a végtelen sikátorokon, támo-lyogtam, mintha fejbevágtak volna. A kórterem ajtaja előtt már hallottam a sípoló, kínos, éles hangot, mely a fuladozó gyerek torkából sikolt ki.

Mind el kell mondanom e részleteket, hogy megérts, Ilona! Félek, hogy belezavarodom e dologba...

Csak benéztem az ajtón. Az ágyon hentereg a beteg gyermek. Az arcza színe szederjes kék; a szeme bágyadt, beesett s a mint rápillantok, látom (óh most is látom) behúzódo, emelkedő, vonagló mellét és hideg verejtéktől gyöngyös homlokát. Oh! a másvilágból való harmat ez már... Nem sír, és hangot se ad, csak sípol, sípol a torka és hánykolódik egy vánkos tetején.

- Mindjárt - mondtam. Megfogtam a kezét. A fejem egyszerre kijózanodott. A csipeszekért, a késért, a canul után fel kell futnom az emeletre, hogy megnyissam a gyerek porczgyűrűit. «Ne féljen, - szóltam az anyához - ne féljen... megmentem őtet... Várjanak, egy percz sincs veszteti való.»

Az ápoló künn csavargott valahol. «Fogja meg a gyermeket, - mondtam az anyának - ne féljen.» És egy ugrással voltam fenn, hogy megkeressem az eszközöket.

Az anya kétségbeesetten borult a gyermekre. Erőszakkal kellett felemelni róla. Görcsösen belekapaszkodott, mintha azt hinné, hogy semmiféle halál nem férhet az ő gyermekéhez, míg ő öleli őt...

Világos fejjel, biztos kézzel nyultam a gyerekhez. Egy percz az egész operáció. Bemetszettem. Ekkor így szóltam: «A canult adja ide...»

- Mit? - kérdezte az anya meredt, értelmetlen tekintettel s szorítja a karomat: «Mit?» - kérdezte. - «Az Istenért - kiáltottam, - a kezemben fulad meg a gyerek.» Kifeszítettem a vágást a csipeszszel. Tudtam... tudtam, hogy megmentettem őt... «A canult, - kiáltottam, - siessen.» A szederjes arczból kérdezve néz reám két fájdalmas gyermekszem...

- Nem tudom, mi kell, - dadogta az anya s mind a tíz körmét belekapcsolta a karomba.

- Oh! A fejem szédülni kezdett. Mit tegyek? Ekkor így szóltam: «Tartsa e fogócskát... tartsa, elmegyek... megkeresem a canult.»

Hol lehet? Tán fenn feledtem az asztalon. A fejem meg volt kínoztva. Az anya eszeveszetten kapaszkodott belém: «Hova megy? - sikoltotta. - Nem ereszttem... nem, nem... meghal, ha itthagya.»

- Ereszszen, - riadtam rá, - nincs veszteti való időnk. - S kiszakítottam magamat a kezéből és rohanok fel... A canul az asztalon nincsen... a szekrényben nincsen...

És ekkor a kapkodásban egy világos, puha kalapra téved a szemem. Ah, minden ördög ellenem szegül. A kalapot kicseréltem a színházban... Azon emberé ez a kalap, a kit gyűlölök s a kire te mosolyogtál, Ilona. Elcseréltem a kalapot a zavarban. És ő ott maradt melletted... míg én viaskodom a rettenetes halállal. Hozzád szól... füledbe suttog... érinti az ujjadat... Minden vérem az agyamra szökkent. Vajjon nem kicsinált gazság-e az, hogy éppen engemet hívnak ide? S míg én emésztődöm itt, - tégedet a mézes szók nyálával burkol be úgy, mint a pók a hálóbba kerített legyet. Óh, gazság... gazság... Azt hiszem, felordítottam kínomban. Mit tegyek? Odarohanjak-e, hogy megfojtsam a gázt? Nem tudtam gondolkozni. A kórterem csontvázai rámvigyorogtak. Nem. Kijózanodtam. A gyermek halódik ott lenn. Mentsük meg előbb.

Végre.

Ott állott a canul az asztal közepén egy üvegtálczán. Megdörzsöltem a szememet, hogy lássak. Felragadtam és rohantam le.

Az anya az ágy mellett állott. Odaléptem. Akkor az anya megfordult, mint egy örült s reám rohant.

- Gazember! - ordította. - Megölted a gyermekemet... Te gaz, gaz... - sikoltotta. - Az Isten verjen meg minden szenvedéssel. Gyilkos vagy, gyilkos...

A gyermek mozdulatlanul pihent. A szeme felakadt. Mintha üvegből fűjták volna. Az ajaka félig nyitva. A nyakán finom vérerecske szivárog le. Míg fenn tétováztam... megfuladt...

*

Ekkor hagytam ott a kórházat, Ilona, s menekedtem a falura. Nem tudtam volna folytatni a mesterségemet. Leszek paraszt, szántók-vetek. A hogy elfelejtett engemet a kegyelem, akképen elfelejtem a tanult mesterségemet, melylyel öltem. Elbúvok az emberek elől, a bűn-bevivő szerelem elől...

De lehet-e felejteni?

Azt az üvegből fűjt gyermekszemet; egy kétségbeesett anya sikoltozását - el lehet-e felejteni? Éjjel és nappal környékeznek. A pacsirta énekében is az anya sikoltozását hallom s a nyíló vadvirágban is ama szemet látom. Minden erősebb szó összerázkódtat s minden sóhaj elérzékenyít. A kandalló-tűz duruzsolása, a nap perzselésére perczegő bűzamező... őket juttatja az eszembe.

Tudtam, hogy össze fogok zavarodni.

Vizsgáltam magamat; rendetlen érverésem, összezavarodó agyműködésemet. Könnyen felejték; mindenért felizgódok; és mindjárt sírni tudok, ha félek, ha elbúsulok... Erőtelen leszek most és kifeszül minden idegem a következő perczben, hogy meg tudnék fojtani egy bikát. Éreztem, hogy el fogok veszni, el kell vesznem.

Orvosságot kerestem.

Mint a hogy a fuladozó kapkod a mentődeszka után, szinte öntudatlanul, elkezdtem görcsösen keresni a kiutat és - óh, ne utálj meg, Ilona - így nyujtottam ki a kezemet ismét utánad...

Nem a szerelmes szív sóvárgása vitt vissza hozzád ismét, hanem a rettenetes félés... az iszonyú sötét semmitől való ijedelem. Ez vitt vissza hozzád.

De csak addig, Ilona, a míg megláttalak. Ekkor a régi érzés lobbant fel ismét bennem, mint a hogy a hamuval betakart senyvedő üszök az első érintésre.

Te reám mosolyogtál. A régi mosolylyal, - úgy láttam. Lehet, hogy csalódások, lemondások árán ereszkedtél le hozzám: elfonnyadt, szegény, szenvedő emberhez. Mi hozott vissza tégedet? Én kerestem-e a feleletet erre?

És miért keressem? Hiszen boldogultam. Édes melegség járta át ismét a szívemet; a vérem megpezsdült s úgy láttam, hogy benned minden bú, félelem, kétség és fájdalom felolvad... Ilona! te vagy a bátorság, a feledés, az élet.

Elvittelek magamhoz. Az én vén házamba, a hol az apáim megelégedetten, boldogan éltek annyi időkön át.

Szorítottam a kezedet, ha a torkomat fojtogatta az alattomos ijedelem és megbátorodtam; megérintettem a köntösöd libegő fodrát, ha szorongtam, hogy sírni fogok - és megvigasztalódtam; és hadarva, hangosan fecsegtam, ha azt éreztem, hogy lenyűgöz a csendesség.

És kiláboltam volna a betegségemből. Én tudom, hogy kigyógyultam volna.

De akkor jött ama gyerek.

Az enyém.

És a mint jött a világra, panaszos, síró hangjával, - óh - tudtam, hogy végem van.

A bábaasszony behozta hozzám.

- Fiú - így szólt.

A gyermek összecsucsorította az ajakát, a szeme körül ránczok képződtek, a gégéje megmozdult és felsírt.

Rettenetes.

Láttam ama gyermeket a kórházban, a ki megfulladt.

És elrohantam hazulról. Megőrülnék, ha hallanám a sírását tovább.

Az életöszön űzött el mellőled hazulról. Sírj érettem.

Sohase fogsz hallani rólam. Neveld a gyermekünket a kötelességtudásra. Én abba veszttem el, hogy mikor kötelességem lett volna egy gyerek életére ügyelni - tégedet szerettelek...»

A bibliás ember.

Egyszer egy nagyszakállú paraszt telepedett le a sétatéren nálunk a padra. Nagy zsákot helyezett el maga mellé.

- Mit árul, bátya?

- Bibliát, uram.

- Azt-e? Papi ember maga?

- Én aztán nem, uram.

Valami kántoros, éneklő, ártatlan hangja volt, mely semmiképen se harmonizált trabális nagy testével.

- Ösmerős a beszéde, bátya.

- Balognak hívnak, uram, Balog Jób a nevem, innen a víz mellől.

- A szekeres Balog... az út hajlásánál, a kereszttől. Tudom, bátya... De akkor nem eresztette ki a szakállát, Jób bátya...

- Most más a kenyerem, uram. Egy baptista papnak a pakkját hordoztam... bibliákkal jártunk, a ki elment... el... az igazak örömébe. Azóta járok magam a szent könyvekkel s hirdetem az Ur igaz ígét...

A sétatér a koppadt kis poros fák alatt egészen üres volt. Emlékszem, hetivásár előtt való napon voltunk, mert a boltosok sátrakat vertek a piacon. Csak a vízerecske csorgott az árokban, a sétatéren a kutyák játszadoztak.

- Szegény kenyér, bátya.

- Gazdag kereset az üdvösségre, uram.

Kenetesen mondta, fölfelé facsarta apró szemeit, úgy, hogy csak a fehére látszott. Leültem mellé.

- Azután, mégis csak a maga házában lakik, a kereszttel, Balog Jób?

- Én? Nem.

- Hanem?

Úgy tett, mintha nem hallotta volna a kérdést és a fejem fölött elnézett. Látszott, hogy nem akart haszontalan szót szaporítani. Néhány bibliát és összegyűrt nyomtatványt szedett ki a zsákból és kirakosgatta a padra.

Egyet a kezembe vettem. Verses, nagybetűs füzet volt felül. Az istenes Jób erre a mozdulatra mindjárt érdeklődni kezdett irántam. Elékotorászta a pápaszemét, föltette s egy csíkos fedelű füzetet vett a kezébe.

- Lélekhez szóló szép versek, - mondta, reszkedő hangon olvasva:

«Csodáktévő nagy Isten
Bűnbocsátó kedvedben
Végy minket szerelmedben
Lakatolás köziben».

- Veszek a könyveiből, - mondtam.

Megnyálazta az ujját, lapozgatott s kedvetszerző rábeszélő hangon reczitált belőle. Az üzlet-ember ébredt föl benne s mindjárt beszédes lett.

- Aztán veszik-e a könyveit?

- Itt, uram, nem. A Háromszék megromlott. Az kételkedik mindenekben; mókázik a lelki-üdvösségével is. Minél zsírosabb föld, annál szárazabb lélek. (Lemondóan legyintett.) Nem féli ez azt a «kopár legelőt», a melyre vettetik a menyébéli mezőn. A biblia se kell neki, a lelkitáplálék se, csak kirakom, uram (rendezgette a bibliát), berakom. Meg se tekintik. Mit csináljak?

Valami régi öregbetűs papirosokat (mintha felettébb jóízű falatot kínálgatna) meggörbített nyakkal, mosolyogva mutogatott.

- Az Udvarhelyszék... óh... ott még odahaza van az Úr... Kívánja-e, uram (lehelt rám bizalmas kedveskedéssel), hogy bőrtáblájú szentkönyvet szedjek elő a zsák fenekéről. Igen gyönyörű... de itt nem szoktam kipakkolni... Nem érdemes... Ott Udvarhelyszéken, ott jószándékkal nem ok nélkül terjeszti elé az igaz igét az ember. Ott kirakom a lelkemet is; ott kipakkolom a legszebb könyvet a legszebb helyre... Ott megnézik, megcsókolják és... megveszik, uram. Az Úr kegyére érdemes nép. Onnan (dicsekedő, hangosabb szóval folytatta), onnan három embert vittünk el az elmúlt esztendőben a püspök elé, Hódmezővásárhelyre, hogy megkeresztelje őket. Az olyan nép aztán, uram...

- Embert?

- Még egy asszonyt is, uram, (a hangja bizonytalanabb lett), még *szinte* egy asszonyt is.

- Szinte? Hogy lehet az?

- Bús történet az, uram... az ördög elegyedett a dologba... A Jób otromba nagy teste mintha összezsugorodott volna a szörnyű fekete úr emlegetésére; meggörbült és elhallgatott.

Körülnézett; levette a pápaszemét, lassan belehelyezte a tokjába, becsomagolta egy koczkás kendőbe; összegyűjtötte a fölöslegesen kirakott bibliákat, berakta a zsákba, nehezen, bizonytalanabb hangon mondta:

- Szinte... megkereszteltük. Egy menyecske volt az, uram, Etédről. Ismerős-e arrafelé, uram? Szép, lenszínű hajú, kékszemű árva fehérnép volt; kőháza, birtoka, kertje, marhája és olyan szép az ábrázata, mint egy kép... a ki megindult az igaz útra. Sőhajtozva, sírva bűnein; rálépett a mennybe-vezető ösvényre; levetette haszontalan czifraságait, eldobta világi vagyonát - s akkor beleelegyedett az ördög a dologba.

- Az ördög?

Némi gyanakodással nézett rám: ha nem figurálok-e? mélyen lélegzett, megsimogatta a hosszú szakállát s meggyőződéssel mondta:

- Valósággal... egy ifjú legény képében.

- S elvitte?

- Gonosz csel volt az, uram. A fehérnép egyedül való volt. Az Isten, mért, miért nem? megsajtotta. A makfalvi vásárból ment haza az urával szekéren, - mert elfelejtettem mondani, hogy egy derék, szegény, jódolgu legénnyel esküdött vala össze, nem is sokkal azelőtt... s olyan szépen éltek, hogy még az ég is kaczagott rájuk, - hát, a mint mentek hazafelé a makfalvi vásárból, tán egy kissé boros is lehetett az ember, a szolokmai fertelmes oldalon

feldőltek, fel, az Úr sujtoló keze így érte utól őket; miért? azt az ő véghetetlen bölcsesége tudja...

Feldőltek... s a míg a férfiú legurult a meredek oldalon a patakágyig, rongy lett az ő ép teste az asszony szeme előtt. Az asszony nézte... nézte, míg az ura gurult kőről-kőre s azt hiszem, akkor hibázott meg egy kissé az esze. Eltemették az urát és az asszony attól fogva csak sírt, sírt. Nem kellett annak se az étel, uram! se az ital csak a bú, csak átkozódás, csak tépte, kinozta magát s akkor vitt az Úr engemet arra felé. «Nézd, Kalári... térj magadba, - mondom neki, - emeld föl a szemedet az Úrhoz, kinél vagy a kegyelem és a békesség...»

Rendeltetve voltam (az égre nézett mély meggyőződéssel), hogy mellette maradjak, olvastam neki a szentírás igéit, ezer példázásait, történeteit... tanítván méltóságos, istendicsérő versekre, orvosságot szerezve így bánatos szívére. Egy este ott maradtam s a másik napon, a harmadikon is és a negyediken nemkülönben. Igen megszerettem, mert áldott jó lélek volt. Ekkor mások is gyűltek be: az ismerősök, a szomszédok s azon túl valók is és a mint énekeltük a szépséges régi nótákat: «Óh nyitsd meg Uram, nyitsd meg, Irgalmad ajtaját...» Kalári szipogott, sóhajtozott, de megadta magát s ő is fujta velünk alázatos szívvel.

A kiről elvégeztetett, hogy visszatérjen az Úr örömébe, azután ne dörömbölgjön az Ég kapuján, ne vívja az Úr határozatát erőtelen emberi száj... úgy-e bár, uram? Csendesen megnyugodott, bárha csak szótlán fonnyadó lett, mert nem tudta egyenesen fölemelni a szemét az égre, hanem mind azt a kőről-kőre hulló testet látta a szolokmai oldalon...

A nyáron mégis egyszer így szólított meg: «Nem tudok itt ülni többet idehaza, Jób bácsi! mindenfelé őt látom, a mint ahajt ül a csűröskertben, a kézvonó padján; vagy a mezőn vasvillával a kezében, akármerre fordítom a szememet, őtet látom a házban, a széken, a kanapé szegeletén... és a mint esteledik, hallom a hívó szavát: kiáltja a nevemet... elmegyek innen, magával, a hová parancsolja...» Így mondta, uram: «Eladom, - mondta, - mindenemet Etédén, más életet kezdek, más emberek között, nehogy elveszítsem az eszemet...».

«Eladom a házamat, - azt mondja, - hogy ne kongjam benne egyedül; el a földemet, hogy ne járogassam egyedül; eladok az utolsó szuszékig mindent, hogy ne emlékezzem rá. Jó a nagy Isten kegyelme. Elmegyek magával, Jób bácsi, oda, a hová hív, elmegyek a maga új testvérei közé, odahajtom bús fejemet a püspök keze alá, hogy kereszteljen meg újból, ha visszaadja a lelkem nyugodalmát...»

És aztán elvesztegette, elpredálta, uram, mindenét. Azt mondtam: «Kicsalják a szemedet, Kalári, ezek a lelketlenek, kik csak a maguk hasznát nézik». De ő azt mondta: «Mit bánom én? Csak a lelkem nyugalmát nézem... Azt keresem».

És az lett, uram, hogy mikor összeszedtünk mindeneket és elbarangoltunk Brassóig s ráülni készültünk a vasútra, hogy elvigyen minket Hódmező-Vásárhelyig, a keresztelő püspök elé: hát a mint fölrakodunk, hallom a Kalári sikoltását, mintha igen megijedt volna. Egy sugár legény nézett ki a vaskocsi ablakából, egy fekete bajuszú, villogó szemű ifjú ember forma: az ördög; ő volt maga, uram.

«Mi lel, Kalári?» kérdeztem. «Hát nem látja-e kend? - kérdezte de könyezve, de kaczagva; - hogy az uram tért vissza». «Miket beszélsz?» kérdeztem. «Hiszen kend nem ismerte az én lelkem uramat; íme, nézze, amott ül a vaskocsiban a padon s kinéz a kocsi ablakán... Tulajdon az uram szeme, az ő beszédes szája, az ő széles válla, még a bajusza is... az uram, az édes uram...»

Fölhágok a kocsiba, de meg voltam zavarodva. «Ki vagy?» kérdeztem. «Munkába induló asztaloslegény vagyok», feleli. Nem hiszem, gondoltam magamban, de egy szót se szólok. De

akkor jön Kalári a nyomomban és fölül a kocs ablaka mellé, vágyakozó, csalogató szemmel tekintve a kísértő felé s az orczája kigyult, mint a láng.

De a legény is behálózza a szemefényével a Kalári orczáját; és én imádságot szerettem volna elmondani, mert tudtam, hogy a sátán kerülget minket. De nem bírtam szólani. «Egy úton megyünk?» kérdezte Kalári. «Menjünk akár a világ végéig együtt», felelte a legény, de olyan gyönyörű volt is a Kalári a napsütésben, mintha nem is e világból való volna; és olyanok voltak, mintha örökké ismerték volna egymást.

«Én most előbbször megyek ki az országomból», mondta a legény. «És én se jártam soha a gőzösön», felelte Kalári. «Ez gyönyörű», mondta a legény a mezőt látva és ezt mondta Kalári is. «Már látom, hogy szerencsés leszek», így szólott a legény. «Az Isten rendelte, hogy éppen most induljak meg», mondta Kalári és mosolygott. «Az Isten... a nagy Isten», mondtam én is halkán, mert azt reményeltem, hogy egyszerre eltűnik erre a kísértet. De nem tűnt el, sőt egészen Kalári mellé ült, hogy jobban lássanak ki a búzavirágos vetésre.

Akkor csöngettek kint a vasutasok és egy leányka virágot kínált a megállóhelyen s a legény csak kiszökik, hogy virágot vegyen. Arra Kalári mellé húzódtam, hogy megtudja, miféle veszedelemben van: «Tudod-e ki ez? - kérdeztem. - Ez az ördög maga, ő a kísértet, ki az örökkévaló lángra csábít tégedet, szerencsétlen; hát nem látod-e?» «Az uram ez, - rebegte, - tulajdon az édes uram...» és láttam, hogy reszketett. «Az urad képét vette föl, hogy elkárhoztasson tégedet, hát nem tudod-e? Már nem emlékszel-e az igazi uradra, a mint gurult le körül-köre. S ott eltemetted. Tudod, hogy meghidegedett a teste, érezted a halálzagját s mégis azt hiszed, hogy feljött a föld alól, a hova letetted a magad kezéddel... Szerencsétlen... az ördög ez. Jaj a testednek, jaj a lelkednek...»

A legény visszatért és egy szót se szólt, mert Kalári félve a szegletbe húzódott, reszketett és a szeméből patakzott a könny. Így mentünk végig, hegyek lábánál, a hűvös völgyekben s mind hallgattunk. A legény merően nézte a menyecskét, de nem merte a praktikáit kezdeni. Mert hangosan imádkoztam egyedül és egy dicsérő éneket énekeltem: «Szólj velem az Urhoz», kértem Kalárit. De oly üres szemmel nézett rám, mintha nem látott volna, csak hallgatott, hallgatott.

Egyszer valahol a legény egy szál virágot Kalári felé nyújtott: «Nézze, be szép...» mondta, mire Kalári összerázkódott. «Az ő szava, fordult Kalári felém, ez az uram hangja...» mondta nekem. De a legény elejébe tette a virágot és Kalári elvette: «Szép», mondta, de mintha álmot álmodott volna. A legény hozzáfordult: «Tán beteg?» kérdezte résztvevően. «Az», felelte remegve Kalári, «az, igazán... beteg vagyok...» «Ne féljen semmitől, szorítsa meg a kezemet», felelte a legény és a kezét feléje nyújtotta. «Nem... nem», rebegte Kalári és ismét kigyult megsápadt orczája, «mert félek is»; de oly mohó, boldog tekintettel méregette a fejétől a lábáig a legényt, mintha félt volna, hogy mindjárt eltűnik előle. Arra a legény közelebb ült hozzá és halkán beszélt hozzá, valamit a mezőről beszélve, az édesanyjáról és a mesterségéről, de oly halkán, hogy alig hallottam valamit. A Kalári orczája ismét kilángolt és láttam, oh láttam, hogy bárha egész testében reszketett, még se tudta levenni a tekintetét róla és úgy elmerült nézésébe, hogy mikor a gőzös nagyot füttyentett egyszer, egészen fölugrott ijedtségében és élesen sikoltott.

- Vigyázz, vigyázz, - mondtam - és akkor csattogni kezdtek a gőzös kerekei s hirtelen egyszerre a világosságot kizárta a kocsiból a föld alatt járó út s elsötétedett félelmesen körülöttünk minden. A gőzös bement a fekete alagútba.

A legény egészen Kalári mellé húzódott. Én láttam, én láttam, a félhomályban még, hogy megfogta a Kalári kezét... s tudom, hogy megszorította a derekát is... és akkor berohant a

gőzös az alagútba egészen... És akkor rettenetesen kétségbeesve sikoltotta Kalári: «Az ördög, az ördög (azt hittem szétvagdosza a sikoltása a fejemet, mint egy éles kard), az ördög visz, visz a gyehenára... Ne hagyjanak, jaj, jaj, ne hagyjanak».

Mind jobban belemerültünk a nehéz, rettenetes sötétségbe... a sikoltás megcsendesedett egy pillanatig, újból kezdődött... óh mily borzasztó percek voltak azok... a panaszszó, jaj, nyilalott át a sötéten... óh és mikor világosság öntötte el ismét a kocsit, Kalári össze volt rogyva, pihegett egy szegeletben és esze nélkül nézett szét maga körül.

Az emberek jöttek segítségre... fölrázták, de Kalári csak kaczagott, kaczagott, kaczagott, mondván: «Az uram, az uram», kaczagott... megfogta a fejét és sírva leborult a padra...

Így volt...

Ez az egész...

Aztán sem lehetett megkeresztelni Kalárit, mert sohase józanodott ki egészen az esze.

Őszi éjszaka.

Az őszt nálunk Szovátán belemarkolt az erdőbe s a tölgyfák lombja foltonként megveresedett, mintha vért eresztett volna rajta. Az útszéli vadvirágok színtelenek lettek és a bokrok piros bogyós ágai ledőltek a száradó gyepe. Az oldal megsárgult; a közeledő halál gondolata mintha megijesztette volna a bikket, gyűrött s sápadt lett, mint a vén ember arcza. Oly nagy lett az egész kép és csendes.

A hegyháton felül, a havas fenyves elein, halvány szürke köd ül s miatta a rajza belevesz az égboltba. Az ormon leszálló erek, patakok simábbak, csendesebbek lettek; elbujnak a selymés sások közé, loppal csorranva a fekete mederbe... halkan loholva tovább. Egyetlen szörnyű nagy száj ez a rengeteg erdővel szegett kép, mely utolsókat lélezkedik.

Az erdő nem néma nyáron, a míg él és nő. Valami titkos roppanások; a levelek szerelmes sóhajta; a bokrok mélyében nyughatatlan mozgolódások; egy madár csippenése itt; odább egy magját szétvető virágfej; egy sikló, mely a keserű lapuk szárai alatt átsúszik; egy rigó, mely a familiájával a holnap napról töprengve beszél; egy hab, mely zajjal versenyezve az előtte menőt megelőzni igyekszik; - óh az erdőnek ezer a hangja!

De ősszel megcsendesedik egyszerre az erdők. Az eldőló perjék, a lekonyuló virágszárak; a leomló lombok; a messze elnyúló békanyálak; a szállongó szárnyas magvak: a kifejezhetetlen mélaság, mely elterül hegyoldalon, patakmedren, oly lágygyá, szelíddé és bússá tesz mindent, oly csendes, lemondó lesz a tájék, hogy megértjük a bucsúzását. Úgy elereszti magát ez az erdő, úgy megtrottyan.

Mulóban lévén, félelmesebb is lesz. A lehullott levelek pusszogatását a lábunk alatt; az összeálló sár nyiszogatását jobban meghalljuk, mint nyáron a béka-brekegést. Egyszerre észreveszünk a kép nagyságát és észreveszünk, hogy milyen csekélyek vagyunk benne.

A nagy sóstó oldalán a csupasz sóhegyek fehére bágyadtabb, mint nyáron volt. Az alkonyat legelőbb a fehér hegy talpát takarja be gyászfekete fátylával. Az orma felett pedig akkora helyt, mint az asztal lapja, álmatag fény bukkan ki. A Szakadát ciheresein gyenge köd suhan át, a Bekecs lábánál kezdve, kúszik fel a meredek oldalra. Az égerek a patakok partján beledőlnek lágyan ebbe a drága puha takaróba. Esteledvén, a bággyadt fény a sóhegy felett elevenedik. A hold ágya ez melyből kikel. Pompásan, méltóságteljesen jön mindez s akkor postástrombita harsan fel a túlsó oldalon. Valami gyermek fűj belé, a kukoriczást őrizve a vaddisznótól! Ah! mily idegen és csúf e mohó recsegős hang ebben a nagy némaságban.

A hold nemsokára kiemeli fehér homlokát. Minden árnyba borul, de az első sugár két vékony puskaszuronyra a tűz a bokrok között a hegytetőn.

Két vékony aczélpenge, puskahegyén s a rengeteg lombjából úgy kiágaskodik, hogy lehetlenség nem látni.

A két éles, vékony aczél megigéz. A szemünket vonzza. Akármilyen sugár és csekély e penge ebben a nagy hallgató rengetegben - ezt kell, hogy lássuk. A sóstó nagy tükre; az oldalak fehér sziklái; a messze feltűnő ragyogó csillag; mind elvesznek a két éles, hegyes aczél mellett, mely ott felmered mozdulatlanul.

Valahol az aljban a leveli béka gurgurizál. Összerezzenünk. Lovak dubognak a köves úton, melyeket gyerekek hajszolnak ki éjjeli legelőre. Bánt a zaja. Az éles szuronyél ragyogása a holdvilágban kellemetlenné teszi a csendességet.

A sósziklák túhegyes fehérekővein kopog a kecske gömbölyű palája. S a tarka hetyke barom figyelve néz a hegyélre, hol egy asszony siránkozva szól két egyenesen álló férfihez, a két zsandárhoz, kik a szuronyt tartják fel magasra:

- Ne higgyen rosszat felölünk, csendőr úr! A mi történt, tiszta szerencsétlenség, tessék elhinni, csupán tiszta szerencsétlenség.

A fekete-tó felől a kukoriczák szárai zörögnek, a mint egy szürkés, apró havasi tehén törtet át rajta, az emberi szó felé igyekezve.

- Tiszta szerencsétlenség, csendőr úr! akármit mondanak is. Akár örzi azt a szegény halott fiút ott, csendőr úr! a bokor mellett, abból már ember nem lesz soha, s mi haszna lesz valakinek abból, ha miatta a tömlöczben rothad az uram? Nem ütötte ő agyon azt a szegény fiút, higgye el, csendőr úr! A fa rádőlt magától, csendőr úr, a fiúra... magamagától... Ne hallgasson az ellenségeinkre.

A két katona pedig áll mereven, mintha abból a hideg sóhegyből vágták volna ki őket; a puskájuk a vállán, a szuronyát beragyogva a hold világa. Egy pirosbogyós kecskerágó bokor választja el őket *valamitől*, a mit az alkonyaiban nem lehet jól látni. A fű az ott heverő tárgy körül letaposott és barna... de hát ilyenkor este minden sötét... Egy kis fekete mozdulatlan holmi hever ott a fűben: s a tetején egy szálfá keresztben.

Az asszonyi szó szüntelenül pereg egyhangúan, mint az őszi eső, vagy mint a könnyező szem.

- Hogy az uram fektette volna azt a szálfát a Gyuri mellére, mikor már agyonütötte volna? Az nem igaz... Hogy mondhatnak ilyeneket, csendőr úr! Ráesett Gyurira, tessék elhinni! Nem gyakorlott az uram az ilyen gonosztevésben. Meg se járta volna az esze... Akkor tette volna rá, mikor már halott volt volna? Dehogy! Meg se merte volna nézni... ha ő tette volna.

- Nem! Az uram nem ilyen fajta ember. Az uram jó ember, csendőr úr! s mi jól éltünk, csendőr úr, habár bolond, indulatos ember is az uram. De engemet úgy tartott, mint a galamb a fiókáját. Aztán már nem mai gyerekek vagyunk, csendőr úr! Az uram már deres (de ki áll azonban vele egy sorba munkában, mulatságban) s én is régecske mondtam el az esküt az oltár előtt. Hát miért bolondulnának meg most, mi időtöltött emberek? No, mondja! Ez tiszta szerencsétlenség! A szálfá magától dőlt a fiúra. Az pusztította el Gyurit.

Valami enyhe szellő suhant át a Cserepeskő felől s arra mind megmozdultak a lombok. A hold fellépett a boltra. A szélének a rajza oly éles volt, mintha ezüstös papirból ollóval vágták volna ki. Benézett a bikkék tetején s azzal tovább suhant. Benézvén a Gyuri elváltozott, vértől fekete arczára ott a bokor mellett, azért szaladt oly gyorsan odább bizonyosan.

Az asszony (erős, szép, húsos fehérnép, hólyagos szemekkel, duzzadt, piros ajakkal, az ünnepi ruhájában) behunyta a szemeit, a mint a rebegő holdvilág mellett meglátta a legényke hideg testét... tapogatózva megkapaszkodott egy ifjú fa derekába, - bárha sima helyen állott - és elhallgatott. Mily rettenetes csendesség volt. A csendőrök meg se mozdultak.

- Járt utánam Gyuri, nem tagadom csendőr úr, jó! A mi igaz, nem tagadom el. De nem az uram ütötte agyon. A szálfá esett rá. Mi itt lakunk fenn az élen, s Gyuri errefelé járt nappal, éjjel... nem tagadom. Mert itt fenn van a Gyuriék törökbúzásuk s azért járt fel éjjel, hogy ne mocskolják meg a vaddisznók. Így esett rá a szálfá. Egy-két szót is szóltunk egymáshoz, nem tagadom... de semmi rossz nem történt közöttünk, csendőr úr... Hiszen gyerekember volt az, csendőr úr! Úgy nézhetném, mintha a fiam lett volna, mert gyermekkorától fogva ismerem. Egyszerre, igaz! nagyon megbátorodott, mintha vaskapocs szorította volna meg az ember derekát a tánczban, - de azért embert nem ölünk, csendőr úr!

A futó szellő még valami rút szagot is emelt ki a bokor mellől... Mintha ketté vágta volna az asszony hangját ez a szag. Megdöbbenve hallgatott el, a kötenyét a szeme elé emelte és lerohant a gödörbe. A tehén megijedt a lármától és nagy törtetéssel visszaroht a kukoriczába.

Az égboltot egymásután hímezte ki csillagokkal az éj. A medve-tóba facsatornán vezetett édesvíz hangosan csorgott s fodrok szaladtak végig a tükrön, a holdvilágtól beragyogva. Mély és rettenetes a csendesség!

- Nem tudok elmenni innen, csendőr úr! látja, (csak úgy a gödörből beszélt fel az asszony), elindulok haza, de visszatérek... Nem tudok elmenni innen, pedig az a szag, mely onnan a bokor mellől jön, elveszi az eszemet... Csendőr úr! Vigyék el már onnan Gyurit. Mit kívánnak tőlünk? Már meghalt Gyuri! Mit akar még velünk a bíróság, hogy nem engedi eltemettetni? Vége van már annak egészen... Vigyék el innen, az élő Isten irgalmára, azt a szegényt testet... hozzá nem nyúlnék a teremtet világ minden kincséért, de ezzel a tíz körmömmel sírt kaparnék neki, csakhogy eltegyék a föld színéről... Ne tartsák itt, lelkem, hiszen nem érzik?... Nem érzik a szagát, csendőr úr?...

Fölemelte mind a két karját a feje fölé; az égre meredt s néhány ugrásban a gödörből felrohanva, merészen a csendőrök elé toppant s hangosabban, kiáltva, dühösen folytatta:

- Az én bűnös szemem!... az én bűnös szám. Oh, jaj nekem, jaj bűnös testemnek. Ha megkívánok valakit, jaj nekem, jaj neki... Temessék már el az élő Istenre. Vasárnap a tánczban megszorítottam a karját, éreztem, hogy úgy reszket mint a nyárfa. «Elvesztél» - így szóltam magamhoz bűnös örömmel... és elveszett... Lányok jártak utána, mert szép volt, erős volt, de elfordult tőlük miattam. Egy hét óta üldögélt egy kővön a mi házunkkal szemben... és éjszakán kóborolt az ablakom körül, mint a rossz lélek... «Mit nézel a falon, bolond» - kérdeztem. - «A falon keresztül is látom, a mint levetkőzől, Mári... a fehér testedet...» - így szólt. - Oh az én bűnös lelkem, bűnös testem. Az élő Istenre, tegyék már a föld alá szegényt... Csendőr úr...

Az éjszakában körülte a hegyekben lángok gyúltak fel. Pásztorgyerekek élesztgették a dúvadak ellen a tüzeket s az isteni csendességet felverték elnyujtott kiáltásaikkal, mindenféle ütőszerszámok lármájával... Hej ho... ho... A medve azért csendesen czammog le az ösvényen s megáll, messziről nézve a tánczoló tüzeket... A hold békességesen szárnyal a bársonyos bolton. Madarak rebegő szívvel neszelnek bokrok mélyén s ez uhu felemeli tollas fejét.

A békességet a sóőrök kutyái zavarják. A szemlész járja ott a veszedelmes utat... Botjával kopogatva az ösvényt a lába előtt. A kuvaszok elejébe rontanak.

Egy tiszta, áthatolhatlan fekete köpönyeg hever hegyen, völgyön, mezőn és szakadékon... Oly rengeteg mindez, nagy, oly békességes, mint a halál.

Valaki bele-belekiált az éjbe.

A folt.

A Simai Gerő pályája azért tört ketté, mert nagyon jó fiú volt.

A brassai Süsselmann boltjában inaskodott, a mikor Salgó volt ott a premier. Salgó fain úriember volt, gyönyörű kisütött bajuszzsal, gyönyörű selyemnyakravalókkal, gyönyörű réczefarkszerű, felkunkorított hajtincsekkel. Gerő pedig fiacskas volt, kevés beszédű, nehézkes, fekete gyerek, a ki szörnyen tisztelte a gyönyörű első segédet.

Salgó szerette a finom holmikat s esténként a gazdájuk boltjából hazahordatta az inassal, a mi édes, jó és drága csak kapható volt ott. Néha kis lakomákat szerzett, a hol az udvari legényt ábrázolta Gerő, asztalt terítvén, puncsot főzve és szardiniákat, pezsgőket bontogatván ki. Nagyon boldog volt, hogy kiszolgálhatott egy ily gyönyörű segéd urat s remegett örömeiben, ha Salgó úr így szólt hozzá: «Gergely, meg vagyok elégedve veled», mert kevés örömben volt része addig. - Anya nélkül nőtt fel.

Elég az hozzá, egy rossz téli napon a másik inas irigységből beárulta Gerőt Süsselmann úrnak s a főnök úr, ki gyakorlati ember volt, nem rakta meg Gerőt, nem is csapta el Salgó urat, hanem hamar írt a gyerek apjáért, hogy jöjjön, váltsa ki a fiát, mert lopott, sokat lopott, minek okán sokat fizessen...

Az öreg Simai bácsi (nagy, kövér, becsületes, hasas, mogorva ember volt) felháborodva - kivált a fizetésért, - odautazott, nem tudakozódott sokat, de eltángálta Gerőt s nagy kiáltozások között kifizette a felszámított kárt és hazavitte télvíz idején a fiát - s addig üvöltötte az ő nagy-nagy szégyenét úton-útfélen, hogy a guta végre megütötte.

A mint pedig Gerő sírdogált szipogva egy szegelyben az apja koporsója mellett, a vénasszonyok aperte kimondták: «Te, ezt te csináltad, te szégyentevő s a sírba te döntötted az édesapádat, a mit az Úr fel fog jegyezni a nagy defterbe... te, apagyilkos...» Mert nálunk mindent aperte kimondunk, ha nincs kárunk benne.

Gerőnek persze nagyon lejárt a becsülete. Gyermektársai, a kikkel együtt gombozott, félrehúzódtak tőle; anyák meg nem simogatták könyáztatta orcáját. Az apja boltját átvette valami nagybátyja s bárha a kölyöknek annyija maradott, hogy megélhetett belőle - csak irgalomból eresztette be a pudlija mellé, mert tudvalevő, hogy ragadós a keze... «Ügyelek a körmére» - mondta.

Ügyelt is mindenki rá... Ha lesütött szemmel felelt valami kérdésre, azt mondták: «rossz a lelkiismerete»; ha szembe nézett a kérdezővel, azt mondták: «nagyon szégyentelen.» A gyermekek nem játszottak vele, «te csaló vagy, Gerő» - mondták. Munkát nem bíztak rá a nagyok, «te elfelejtkezel magadról» - mondták és az öregek jovialiter, ha egy új kabát lógott tán a Gerő hátán, így szóltak: «ott volt-e a boltos, mikor vetted ezt a kabátot?»

És így lőn, hogy a kis Gerő szépen egyedül maradt a nagy világban, a min a gyerek igen elkomorult. Barátságatlanul, szótlanul húzta az ő igáját s oly bizalmatlan, sötét képet is öltött, hogy az ember azt hitte, hogy haragszik. Az utcán a kerítések mellett járt s átalált köszönni az ismerősöknek; de elbujt inkább s lompos, lusta lett a járása, mint egy medvebocsnak.

A mint nődögélt (szélesvállú, kemény, törpe legény lett), még mind búsabb lett. A pajtásai táncziskolába jártak; vasárnap délutánonként karonfogva, nagy zajjal, gyöngéd czéranadrágokban sétáltak a piac naposán... Gerő hátul kullogott valahol magára. Őtet is felszabadította persze a nagybátyja és mint boltoslegény fizetésbe kerekedett, de annak semmi értelme se

volt. A táncziskolába nem is kérezkedett, nem is vették volna be; a vásárnapi járó-kelők nem férhettek össze vele, mert minden gyanús szóra vagy mosolyra már mutogatni kezdte a veres, nehéz ökleit.

A dolgát úgy végezte mint egy gép, és roppant kevéssel elégedett meg. Az ünnepe az volt, ha vásárra küldte a gazdája sátorral, kivált őszi, mocskos időben.

Mert ilyenkor úgy felfosztolódnak a vásáros fehérnépek a sáros utczákon!... Némelyik topánkát visel fekete harisnyával... némelyik mezitláb jár, igen fehér lábszárát villogtatva ki felemelt fersingje alól... Óh... Gerő úgy rámered ilyenkor... elfelejtkezik, fekete szeme ég sűrű szemöldöke alatt, - nehezen nyel - és a kézelőjét önkéntelenül húzogálja előre.

Néha otthon esténként magára nekivág a koromsötét utcának. Valami sejtelmes vágy szorongatja a torkát ilyenkor, remeg az egész testében, hallhatólag lélegzik; nagyokat lép és a mint hazatér, belefúrja a fejét a párnába s nyögve rágja a paplan csücskét.

Az évek egyforma forgásában annyi változást hozott a sors a Gerő részére, hogy a Süsselmann híres, gyönyörű premierje, Salgó hazatért és üzletet nyitott a piacztéren.

Ő csak oly finom úriemberként jött vissza. Csinos poczakkal, ezüstgombos bottal, vajszerű keztyűkkel, fecskefarkú kabátokkal, szép feleséggel és gyermekekkel.

A legszebb boltot rendezte be a piacon s hamarosan oly tekintélyes úr lett, mint akárki. Válogatott, mézes szavakkal tudott beszélni; pénzt kölcsönzött a megszorúltaknak s így az urak paroláztak vele, a szegények irigyelték.

Gerő elmenvén a boltja előtt, többízben benézett. Valami bizonytalan érzés borzolta a vérért arra, hogy megszólítsa, úgy érezve, hogy erre neki több joga van, mint akárkinek. De Salgó maga előzte meg Gerőt. Észrevette, kezét nyújtott neki, «kedves ifjú barátomnak» nevezte, rámosolygott és így szólt hozzá:

- Szerencsétlenségem, fiatal barátom, szerény házamban, hogy bemutathassam nőmnek, serdülő leányomnak, - aztán dörzsölgette a kezét s elfecsegett vele.

Gerő szeretett volna felujjongani. Megismerte őtet. Mégis derék ember. A nyakát kihúzta a vállából és a segédszoba pipafüstös levegője ábrándképekkel telt meg odahaza. A Salgó leánya... a Salgó felesége...

A gazdag, tekintélyes Salgó úr szólt így hozzá. Egy új világ kapuja tárult ki... Elevenebb, bátrabb lett s le tudott volna gyúrni egy bikát.

Annyi nem futott ki a merszéből, hogy benyisson a Salgó erkélyes háza kapuján, de beszélgetve Salgóval, fordította a szót és kispionolta a Salgóház fekvését, szokásait, úgy érezte magát később, mintha már járt volna ott és az esti fagyaltevésben ő is résztvevő volt a többi urakkal az erkélyen. Várt. Majd elhívják őtet. Nem hánytorgatta a jogait, de a «barátja» az örömdetes, új, jobb életbe fogja bevezetni.

Csak fel kell tűnnie valami jeles cselekedettel. Megmentenie a Salgó leányát p. o. valami veszélyből; felfedeznie valami tolvajságot, mely Salgót fenyegeti. Ah, a tolvajok... Egy percze elkomorult. Oly rég volt az a gyerekes lopás... Tán nem is igaz.

Azon az őszi nagy kerületi tűzoltó díszgyakorlat volt nálunk. Nagyon szép ünnepnek ígérkezett. A piacon dísz-mászóházat emelnek s eljönnek a régeniek, a bándiak, sőt a tordaiak. A jelzőtrombitától hangos lett a város; a sisakokat fényesítik szerteszét; a szivattyúkat próbálgatják napestig a csurgókút előtt; s egy robusztus mészáros tűzoltómuzsikus már hajnalban recsegett a helikonját a szomszédomban. A díjakat a díszgyakorlat végén a Salgó híres, szép

leánya fogja kiosztani a dízsátorban. Óh. Azt az első díjat Gerő fogja megnyerni. Meg. Ha a nyakába kerülne is. Itt az alkalom, hogy feltűnjék. Fel fog tűnni...

Éjjel titokban felkelt; felrohant a házhoz támasztott lajtörjén és mint egy szerelmes kandur mászott a fedeleken teljes risztungban, karabinerrel, bőrtokos baltával, mászókötelekkel. A vér megpezdült az ereiben. Ki fog emelkedni. Érezni kezdte, hogy él. A társaságtól nem idegenkedett; megnőtt.

A díszgyakorlat előtt való napon eső esett. A díszmászóház fedele megsíkosodott veszedelmesen. A lófarkas főparancsnok megparancsolta, hogy gyantával hintsék be a deszkafedeleket. Egyszer hátul egy erős hang szólalt meg: «Nem kell a gyanta. Tiltakozom ellene. Én megyek elől, én nem félek. Ki fél? Ki a gyáva?» Ez Gerő volt. Soha se hallották a szavát annyi ember előtt.

Reggel az ünnepélyen a tolólétra dobján valami konkurrens mászó tűzoltó gonosz keze babrálni kezdett, mert a hajtókerék megtagadta a szolgálatot.

Gerő sisakkal, csillogó szemmel állott a dob mellett izgatottan, kipirulva. A piactér tele volt. A dísz-sátorban a város szépei dideregtek a virágos blouzokban. A banda recsegett kegyetlenül.

- Állj! - kiáltotta Gerő. Megragadta a dob hajtókarját és vad erővel feszítette ki a köteleket. A létra recscent s felszökkent a levegőbe s a másik pillanatban Gerő is az ingó szerszámon. A zene megállott. Minden szem rámeredt a tolólétrán felfutó Gerőn.

- Megállj! - kiáltott alul valaki. A két utolsó fok el van törve. A lélegzetét is visszafojtja mindenki. Gerő suhan fel és vakmerően átszöki az eltört fokokat és átugrik a síkos fedélre. Már talpon áll. Mintha szárnya volna. Most a fedél tetején áll; a gerenda végére beüti a karabinier szegét. Messzire elcseng a néma téren. A következő perczben a kötél végén himbál Gerő... már ereszkedik... ah, lenn van.

Felsőhajt mindenki.

A lófarkas parancsnok tapsol és tapsol mindenki. «Éljen!» kiáltottak és a díszes férfi a kezén vezeti Gerőt a dízsátor elé.

Egy szőke, szelíd tekintetű leányka átnyujt valamit Gerőnek. Abból ő mit se lát. Fennebb hág a lépcsőn és a leányka mellett áll meg és úgy néz rá, mint egy álmoképre.

A muzsika ismét szól.

Más gyakorlatot kezdenek ismét. A vízvezetőcsövet hurczolják tizen is.

Ekkor Salgó halkán a Gerő fülébe súg valamit.

- Mit akar itt, barátom, tovább? - kérdi.

- Mit? - dadogta Gerő s elpirul.

- Miért nem áll a többi tűzoltók közé, ott alant?

- Miért?

- Hát miért? - kissé hevesebben suttogja. - Nem szeretem, hogy a leányom mellett áll.

A Gerő homloka összeránczosodik; a szeme fénye gyűlöletben villan fel s az arcza elsápad.

- Na, tudja... itt nyilvánosan nem jár egy tiszta leányka mellett állani. Ha engemet szerencsétlen odahaza, szívesen látom... de itt... de nyilvánosan....

- Miért? - rebegi.

Salgó türelmetlenül, hangosabban vág közbe:

- A foltért, barátom, tudja... a foltjáért, tudja...

Valahogy letántorog Gerő és haza is ér.

Lecsapja magát azon díszben az ágyába és felsír keservesen.

Aztán felüvölt:

- A folt... az *én foltom*...

S fölemeli az öklét és megrázza:

- Megölöm! - tagolta.

Bucsújárás.

Jézus szent szíve napján, Szovátán a bucsújárás élén a Mária-zászlót egy formás, szép termetű menyecske vitte gangosan, könnyen. Utána az atyhaiak, a mikháziak, a korondiak, parajdiak, a jobbik ruhájukban, de csizmaikat a hátukon lógatva, hogy ne szakadjon, mert hosszú utat tettek meg. Katonás rendben léptek, a férfiemberök hajadonfővel, a zekéjük panyókára vetve az ingükre; utánuk a gyermekek, fehérnépek, ételneművel az asztalkendőben s végül az öregek és sánták. Az út, kissé sáros a tegnapi esőtől, azonban fényes a zöld miatt. A mogyoróbokrok a tekervényes ösvényre bókolnak és egymásra borulnak jóllakottan a sűrűben ág az ágra. A levegő is nedves, lágy. A füvek már magoznak s az eper édes illata leng a levegőn. Mint a kigyó, úgy facsarog az ösvény. Egy legény, kendővel befacsart kezében csengetyűt ráz, de a rigók nem is ügyelik. Ők fűtyülnek a szakadékok között kövérségben fuladozó bokrok sötétén. Pi... pi... Azonban a dobost, ki se felejtse el! A dobos Marczi veri a bucsújáróknak, de úgy zuhog a hang a verőpálczája alól, mint a sebes zápor. A kántor énekelteti a litániát és utána apraja, örege: Marczi perregheti az irhát, hogy szűk a szakadék a zajának. A kántor persze az ösvény fordulóján túl fújja már az éneket; az asszonyok pedig Marczi körül a processzió derekán cifrázzák és nyújtják a megkezdett nótát. Mily önfeledten, boldogan fújják! «Elefánt-csontból való torony». A vén facsaros kurátor sírva nyögi: «Könyörögi érettem!» Egymásra se néznek, csak az eget, a szürkés felhőkkel csíkozott eget, fölötte keresve a mérhetetlen Urat angyseregei közepette...

A hallgató erdei nagy fekete tavak tetejét borzongatja a szellő s alulról erős illatok szállanak föl a mélységes erdő széléből, hol fonnyadó széna fekszik rendekben.

A felső fordulónál a zászlós menyecske megáll, hogy bevárja az elmaradó processziót.

- Jól pergeted, Marczi, a dobodat, szólt rá kaczéron, de nem néz reá.

A minek okáért perreg a dob ugyanvalóst, mint tíz mérges kuvasz. A mellét Marczi kidüleszti s nyomában ballagó alázatos feleségére így morog a fogai közül:

- Hátrább, Kalári! Az ember karjának sincs helye miattad.

Kalári még egy lépéssel hátrább áll s búsan cifrázza:

Mária szűz anyám

Légy te én patrónám...

A fehér tehenek csodálkozva állanak meg az ösvény mellett, a juhok összébújnak félénken a sokaság zajára. Csak a kecskék csekélylik az egész solemnitást, félszemmel pislantanak a zászlóra s ránczigálják mindjárt a bokor ágát tovább.

- Nem elég nagy a világ - nyughatatlankodik Marczi, a feleségére sandítva - hogy éppen a fülembé kántálsz?

Kalári alásan lesüti a fejét egy szó nélkül s elmaradozik az urától, Marczi pedig bosszúsan felrántja a vállát s hogy a feleségétől menekedik, előbbre nyomul a dobjával, kényesen pattantva a verőpálczájával, a míg a zászlóvivő menyecskéig ér. A rend felbomlik persze, de a kántor a strófák között rászól Marczira:

- Dobos! a helyedre, hátra Marczi!

A menyecske mosolyogva tekint vissza Marczira.

Egy domb élén várakoznak a szovátaiak a proceszsióra. A pompás árnyékos gyepről, a leeresztett zászlók mellől leánykák ugrálnak fel az idegen bucsúsok jöttére. A csengetyűk mind a két csoportban élesen csengenek és a dobok perregnek szünet nélkül... Alleluja... alleluja... s harsányabban zeng fel az ének: «Oh Mária! Szűz patronánk.» Mind összekavarodnak s ellepik a fiatal csereshegy életét. A szekerek előtt a lovacsák is izgatottan kapálják lábaikkal a gyenge fűvet s rázzák a csengetyűiket. A pap felteszi sokszegletű selyemkalapját, rózsakoszorús keresztjét előre nyújtja s megindulnak a lejtőre mind a kápolna felé.

- Megszépültél, Rózsi, - mondja a dobos a zászlóvivő menyecskehez s hozzádörgölődik.

- Mire már ügyelni azt? Marczi?

- Az enyém vagy te most is, Rózsi, mint leánykorodban is, ha másnak a nevét viseled is.

- Csendesen, pszt... s magasra emeli a menyecske a Máriás-zászlót.

A dob rendetlenül akadozik, mert Marczi rajtafelejt a szemét az előtte ringó derékon s azon a két erős hajfonadékon, mely dús kontyot képez a Rózsi szép fején.

A nap hevesen néz le, játszva a hófehér sósziplák oldalain, kaczerul nézegetve magát a mély tó tükrében. A mérgestövű gyűszüvirágok sárga kelyhei lekonyúlnak.

Marczi a menyecske mellé áll szorosan. Izgatja a csittítás. Azért is kiönt mindent, a mi a begyében van.

- Hát aztán jobb így, Rózsi? Öreg ember kellett neked helyettem, a ki gazdag asszonnyá tegyen tégedet. Sok marha az istállóban... rosszkedvű hallgatás a házban. Selyem a testeden, rongy kedv belül... Erőtelen öreg kar kellett az enyim helyett... Jobb az neked?! Nem szeretnéd, ha még egyszer én ropogatnám meg a derekadat?

Tán az utólját meg se értette a zászlótartó a szavából, hanem a szeméből bizonyosan. Halkan így szólt kaczer alamusziséggel:

- Azt aztán ugyan ne, Marczi!...

A dob elhallgat egy kissé.

- Az Északon a bikkest elfelejtetted már, Rózsi, a kápolna háta megett?... Ott leszek, a mint a délebédhez ülnek a többiek... Te nem? Nem jösz-e oda hozzám?

Inkább durva követelődés volt ez, mint sóvár csalogatás. Akkor egy szelíd szó hallatszott. A Marczi felesége mondta:

- Pogácsa-lovakat árulnak, apjuk! az asztalokon emitt... Nem veszünk, uram, a kis fiunknak?

Mert a kápolna kerítése előtt gyömbéres kalácsot tett ki az árulóasztalokra a parajdi pékné; tojásos lepényt az etédi asszonyok, sőt csíkbeli fűszeres pogácsát se restelt idáig elhozni a mestere. A hangyáknak lesz jó dolguk majd a morzsákból.

Marczi semmit se szól a kérdésre. Idegenül néz a feleségére, visszavonul a tömeg közepébe és oly dörömbözést visz végbe, hogy félrevonulnak a gyengébb fülű fehérepek.

A Marczi felesége pedig ott marad a Máriás-zászló mellett. Rózsi kellemetlenül szorong mellette; azért lépett szaporábban, hogy ne lássa a hitvány asszonyt. Kalári azonban utána megy s néhány lépéssel előbb mennek a bucsúsoknál. Szemét lesütve, indulat nélkül való egyszínű hangon szólt a szép menyecskehez.

- Mert két gyermekem van odahaza, Rózsi s a nagyobbik éppen fiú. Azoknak kell a pogácsa, tudod! Szép, erős, vállas gyermek. Ugy hívják mint az apját: Marczi... Marczi... Mártonka... Nekem azonfelül nincsen semmim a világon.

Rózsi végigméri a fonnyadt asszonykát, mintha azt kérdezné: «Mi közöm hozzád?»

- Egyebem semmi, csak a két gyermekem. Te szép vagy, erős vagy, Rózsi, te gazdag vagy. Nekem csak az a két gyermekem. Az Isten megáldott vele... Érette dolgozunk.

Valamiért (az Isten tudja, mi forr egy asszony szívében) egy köny szökik szelíd szemébe. Rózsi lágyabban tekint a gyenge fehérnépre.

- Ha valaki elszeretné az uramat, elvesznénk a gyermekeimmel. Mert ő keres reánk. És megelégszik velünk. Mert ő jó ember a világon. Ha valaki meguntatna minket vele, földönfutók lennénk s a leánykám meghalna. Ezt Rózsinnak hívják, úgy, mint a hogy tégedet hívnak. Az uram kívánta, hogy így kereszteljük. De reám hasonlít! Olyan hitvány is, mint én. Egy kis szél már megárt neki. Most kezd járni, nem, nincs akkora, mint az a vadrózsaszál ott.

Rózsi meghajtotta a zászlót, mintha nehéznek találná. Kalári alázatosan, de szüntelenül beszélt:

- Miért vegye is el valaki tőlünk az uramat egy kis mulatságra? mikor mi pedig elveszünk nélküle. Oh! bár Rózsi! bár a nagy Isten ajándékozna meg tégedet egy gyermekkel... bár. Akarod, hogy én is imádkozzam érted? Akkor te megtudod, mi az, mikor valakinek gyermeke van. Nem gondol az akkor semmi másra, ha sír, ha kaczag a gyermeke. Senkinek a vagyonát nem kívánja el...

Az apró harangok megszólaltak a kápolna tornyában. A nap fényesen özönlött át hegyeken, völgyeken. Az emberek tolongtak előre. A kápolna léczes korlátja előtt megtorlódott a sokaság. A zászlók egy csomóba gyűltek mind. A dobok elhallgattak és a csengetyűk mind. A kórus megerősödött, harsányan, bátran szólt.

...Mennyek királyné asszonya
Örülj, szép Szűz, Alleluja!...

Egy mihaszna inges kölyök a Rózsi zászlaja mellett mindjárt (egy mezitlábas, idegen falusi fiúcska) egy vöröshátú, pettyes gombát fedezett fel az oldalban. Leszakította s szagolgatta vidáman. Rózsi a gyermekhez szökött s rákiáltott:

- Leteszed mindjárt... az mérges - s átölelte óvólag.

Az alázatos Kalári szemmel kísért a menyecskét s megfogta tulajdon azon kezét, melylyel a gyermeket Rózsi megölelte. Megfogta bátran és a szívéhez szorította.

- Így szereted te is a gyermekeket? Így! Az Úr így szeressen tégedet is... Rózsi.

A dobos nyersen rárivalt a feleségére:

- Mit csinálsz ott?

Rózsi felelt helyette:

- Imádkozik.

A tolvaj.

A vizsgálóbíró - egy szelídszemű, sugár ifjú ember - felhozatta Madár Márton favágót a tömlőcből s így szólt:

- Mondja el, Márton, igazán, szép renddel, a mint történt az a szerencsétlen eset.

- Igaz, tekintetes bíró úr, szerencsétlenség volt az! Én nem vagyok gonosz ember, én nem bántottam az öreg boltost. Én soha se bántok mást... Soha életemben sem volt dolgom a törvénnyel, pedig negyven felé járok s csak azóta öszülök, hogy itt benn vagyok. Azelőtt, ha egy-egy szerencse fehérszálat kaptak a hajamban a gyerekek... odahaza. Odahaza... a gyermekek, mert két leánykám van, tekintetes bíró úr és egy fiam! Már a barátokhoz jár betűre. Úgy hívják, mint engemet. Az Isten nevelje becsületre s ne engedje, hogy ilyen szerencsétlenségbe essék, mint az apja.

De a szerencsétlenségbe nem a fiam miatt estem. Hanem a leánykámmal karácsony estén mentünk ki a piacra, hogy lássuk az angyaljárást. Nálunk régebben az új esztendő éjjelén járt az angyal s odahaza ilyenkor ébresztette fel a feleségem a gyermekeket, hogy egy kis diót, aszaltszilvát, mit, egy-egy kis rongybubát rakjon ki az asztalra s meggyujtsa a gyertyát, mikor harangoznak, - hogy örvendjenek. De most karácsonykor járnak az angyalok s az embernek megáll az esze, oly gyönyörű aranyos, fényes fenyőfák látszanak ki mindenfelé az ablakokból... Azt mondják, hogy valami német eredetű angyal csinálja eztet a változást... Ez volt a baj, instálom.

Pedig nem is ácsoroghattunk sokat akkor karácsony estén, mert ropogott a tél, irgalmatlanul. A kicsi Zsuzsikámat az ölemben vittem, hogy ne fázzék meg, de Rózsika a fiamat vezette a kezén, mert ő a nagyobbik. Azt mondom nekik: «Szaporázzatok, tapogjatok, Rózsika, mert megfagytok.» A csillagok úgy ragyogtak, mint a csizmadia gyertyaellenző vizesüvegei s az oláhvargák kórusa alig tudott kántálni a nagy didergésben.

«Nem, - mégis azt mondja Rózsika, - ne menjünk el még innen, lelkem apám. Oh, milyen gyönyörű». S megáll a szegeletboltos ablaka ettől - a hol a szerencsétlenség történt - s úgy reszkettek mind a hárman.

«Nem, - azt mondja s a szeme szinte kiült az orcájára, - nem, még ne menjünk innen, lelkem apám. Ilyen gyönyörű nincs is a világon». S nézem: hát köny pereg le az arcán. A hidegtől lesz ez, mondom. De nem - mert az ablak alatt mind emelkedik a leányka lábújjára, hogy láthassa azt a gyönyörű fenyőfát a szegletboltos első szobájában, a mi tele volt akgatva aranyszálakkal, csillagokkal, édességekkel, drága játékokkal. A boltosnak az unokája pedig egy olyan bubát ölelgetett, mintha lelke lett volna és még egy másikat is rázogatót a karján...

«Nézd, pislog a baba», suttogta Rózsika és kaczagott...

«Menjünk», azt mondom, de nem mozdul Rózsika, pedig engedelmes gyerek, a mióta van...

El volt rontva az esténk, instálom.

Rózsika nem is eszik, se nem szól, hanem felkuporodik a kemencze padkájára, üldögél, aztán felugrik, jár le s fel, szinte futva. «Mi lel?» azt mondom, de arra se szól, hanem sirdogál s reszket, mintha a hideg rázná... «Ne búsulj, - azt mondom, - a mi angyalunk tudod, nem karácsonyba jár, hanem újesztendőre; meglátod, még szebb bubát hoz neked, mint a boltos unokájáé... csak várj, mert te jó gyermek vagy»... mert tudtam, hogy az jár a fejében... az a pislogó baba...

A feleségem (engedelmet kérek a szóért) nyersbeszédű asszony, de jó a szíve, a-az... oda megy, meglöki a gyereket: «kötél a nyakadra - azt mondja - te béka, nem hajas buba... vagy mi a nyavalya bánt?» ezt mondta, olyan szemet vetett reám, mint a hegyes vasvilla. A gyermek csak csippog, éjjel mind hánytörög; egész éjjel azzal a bubával viaskodik, játszik a fenyőfa alatt «óh lelkem», suttog neki s úgy tesz, mintha ringatná.

- No, - azt mondja az asszony - annak a gyereknek szépen megtöltöttem a fejét a bolondsággal.

- Kialuszsza - mondom...

De reggel is olyan Rózsika, mint a váltott s a mint elmegyek a templomba - mert karácsony ünnep első napja volt az - kiszökik a gyerek valamerre. Az asszony megmérgeződik, utána megy, megkapja a szegletboltos ablaka alatt, hazahozza. «Mi a kötél kell neked, béka?» így kiált reá s megcibálja keményen, hogy elmenjen a kedve. Nagyon szomorú ünnep első napunk volt, tekintetes úr. A gyermek úgy ül, mint egy fa, nem is sír, csak sóhajtozik... Ha oda nem nézünk, mosolyog egy semminek s a karján azt ringatja. Éjjel pedig álmában lassan énekel valami altató nótákat. «Ez a boltos unokája babájának szól» - mondom a feleségemnek... «Az Isten pusztítsa el a hitvány békáját», azt mondja, majd kiverem én belőle is, (nem akarok rosszat mondani a feleségemről), de felvette Rózsikát az ágyából és meg-ver-te. Nem is aludtunk azon éjjel, másnap mind rosszkedvűek voltunk...

De ez mind így... s Rózsika fonnyad rettenetes vágyában, mint a levágott virág a víz után... Az anyja mind azt kiáltja: «kiverem én belőle, ki én a békából»... s ha én közbe szólok, azt mondja nekem: «Hát lopja el kend azt a fene bubát a leányának, mert nekem még kenyérre való pénzem sincs, nemhogy bubára... se most, se újesztendőre». S ilyenkor úgy felpuffadt mérgében, hogy majd kipattant... «Mit tegyek?» mondom...

De az asszony szidása mégis bevette magát a fejembe. Nem tudtam kiverni onnan. Ha eszembe jutott, megizzadtam: «Lopja el kend», ezt hallom, mintha mondaná valaki. Én? Nem az én mesterségem, de éreztem, hogy akár meg tudnék ölni valakit a leánykámért, mert az úgy megsárgult, mint a lehulló falevél őszön.

- Lopjam el?... «Mit tegyek veletek, édes bogaraim», kérdeztem tőlük, sóhajtoztam s este - mert vége volt már az ünnepeknek - kézenfogtam őket ismét, hogy járassam meg őket, mert tán a hideg kiveri a rossz gondolatokat a fejből, de a leányka, a mint kimegyek, arrafelé ránczigál, a hol a hajasbaba lakik... A fiam szalad vele, oh, mert áldottszívű jó gyerek az, tekintetes úr. Nem azért mondom, mert az én fiam, de ő is sírt a nénjével a buba után. Pedig mi az egy fiúnak? Ugy-e? - na?

A bűnöm arra visz... hát nem gyújtották fel a boltosnál a gyertyákat a fenyőfán? De a gyerekek mind ott ugráltak körülötte, a cukrokat tépdesték le a fáról a meleg szobában s az én szegény kopott leánykám ott künn a hóban úgy elgyengült, a mint benézett az ablakon, hogy nem tudott megállni a lábán s az ölemben vittem haza, tekintetes úr...

És azon éjjel történt tekintetes úr a szerencsétlenségem.

És nem is tudom, hogy történt? Mert előbb még egyszer leheveredtem az ágyba. A többiek már mind lepihentek... De én nem tudtam elaludni. Mintha egy hangyabolyba feküdtem volna le s azok a nyüzsgő állatok a bőröm alá is bebujtak volna. Forogtam, sóhajtoztam s az asszony reám rontott mindjárt. «Megbolondult kend?» és kiáltott és káromkodott, mert azt is tud ő, mint egy káplár, ha hozzá kezd. Nagyon veszedelmes fehérnép az... csak én tudom.

- Menj ki innen, - azt mondja, - ha nem tudsz csendesen lenni, a míg a fejedhez nem csapok valamit.

- Jó, azt mondom, mert félem az otthonvaló háborút s felkeltem, magamra vettem a szokmányt s kimentem az udvarra.

Azt se tudtam, merre megyek; már nagy sötét volt és sehol egy lélek se s azt se tudtam, mit tegyek... kiontottam volna a véretem jószívvel, csakhogy eloltsam a leányom vágyának a tüzét vele.

Mit tegyek?

Soha se lesz pénzem ahhoz, hogy olyan bubát vegyek a leányomnak... S nézzem: a míg hervad, leromlik - azért a gaz pénzért, a mi nincs... Az asszony szava zúgott a fejemben s mintha az éjjel is azt kiáltotta volna tátott szájjal: «lopd el, lopd el». Az ördög szája volt az... s ő taszított előre a boltos háza felé s azon ablakon át láttam a fenyőfát s alatta a leánya bubáját... pedig nehéz sötét volt mindenfelé. Sehol egy lélek... legyen, a mi lesz.

Egyet ugrottam a boltos kapuja tetejére. Egy ajtót megfogtam az udvaron. Az be volt zárva. Tapogatózom s elhúzódom. Mit tegyek? Az ablak alá állok. Mintha azt súgná valaki a fejembe: törd be az ablakot s nyúlj át rajta... A tenyeremmel tapogatom a falat. Az ablak csak be volt támasztva. Tán az isten is úgy akarja! Tán a gyertyavégek füstje miatt nyitották ki az ablakot a gyermekek, elfelejtették bezárni... mindjárt kitártam az ablak szárnyait s benn voltam a szobában.

Oh mégis, tekintetes úr... megállottam s a szívem úgy dobogott, hogy elkábultam. Mit se láttam, még egy szál gyufám se volt. El is feledtem, miért jöttem. Tapogatózom s ekkor feldöntöttem valamit. Hogy zúgott a fejembe az a zaj! Visszalépek, hogy kiugorjak az ablakon. De ismét feldőlt valami. Az ablakot nem találom s a mint fogózom mindenfelé, kinyílik az ajtó. Az öreg boltos jött gyertyával.

Aztán nem is tudom: mi történt már.

Elvakultam a világosságtól. Azt kiáltottam: «Hagyjon békén engemet, tekintetes úr, én nem vagyok rabló.» «Te rabló vagy», azt kiáltotta és megragadta a torkomat. «Nem... nem», dadogtam és reszkettem. De érzem, hogy a lélekzetem elhagy, mert az öreg ember a gégémet szorította. Nem tudom: mit tegyek?

Nagyon meglökhettem, mert az öreg ember messzire elesett és a gyertya is kialudt s ismét sötétben maradtunk; csak valami keserves nyögést hallottam. Az öreg a fejét üthette meg. Akkor megtaláltam az ablakot s kiugrottam. De az udvaron a boltoslegények megragadtak s a béresek megkötöztek.

Ez történt... A babáért estem a szerencsétlenségbe, tekintetes úr, de én senkihez nem nyúltam...

Azt mondják, hogy én agyonvertem az öreg boltost.

Én?

Hát én miért tettem volna? Nem is ismerem, csak a boltajtóban láttam egy nagy pipával a szájában. Én nem bántok senkit. Csak Rózsikáért kellett elmennem... a bubáért. Hát mit tehettem? Az Isten úgy segéljen... egyebet semmit se akartam.

Azután, azóta semmit se tudok én. A feleségem, tudom, megharagudott reám, pedig ő mondta először a bubát... Mert nem is tud azóta rólam az asszony, mióta itt vagyok, be se izent... oh, milyen újesztendőjük lehetett! Egy falat kenyérük sincsen odahaza, ha én nem keresek. Ez a tél rettenetes. Csupa jégvirág azon a kis ablaküvegen a tömlöczben, a melyen hozzám bejár a

világosság... Mit tehetnek odahaza? Tekintetes úr! Mind elvesznek, ha én itt ülök... Hiszen én nem vittem el semmit, a mi a másé lett volna...

A bíró felkelt az ülőhelyéből, elfordult a favágótól, az ablakhoz ment elgondolkozva. Délidő volt, a házfödeleken ülő havat nyalogatta a nap szája, a lecsüngő jégcsapok csepegtek, mintha könyeztek volna.

Ott felejtkezett a bíró úr egy darabig az ablak mellett s mikor későcskén visszafordult Mártonhoz, rekedt volt a hangja:

- A feleségét ide rendeltem, Márton. Várjon. Behívatom.

- Miért? - dadogta Márton. - Be kell őt hívni ide? - rebegte félénken.

Egy igen rongyos asszonyt hoztak be (kis nyári fejkendővel, kartonrékliben), a ki megállott az ajtó nyílása mellett.

- Hogy hívják?

- Madár Mártonné.

- Szóljon hangosabban. Hány éves?

- Negyvenöt esztendő.

- Beszéljen bátrabban. Vannak gyermekei? Hány?

- Egy...

Márton megfordult és lassan mondta a bírónak fordulva:

- Nem tudja, mit beszél. Három gyermeke van.

Az asszony színtelen, bizonytalan hangon ismételte:

- Egy gyermekem van.

Márton nyersen rászólt.

- Hazudsz...

Az asszony lehajtotta a fejét mélyen s rebegte: «Nem hazudok... Meghaltak...»

- Kik? Az én gyermekeim? - s a bírónak, a már ismerős emberhez bátrabban fordulva, bizalmasabban mondta: «Valamiért eltagadja a gyermekeit a feleségem... Sári! Itt nem szabad hazudni...»

- Meghaltak...

A favágó arcza kigyúlt, rámeredt az alázatos, csendes asszonyra s hangosan kiáltotta: «Az én gyermekeim?»

Az asszony álmatagon igenelve bólintott...

- Mikor? Ki?

S majdnem hörögve vadul rivall: «A leánykám? Rózsika? Az én édes leányom?»

- Azon este hűlt meg. Veled volt akkor..

- Az én... édes, édes leányom? - és elfulladt. Reszketett. Alig állott a lábán. - A buba után halt... Meghalt? Oh. Hát miért? S hagyta az Isten? Meghalt? Eltemetted? Azért nincs nagy-kendő? téli bundád? igaz... Eltemetted... nálam nélkül... És még egy... egy... rajta kívül.

Rettenetes... A másik kis leánykám? A Zsuzsika?... a mióta ide be vagyok zárva... A kis bogár?... a ki megfázott...

És félve, várva leste a felesége minden mozdulatát. Egy lehellet is zajt vert volna a szobában.

Az asszony lassan felnézett és tagadólag intett: «Nem», rebegte bágyadtan.

- Oh nem? súgta Márton alig érthetően. Nem is beteg? Jó. De nem is izented meg nekem, hogy baj van odahaza? Miért? Tán megvetettél engemet? Hát elvetemedett vagyok már? Megutáltál engemet?... Csak rosszul értettelek... Csak egy, de az: Rózsika... Vagy (s kételkedve rebegte) mintha még valamit mondottál volna? Rosszul hallottam, úgy-e? A fiamat, az én... én, kis fiamat, a kis Mártont, ide hoztad, úgy-e, magaddal?

- Nem.

- Hát.

- Meghalt...

S arra csak egy keserves, idomtalan vad hang torkollott ki a Márton torkán, a karjai felemelkedtek az ég felé és a szegény ember összeesett, mint egy összegyűrt rongy, a mit elejtett a magasból egy erős kéz.

-&-